

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Rižnar

KULTURNA STRAN DNEVNIKA VEČER
MED LETOMA 1945 IN 1965

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Rižnar

Mentor: doc. dr. Aleš Gabrič

KULTURNA STRAN DNEVNIKA VEČER
MED LETOMA 1945 IN 1965

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

Iskreno se zahvaljujem svojim staršem in bratu za podporo v mnogih oblikah ter spodbudo, ki sem ju bila deležna tekom študija. Za izdatno finančno pomoč pri študiju pa se zahvaljujem pradedku.

Tebi, Sanel, hvala, da si mi stal ob strani.

Hvala tudi doc. dr. Alešu Gabriču za vse napotke in strokovno pomoč pri nastajanju diplomskega dela.

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a NATAŠA RIŽNAR, z vpisno številko 21016685,
rojen/-a 4.6.1981 v kraju HARIBOR, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:
KULTURNA STRAN DNEVNIKA VEČER MED
LETOMA 1945 IN 1965

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo diplomskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 6.11.2007

Podpis avtorja/-ice:

KULTURNA STRAN DNEVNIKA VEČER MED LETOMA 1945 IN 1965

Kulturna stran dnevnika Večer je v obdobju 1945–1965 največ pozornosti posvečala profesionalnemu gledališču in knjigam oziroma literaturi, nato amaterskim kulturnim dejavnostim, filmu in likovni ter glasbeni umetnosti. Po letu 1960 je Večer postal vedno bolj pozoren tudi na radijski in televizijski program. Medtem ko v obdobju 1945–1955 kulturne strani poročajo predvsem o dogajanju v Mariboru in okolici, pride okrog leta 1956 do očitne spremembe – časopis sčasoma namenja več prostora tako kulturnemu dogajanju iz drugih slovenskih mest, iz mest nekdanje Jugoslavije kot tudi tujemu kulturnemu dogajanju. Kulturna stran dnevnika Večer se je v obdobju 1945–1965 skozi leta razvijala in bogatila, tako v grafičnem smislu kot v smislu novinarskih zvrsti in izrazoslovja, poglobljenosti, kritičnosti. Tudi prostora znotraj časopisa ji je sčasoma bilo namenjenega vse več. Način pisanja na kulturnih straneh Večera je bil ves čas v obdobju 1945–1965 v duhu tedanjih idejno-političnih razmer.

Ključne besede: kultura, zgodovina, mediji, dnevnik, Večer.

CULTURAL SECTION OF THE DAILY NEWSPAPER VEČER IN THE YEARS FROM 1945 TO 1965

Cultural section of the daily newspaper Večer in the years from 1945 to 1965 paid most of its attention to the activity of the professional theatre and the field of literature. It also reported events on amateur cultural activities, film, music and visual art. After the year 1960 Večer began focusing on the radio and television programs. While in the years from 1945 to 1955 reports in the cultural section mainly concern the events in the city of Maribor and its surroundings, an obvious change occurred in the year 1956 – the newspaper began to focus on the cultural events of other Slovenian and Yugoslavian cities and also on the cultural events from abroad. Cultural section of the newspaper Večer developed and grew in the years from 1945 to 1965, both in technical and journalistic sense. The newspaper eventually dedicated more space to this section, which also increased its criticism and depth. The structure of the articles from this period was in the spirit of the political ideology present at that time.

Key words: culture, history, media, daily newspaper, Večer.

KAZALO

SEZNAM KRAJŠAV.....	7
1. UVOD.....	8
2. KULTURNI UTRIP V SLOVENIJI MED LETOMA 1945 IN 1965.....	12
2.1 Zgodovinski oris dnevnika Večer med letoma 1945 in 1965.....	17
2.1.1 Odnos lokalne oblasti do Večera in njegove vsebine v obdobju med letoma 1945 in 1965.....	19
2.1.2 Celica novinarjev pri MK KPS Maribor.....	22
3. VSEBINSKI POUDARKI IN UGOTOVITVE KULTURNIH STRANI DNEVNIKA VEČER MED LETOMA 1945 IN 1965.....	25
3.1 Vsebinski poudarki kulturnih strani Večera prve dekade (v obdobju med letoma 1945 in 1954).....	25
3.2 Vsebinski poudarki kulturnih strani Večera druge dekade (v obdobju med letoma 1955 in 1965).....	38
4. VRSTE BESEDIL IN SLOG PISANJA.....	51
4.1 Klasifikacija stalnih oblik novinarskega sporočanja.....	51
4.2 Zgradba kulturnih strani Večera iz obdobja 1945–1965 glede na novinarske vrste oziroma vrste besedil.....	51
4.2.1 Dialogizirana poročila in intervjuji.....	53
4.2.2 Kritike.....	55
4.2.3 Literarna besedila.....	57
4.3 Slog pisanja in izrazoslovje.....	59
5. KULTURNI UREDNIKI IN NOVINARJI OZIROMA AVTORJI ČLANKOV S PODROČJA KULTURE V OBDOBJU 1945–1965	64
5.1 Kulturni uredniki in novinarji oziroma avtorji člankov.....	64
5.2 Povzetek in ugotovitve intervjujev z nekdanjimi Večerovimi novinarji.....	68

6. SKLEP.....	72
----------------------	-----------

7. VIRI IN LITERATURA.....	76
-----------------------------------	-----------

SEZNAM PRILOG

Priloga A: Primer zapisnika komisije za agitacijo in propagando (agitpropa) pri

 MK KPS Maribor, ki obravnava Večer in njegovo vsebino

Priloga B: Primer zapisnika Celice novinarjev pri MK KPS Maribor

Priloga C: Primer kulturne strani Večera (oziroma Vestnika)

Priloga D: Primer kulturne strani Večera

Priloga E: Primer kulturne strani Večera

Priloga F: Prečiščeni zapis ustnega intervjuja z Dušanom Mevljo, opravljenega v Mariboru

 12. 10. 2007

Priloga G: Prečiščeni zapis ustnega intervjuja z Lojzetom Smaskom, opravljenega v Mariboru

 20. 10. 2007

Priloga H: Prečiščeni zapis ustnega intervjuja z Vilijem Vukom, opravljenega v Mariboru

 15. 10. 2007

SEZNAM KRAJŠAV

AŠ – arhivska škatla

CK ZKS – Centralni komite Zveze komunistov Slovenije

KPS – Komunistična partija Slovenije

MK KPS MB – Mestni komite Komunistične partije Slovenije Maribor

MLO – Mestni ljudski odbor

OF – Osvobodilna fronta

OK ZKS MB – Okrajni komite Zveze komunistov Slovenije Maribor

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

SZ – Sovjetska zveza

SZDL – Socialistična zveza delovnega ljudstva

ZK – Zveza komunistov

ZKS – Zveza komunistov Slovenije

1. UVOD

Leta 2005 je Večer, eden od osrednjih slovenskih dnevnih časopisov, praznoval častitljivo šestdesetletnico izhajanja. Časopis se lahko pohvali s šestimi desetletji bogate zgodovine, vendar pa se do sedaj vanjo konkretnije ni poglobil še nihče. Iz tega razloga in iz želje, da bi v svojem diplomskem delu povezala nekatera področja svojega poklicnega udejstvovanja in hkrati zanimanja, ki so (med drugim) novinarstvo, mediji, kultura in zgodovina slovenske kulture, sem se odločila raziskati delček preteklosti časnika Večer. Pri tem sem imela v mislih raziskati izbrano vsebino časopisa in ozadje njegovega nastajanja. Odločila sem se analizirati Večerove kulturne strani od nastanka časopisa leta 1945 do leta 1965. Zaradi preobširnosti snovi sem se osredotočila zgolj na kulturo v ožjem pomenu besede, torej gledališče, glasbo, likovno umetnost, književnost in knjige, film in muzejstvo, čeprav so na Večerovih kulturnih straneh, sploh po letu 1960, prisotni tudi članki s področja šolstva.

Namen pričujoče diplomske naloge je bil ugotoviti, o čem so poročali na kulturnih straneh Večera takrat, in na kakšen način so obravnavali dogodke s področja kulture. Zanimalo me je, katere teme so bile zajete in katere (očitno) izpuščene. Prav tako sem želela izvedeti, katerim področjem je bilo namenjenega (naj)več prostora v časopisu, katerim (naj)manj. Zanimalo me je tudi, v kolikšni meri je v člankih obravnavano kulturno dogajanje v Mariboru nasproti štajerskemu in nato vseslovenskemu in slednjič tudi jugoslovanskemu ter tujemu.

Moja prva teza je bila, da so se še zlasti aktualno odzivali na kulturne dogodke v Mariboru in okolici. Vse to je bilo povezano z vprašanjem, kakšna uredniška politika je stala v ozadju kulturnih strani Večera, in v kolikšni meri je oblast oziroma politika narekovala njihovo vsebino.

Moja druga teza je bila, da je bil način pisanja na kulturnih straneh Večera v obdobju 1945–1965 v duhu tedanjih idejno-političnih razmer.

V diplomu sem želela ugotoviti tudi, katerih novinarskih (in nenovinarskih) zvrsti so se avtorji člankov posluževali in v kolikšni meri, in kako so se posamezne zvrsti razvijale skozi čas. Zanimalo me je tudi, kakšen je bil takratni stil pisanja in kakšno izrazoslovje je bilo značilno za kulturne strani.

Prvi sklop diplomskega dela je kulturnozgodovinski. V njem skušam najprej izpostaviti domače politične in druge dogodke, ki so zaznamovali dogajanje na področju kulture v obdobju med letoma 1945 in 1965, ter posledično tudi vsebino in način pisanja na kulturnih straneh Večera. Sledi kratek zgodovinski oris dnevnika Večer iz obdobja 1945–1965 in na podlagi dosegljivih dokumentov, kot so denimo zapisniki MK KPS Maribor in zapisniki Celice novinarjev pri MK KPS Maribor, analiza odnosa lokalne oblasti do Večera in njegove vsebine v izbranem obdobju ter njegove uredniške politike.

V drugem sklopu obravnavam kulturne strani dnevnika Večer iz obdobja 1945–1965 iz vsebinskega vidika. Najbolj smiselno in pregledno se je zdelo izpostaviti izbrane vsebinske poudarke po posameznih letih, torej za leto 1945, 1946, 1947 in tako naprej do leta 1965. Seveda je bilo nemogoče prebrati čisto vse članke, povezane s kulturo, ki so bili napisani v obdobju dvajsetih let, zato je bila potrebna selekcija. Prebrala sem tiste, ki so mi iz kakršnegakoli razloga padli v oči. Pri tem sem bila še posebej pozorna na članke, ki so nakazovali ponavljanja, spremembe, prelomnice in novosti, in tiste, ki ne obravnavajo samih kulturnih dogodkov, ampak kulturo iz drugih perspektiv, denimo v duhu takratnih idejno-političnih razmer ali z vidika financiranja in podobno (denimo komentarji). Ti so pomembni pričevalci določenega časa in prostora, saj so se kulture lotevali problemsko.

V tretjem sklopu se lotevam kulturnih strani Večera iz obdobja 1945–1965 še z ene druge plati – ugotavljam zgradbo strani glede na novinarske vrste oziroma vrste besedil, in se nato boljše posvečam analizi nekaterih zvrsti. Pod drobnogled sem vzela intervjuje, kritike in literarna besedila, ter opazovala, kako so se spreminjale in razvijale skozi čas. Slednjič še ugotavljam, kakšen je bil takratni stil pisanja in kateri so tipični stavki, besede, fraze, ki so jih uporabljali novinarji. Še posebej sem bila pozorna na spremembe stila in izražanja skozi čas.

Pomemben del Večerovih kulturnih strani so seveda bili njihovi ustvarjalci. V četrtem sklopu izpostavljam poimensko kulturne urednike in novinarje oziroma avtorje kulturnih strani, na katere sem naletela med branjem člankov. S tremi izmed njih (večina avtorjev je žal pokojnih), z enim nekdanjim zunanjim sodelavcem in dvema upokojenima Večerovima novinarjema, ki sta bila zaposlena v kulturni redakciji, sem opravila intervjuje, v katerih me je zanimalo njihovo delo za Večerovo kulturno rubriko v obdobju 1945–1965, izkušnje s kulturnimi uredniki in lokalno oblastjo. Iz njihovih odgovorov sem izluščila bistveno in dodala določene svoje ugotovitve in sklepe. Intervjuje sem opravila na koncu, šele potem, ko

sem vsebinsko analizirala kulturne strani – tudi zato, da sem lahko primerjala odgovore nekdanjih novinarjev s svojimi ugotovitvami.

Sledi sklep in priloge, med katerimi so poleg prečiščenih zapisov vseh treh intervjujev, ki sem jih opravila v živo, še primer zapisnika MK KPS Maribor, ki nazorno kaže, da se je in na kakšen način se je lokalna oblast ukvarjala z Večerom, in primer zapisnika Celice novinarjev pri MK KPS Maribor, ki priča o zadanih nalogah in prioritetah pri delu takratne mariborske novinarske srenje, tudi Večerovcev. K prilogam sem dodala še tri primere kulturnih strani Večera iz let 1948, 1955 in 1962, iz katerih je razvidno, kako se je skozi čas spreminjala podoba strani ne samo v grafičnem smislu, ampak tudi v smislu novinarskih zvrsti in jezika.

Pri uporabi virov sem se naslonila predvsem na arhivske. Na tem mestu je potrebno poudariti, da se je izdelava diplomske naloge tudi zaradi pomanjkanja pisnih virov kaj hitro izkazala za precej trd oreh. Prvo presenečenje je bilo dejstvo, da Večerova časopisna hiša nima svojega arhiva. (Uradno) ne hrani nobenih dokumentov iz svoje bližnje preteklosti, kaj šele daljne, ki bi pričali o ozadju nastajanja časopisa, uredniški politiki in podobnem. Želela sem denimo pregledati zapisnike s sej upravnega in /ali uredniškega odbora Večera iz izbranega obdobja, vendar jih nisem našla. To pomeni, da časopisna hiša Večer na žalost sproti briše svojo zgodovino, oziroma vse, kar Večerovi arhivarji (sicer zelo vestno) shranjujejo, je le sam časopis. Od leta 2004 naprej je na posebni spletni strani na voljo tudi v digitalni obliki, kar mi je precej olajšalo delo (naslova spletne strani ne morem zapisati, ker je brezplačno na voljo samo Večerovim novinarjem, sicer je plačljiva). Kljub pomoči sodobne tehnologije pa sem samo za to, da sem prebrskala po časopisih, potrebovala več kot leto dni.

Pregledala sem tudi pisno (avtobiografsko) zapuščino nekdanjih kulturnih urednikov in avtorjev člankov, z namenom najti gradivo, ki bi govorilo o njihovem delu za Večer oziroma njegove kulturne strani, vendar nisem naletela na (skoraj) nič uporabnega. Možno je, da se kakšni dokumenti, dnevniki ali spomini skrivajo še kje na kakšnem podstrešju.

Kasneje sem ugotovila, da tudi Pokrajinski arhiv Maribor ne hrani nobenih Večerovih dokumentov. Nepričakovano pa sem naletela na zapisnike tako imenovane Celice novinarjev pri MK KPS Maribor, v kateri so bili tudi Večerovi (kulturni) novinarji in uredniki. Redke, a kljub temu zgovorne sledi o odnosu lokalne oblasti do Večera in njegove vsebine sem

izbrskala v fondu MK KPS Maribor – mesto (1945–1954). Nekaj dokumentov se nanaša celo na Večerove kulturne strani.

Sam časopis oziroma članki s področja kulture so torej osrednji pisni in hkrati arhivski vir, na katerega sem se naslonila v pričujoči diplomi, vsi ostali pisni viri so uporabljeni v podkrepitev ugotovitev oziroma za postavitev diplome v določeni kontekst. Kot zelo pomembne vire pa ocenjujem ustne – to so trije nekdanji Večerovi novinarji, ki so podali veliko takšnih podatkov o takratnem ozadju nastajanja kulturnih strani Večera, ki bi se sicer čez čas najbrž izgubili.

2. KULTURNI UTRIP V SLOVENIJI MED LETOMA 1945 IN 1965

KULTURNOPOLITIČNI PRELOM LETA 1945

Po 2. svetovni vojni so novi slovenski voditelji ugotavljali, da je bila v prejšnjem sistemu kultura monopol maloštevilnih meščanov in intelektualcev. Po novem naj bi kultura postala ljudska lastnina, saj je ljudstvo s tem, ko je prevzelo oblast v svoje roke, postalo njen vsebinski lastnik. Oblikovalci povojne jugoslovanske kulturne politike so težili k trem ciljem: k dvigu splošne izobrazbene in kulturne ravni prebivalstva, k spodbujanju ustvarjalnosti, ki bo dostopna množicam in bo omogočala njihovo čim živahnejše vključevanje v različne kulturne dejavnosti, ter h kulturni tvornosti, ki bo krepila socialistično »zavest« ter pripadnost novemu družbenemu in političnemu redu (Vodopivec 2007: 422, več glej Gabrič 1991).

Politično zmagoslavje je OF v Sloveniji omogočilo uveljavljanje njenih pogledov na odprta kulturnopolitična vprašanja. Ideologi KPS so se zgledovali po sovjetski praksi. Zavračali so delo kulturnikov, ki so bili med vojno na nasprotni strani, in si prizadevali zabrisati sledove njihovega dela. Soglašali so, da mora kulturni ustvarjalec opisovati zmagoslavje ponosnega in junaškega slovenskega naroda med vojno in duhovno prenovo slovenstva na temelju vrednot osvobodilnega boja. V kulturi je zavladal iz Sovjetske zveze uvožen socialistični realizem, ki ni pomenil le umetniške smeri, in je puščal sledi v vseh umetniških zvrsteh; bil je koncept, ki je določal vlogo umetnika v družbi, odnos umetnosti do ideologije, revolucije, objektivnosti in subjektivnosti. Umetniška dela naj bi opisovala zlasti herojski boj proti okupatorju in vnemo ljudi pri obnovi domovine, optimistično pričakovanje ljudi, ki so stopili iz temne preteklosti kapitalizma v svetlo sedanost socialistične ureditve. Kidrič, Kardelj in vodilni slovenski komunistični kulturni ideolog Boris Zihel so umetnika in znanstvenika podrejali potrebam revolucije, kulturo pa prilagajali njihovim lastnim ideološko-propagandnim potrebam (Borak in drugi 2005: 901–904).

KULTURA POD STROGO CENZURO

Da bi celoten kulturni potencial lahko izrabili v svoje lastne propagandne namene, je skrbela posebna komisija Komunistične partije, znana kot agitprop (krajšava za agitacijo in propagando). Nadziral je delo kulturnih ustanov in medijev ter skrbel, da se je praksa z vrha prenašala tudi na nižje oblastne organe. Njegova pglavitna naloga je bila propagiranje marksizma. Čeprav cenzure uradno ni bilo, je bilo ustvarjalcem jasno, da neko delo brez

soglasja agitpropa ne bo moglo biti objavljeno. Tudi končno sodbo o organizaciji kulturnih prirediteljev in programih je dajal agitprop (Borak in drugi 2005: 903).

Komunistična zagotovila, da bo nova, »ljudska« oblast spoštovala tradicionalne demokratične svoboščine, so ostala tudi glede svobode tiska in javnih občil mrtva točka na papirju. Dotedanji strankarski časniki so že v prvih dneh po vojni prenehali izhajati, na njihovo mesto pa so stopili novi listi, ki so bili pod strogim političnim nadzorstvom. Enaka usoda je doletela staro kulturno periodiko, ki jo je leta 1946 zamenjala nova literarna revija, po sovjetskem zgledu imenovana Novi svet. Oblasti so skupaj z drugimi, dotlej privatnimi kulturnimi in znanstvenimi ustanovami in zavodi in fundacijami zasegle in podržavile tudi zasebne in strankarske tiskarne, založbe in knjigarne. Oblikovalci nove kulturne politike so prav tako odločno posegli v programsko ponudbo kulturnih ustanov, denimo v kinematografih so jeseni 1945 angleške in ameriške filme nadomestili sovjetski (Vodopivec 2007: 424). Tako kot v politiki in gospodarstvu je po izločitvi drugače mislečih v kulturi zavladalo mrtvilo. Enostranski mediji, poenotenje društvenega življenja, nadzor nad kinematografijo in idejna utilitarnost kulturnega dela tudi na drugih področjih so onemogočali izražanje različnih stališč in polemiziranje o odprtih vprašanjih (Borak in drugi 2005: 903).

Tudi ljudskoprosvetno delo se je pojmovalo kot politično-propagandni poligon. Med dejavnejšimi oblikami so bile v ospredju gledališke skupine in pevski zbori, ki so morali pri izbiri programa upoštevati sezname priporočenih del, ki so jih sestavljali vodstveni ljudje Ljudske prosvete Slovenije (Borak in drugi 2005: 906–907).

SLOVO AGITPROPA LETA 1952

Prvi opaznejši znak, da se v kulturni politiki in odnosu do umetnosti nekaj spreminja, je bila razstava slovenskih impresionistov spomladi leta 1949. Ob razstavi se je vnela polemika o vrednosti slovenskih slikarjev impresionistov, ki je pomenila prvo polemiko po 2. svetovni vojni, v kateri so estetska merila prevladala nad ideološko-političnimi (Borak in drugi 2005: 906).

Konec leta 1949 so pričeli togo prevzemanje sovjetskih umetniških zgledov javno kritizirati tudi v političnih vrhovih, v kinematografih so se pojavili ameriški filmi in leto kasneje tudi zahodnoevropski, poraslo je število prevodov zahodnih književnikov ter uprizoritev gledaliških del sodobnih zahodnih avtorjev. Vseeno so bile spremembe v kulturni politiki

počasnejše kot na drugih področjih, saj so se jugoslovanski komunisti sovjetskim kulturnopolitičnim vzorcem dokončno odpovedali šele leta 1952, ko so ukinili agitprop, pa tudi v kulturi pospešili decentralizacijo in privolili v kritike socialističnega realizma (Vodopivec 2007: 429).

VRAČANJE V ZAHODNI KULTURNI PROSTOR

Od začetka petdesetih let je jugoslovansko in slovensko kulturno prizorišče zajelo bolj sproščeno in odprto vzdušje, ki ni spodbudno vplivalo le na mlajše umetnike, ki so se ozirali k zahodnim modernističnim vzorom, temveč tudi na pripadnike predvojnih estetskih usmeritev. V književnosti so v petdesetih letih prevladovali pesniki in pisatelji, ki so se zapisali socialnemu realizmu, spogledovali so se tudi z eksistencializmom. Potem ko so po prvih vojnih letih likovni umetniki bili pod vplivom predvojnega, socialno angažiranega realizma, so sedaj sodobnejšim, zahodnim likovnim pogledom kljub protestom uradnih estotov in teoretikov uspešno utirale pot razstave domačih in tujih umetnikov (Vodopivec 2005: 429–434). Nekoliko težavnejše je bilo uvajanje novosti v dramatiki in na gledaliških deskah. Česar mlajša generacija ni mogla storiti na velikih odrih, je naredila na malih, preko katerih je domačo publiko seznanjala s sodobno svetovno in domačo dramatiko (Borak in drugi 2005: 1026–1028). Tudi v filmu in glasbi so si zahodni vplivi kmalu utrli pot.

DRUŽBENO UPRAVLJANJE V KULTURI

Po razpustitvi agitpropa Zveza komunistov ni imela potrebnega cenzurnega aparata, to pa se je kmalu pokazalo v vse bolj živahnem polemiziranju o odprtih idejnih vprašanjih, ki jih partiji ni uspelo zaježiti. Krepila so se razmišljanja, da mora ZK vnovič bolj poseči na kulturno področje, kar se je zgodilo sredi petdesetih let, po sprejetju nove zakonodaje, ki je uvedla nov princip odločanja. Oblasti so uzakonile t.i. družbeno upravljanje v kulturnih ustanovah, za nadzor nad njihovim delom pa so pri političnih organizacijah znova ustanovile komisije, ki so iz ozadja nadzirale kulturne ustanove. Kulturno dogajanje so poskušale oblasti najprej usmerjati preko komisij za ideološko delo in tisk pri SZDL, leta 1956 pa so ideološko komisijo ustanovili tudi pri CK ZKS. Sistem družbenega upravljanja je vodilnim ideologom omogočal poseganje v vsakršno delo kulturnih ustanov, tudi v programsko politiko. Družbeno upravljanje v kulturnih (in tudi v prosvetnih ter znanstvenih) ustanovah se je občutno razlikovalo od samoupravljanja v gospodarskih organizacijah, saj so v upravnem odboru dobili večino glasov ljudje, ki niso bili člani delovnega kolektiva. Zunanje člane so delegirale oblastne strukture (Borak in drugi 2005: 960–961, več glej Gabrič 1995).

Kljub sproščenemu vzdušju oblasti tudi v petdesetih letih niso prenehale nasilno posegati v kulturno dogajanje. Z organiziranimi javnimi kritikami, grožnjami in odrekanjem subvencij so se vmešavale v uredniško politiko časopisja in revij, v programske odločitve gledališč in založniških hiš, celo v filmske scenarije in projekte. Posebej odločno so odklanjale katoliško inteligenco. V skladu z Zihorlovim stališčem, da morajo imeti v socializmu amaterska prizadevanja prednost pred profesionalnimi kulturnimi dejavnostmi, so zaprle več manjših poklicnih gledališč. Nič boljša ni bila usoda »neposlušnih« kulturniških glasil (Vodopivec 2005: 435–436).

KULTURNI POLICENTRIZEM V PETDESETIH LETIH

Na prehodu v petdeseta leta se je začela širiti tudi mreža kulturnih ustanov. Decentralizacija v petdesetih je denimo pomembno spodbudila založništvo, kajti vodilni ideologi niso imeli več tolikšnega pregleda nad delom novih založb v manjših krajih kot nad osrednjimi v Ljubljani. V petdesetih letih so bili ustanovljeni tudi številni muzeji in galerije. Najpomembnejša kulturna, tehnična in informacijska novost petdesetih let pa je bila brez dvoma Televizija Ljubljana. Televizija kot simbol novega časa je občutno vplivala tudi na razvoj drugih kulturnih dejavnosti. »Mehanizirana kultura« je odtegovala ljudi od ljubiteljskega kulturnega ustvarjanja, kinematografi in gledališča so beležili manjši obisk. Sicer pa je bil policentrični razvoj kulturnih ustanov v petdesetih letih opazen tudi pri nekaterih kulturnih dejavnostih, denimo pri mreži regionalnih arhivov in regionalnih zavodov za spomeniško varstvo. Poleg pomembnih slovenskih kulturnih središč, kot so bila Ljubljana, Maribor in Trst, so v petdesetih in šestdesetih tudi osrednja regionalna mesta postala kulturno živahnejša (Borak in drugi 2005: 1028–1031).

NAPETO OZRAČJE LETA 1964

Stališče, da kulturne ustvarjalnosti ne kaže presoјati le z ozkosrčnimi ideološkimi merili ter da v vsakem izobražencu, ki misli nekoliko po svoje in se spogleduje z zahodnimi umetniškimi in filozofskimi tokovi, ne gre odkrivati sovražnika, je med slovenskimi politiki v drugi polovici petdesetih let zastopal krog predsednika republiškega Izvršnega sveta Borisa Kraigherja. Napetost v odnosih med oblastmi in kulturnimi ustvarjalci je tako zaradi strpnejših pogledov političnih voditeljev na kulturno dejavnost in sodobno umetnost ob koncu petdesetih in v začetku šestdesetih let vidno popustila. Vendar je bilo »premirje« v odnosih med slovenskimi politiki in kritičnimi izobraženci, ki je bilo predvsem posledica povečanega

centralističnega pritiska iz Beograda, kratkotrajno. Slovensko vodstvo je znovič povečalo pritisk na kritične izobražence leta 1963 (Vodopivec 2007: 436–437).

Leta 1964 je centralni komite ZKS ukinil Perspektive (naslednico Revije 57), na kar so se kulturniki ogorčeno odzvali. Politična čistka se je širila tudi na druge revije – Tribuno, Naše razglede in Sodobnost (Borak in drugi 2005: 1033–1035).

SPROŠČENA ŠESTDESETA LETA V KULTURI

Vendar se je napeto ozračje, ki so ga povzročili nasilni ukrepi proti Perspektivam, z zmago reformistov v državnem in partijskem vrhu zopet naglo umirilo. Novi ustavi je sledilo več zveznih in republiških zakonov, ki so širili svobodo tiska, olajševali ustanavljanje društev in omejevali možnost političnega posega v uredniško politiko časopisov, revij in založb. Slednje so povečevale ponudbo domačih književnih del in literarnih prevodov tujih avtorjev, vse več je bilo tudi literature, namenjene razvedrilnemu branju. V knjigarnah so se pojavile knjige, ki dotlej niso smele iziti. Nekateri literati so še naprej sledili realizmu in tradicionalnim predstavam o umetnosti, drugi so se odpirali modernejšim umetniškim idejam in tokovom. Gledališča so po zgledu malih odrov posodobila svoj repertoar in odprla vrata modernejšim režiserskim zamislim. Sodobnim socialnim in eksistencialnim temam so se odprli tudi filmski avtorji. Postopoma so svobodneje zadihali tudi izvajalci džeza in zabavne glasbe. Svež prepah v glasbenem življenju so povzročili glasbeni festivali. Modernistični in avangardni zgledi so se hkrati kljub odporom tradicionalne kritike in oblasti uspešno uveljavljali v likovnem ustvarjanju (Vodopivec 2007: 441–446).

Strogo društveno zakonodajo iz leta 1945 je leta 1965 zamenjala precej milejša; zmanjšala se je vloga države pri ustanavljanju društev. Vendar je v šestdesetih letih bilo vse manj organiziranih kolektivnih oblik delovanja v društvih, zato pa so ljudje zaradi vse večje ponudbe kulturnih dobrin lahko izbrali to, kar jim je osebno najbolj ustrezalo. Razvedrilo je ponujala televizija, glasbeno ponudbo so popestrile gramofonske plošče, knjižne zbirke so se pocenile, javni ali celo lastni prevoz je omogočil obisk oddaljenih kulturnih prireditev. Namesto nekdanjih tekmovanj so se uveljavila srečanja dramskih skupin, pevskih zborov, godb in zabavnih skupin, ki jim niso več »od zgoraj« predpisovali programa. Zabavni koncerti, sodobni plesi in televizijski klubi niso bili več nekaj, kar bi bilo za socialistično družbeno ureditev neprimerno. Šestdeseta leta so tako uveljavila nov način kulturnega in zabavnega preživljanja prostega časa (Borak in drugi 2005: 1031–1033).

2.1 Zgodovinski oris dnevnika Večer med letoma 1945 in 1965

Maribor svoboden! S tem naslovom in z velikim Jakčevim portretom Josipa Broza Tita na prvi strani se je pričela Večerova pot takoj ob koncu 2. svetovne vojne, 9. maja 1945. Tega dne časnik, če mu lahko tako rečemo, še ni imel imena, imel je vsega skupaj dve strani, a je izšel v kar 20 tisoč izvodih. Dva dni kasneje, 11. maja 1945, je v Mariboru izšel časnik, ki je imel ime – Novi čas, ki je bilo glasilo Osvobodilne fronte za Štajersko in Prekmurje. Kot dnevnik je Novi čas v Mariboru izhajal do 18. maja 1945, ko je uredništvo bralstvu sporočilo, da je izšla zadnja številka, in ljudem svetovalo, naj naročijo Ljudsko pravico ali Slovenski poročevalec. Prelomnico za mariborsko časnikarstvo pomeni 24. maj 1945, ko je izšla prva številka Vestnika, neposrednega predhodnika današnjega Večera. Vestnik je bil glasilo okrožnega odbora OF v Mariboru, in je štetje pričel znova. Številka, ki je izšla 24. maja 1945, je imela zapisano prvo leto izhajanja in številko ena, tako da so se dejanski začetki za nekaj številkar izgubili v burnih povojnih časih. Izhajal je trikrat tedensko, vsak torek, četrtek in soboto. Kot je zapisal danes upokojeni novinar Večera Janez Cundrič leta 2005 v posebni prilogi Večera ob 60. obletnici njegovega izhajanja, je bila kljub izjemni časnikarski tradiciji nova oblast v Ljubljani leta 1945 prepričana, da Maribor ne potrebuje dnevnika. Tako je bil nastanek Vestnika tako rekoč porod iz nič, brez izkušenega kadra in brez osnovnih delovnih pripomočkov. Cundrič je zapisal, da je prvi urednik Vestnika bil Miroslav Ravbar, ki je časnik urejal samo od 24. do 31. maja 1945, nato je v uredništvo prišel prof. Jaro Dolar: *»Mož ni bil brez novinarskega znanja, saj je že pred vojno urejal Edinost. Začetkov se takole spominja: 'Uredništvo je bilo kar v tiskarni, ves arhiv sem imel kar v aktovki, ki sem jo dobil na državne stroške. Najtežje je bilo z dopisi iz drugih krajev, ker dopisniške mreže sploh ni bilo. Tako sem moral pol časnika ali pa kar celega včasih napisati sam'»* (Cundrič 2005: 14).

V glavi časnika takrat ni bilo napisano, kdo je glavni in kdo odgovorni urednik, a sta to delo opravljala Jaro Dolar in Franček Majcen.

Kmalu pa je partijsko vodstvo v Ljubljani začelo hudo kritizirati pisanje Vestnika, češ, da je uredniška sestava vse preveč intelektualistična, in da je potreben večji vpliv mariborskega partijskega komiteja, sploh pa da časnik premalo izraža delavsko tradicijo in predvsem premalo piše o prijateljski Sovjetski zvezi (Cundrič 2005: 14). Uredništvo so okrepili z občasnim sodelovanjem Dušana Mevlje, posebno poročanje o SZ pa sta prevzela Franc Šrimpf in Jaro Dolar, ki je dobro obvladal ruščino. Konec novembra 1945 pa je na položaju

odgovornega urednika Majcna zamenjal Franc Šrimpf. Takrat so prišla k Vestniku imena, ki so se zapisala v časnikovo zgodovino: Cvetko Zagorski, Milena Ivanuša, Vinko Kirbus, sodelovali so še Anton Ingolič, Rado Zakonjšek, Janez Švajncer st., ki je kasneje postal stalni časnikar Večera. Po pisanju Cundriča so bile takrat delovne razmere obupne, ni bilo pisalnega papirja, še svinčnikov ne. *»Prave uredniške cenzure ni bilo, a je vladala huda avtocenzura«* (Cundrič 2005: 14). Urednik Franc Šrimpf je leta 1950 zapustil Vestnik.

Leta 1947 je Vestnik izhajal le enkrat tedensko, ob petkih. Kasneje je začel izhajati pogosteje, dvakrat tedensko, 1. januarja 1949 pa je Vestnik postal dnevnik.

Sledil je Informburo in čistke časniku niso povsem prizanesle, v zapor je moral kulturnik Cvetko Zagorski, druge novinarje pa so krepko zasliševali pod vodstvom mariborskega partijskega šefa Vladka Majhna. Sledili so novi odgovorni uredniki Vestnika: Bojan Šinko (od decembra 1949 do septembra 1950), Drago Vresnik (od septembra 1950 do oktobra 1951 in kasneje še od septembra 1952 do začetka leta 1953), Rado Zakonjšek (od oktobra 1951 do decembra 1951) in Branko Ivnik (od januarja 1952 do avgusta 1952); slednji je pozneje postal oče nove publikacije 7 dni, ki je bila naprej dnevnikova priloga, nato samostojni tednik, ki se je rodil septembra 1951, kot samostojna edicija pa je prvič izšel 6. januarja 1972.

Vestnik je leta 1952 dobil ime, ki ga nosi še danes – Večer. Prva številka z novim imenom je izšla 10. septembra 1952. Novi Večer je začel širiti krog svojih bralcev in tudi svoj prostor po severovzhodni Sloveniji. Naklada se je od 20.000 izvodov leta 1952 do leta 1955 dvignila že na 28.000 izvodov. Vmes je leta 1953 dosegla celo 33.000 izvodov, vendar je nato naklada padla za 70 odstotkov zaradi podražitve časnika. Rotacijski papir je bil zelo drag in položaj se je izboljšal šele leta 1955, ko je začela delati tovarna papirja v Krškem. Obseg časnika se je večal in je kmalu dosegel 44 strani na teden, čeravno je imel samo 12 redno zaposlenih časnikarjev in urednikov.

Tedaj je Večer že vodil človek, ki je pozneje dobil vzdevek »resnični oče Večera« - Milan Filipčič (uredniško vlogo je prevzel januarja 1953). Bil je glavni urednik časnika celi dve desetletji (do leta 1976) in je Večerovo hišo postavil na trdne noge: *»Kar zadeva vsebino časnika, smo sredi petdesetih let trdno sklenili, se je pozneje spominjal Milan Filipčič, 'da bomo povsod navzoči. Tudi v Ljubljani smo počasi pognali take korenine, da so se tam začeli zavedati, da ni več mogoče mimo Večera'«* (Cundrič 2005: 14).

V obdobju, ko se je Večer preselil v »svojo hišo« na Svetožarevski - to je bilo leta 1962 in je v njej še danes – je časnik uresničil številne dobre zamisli. Nova hiša je olajšala delo časnikarjev in obenem uvedla vse potrebne službe, ki morajo spremljati izhajanje takšnega dnevnika. To so bili časi, ko je vlogo Večera tedaj opredelil tudi njegov glavni urednik Milan Filipčič. Hiša se je zavedala, da mora časnik pisati o stvareh, ki zanimajo ljudi in so obenem njihovi problemi: *»Večer je bil sicer, pa ne po nakladi, lokalni časnik, vendar se je odpiral v vso Slovenijo, vrh tega pa tudi čez njene meje – v druge jugoslovanske republike in zlasti k našim zamejskim rojakom v Italiji in Avstriji«* (Cundrič 2005: 14).

To so bili časi, ko so se izoblikovali ali se šele začeli uveljavljati v slovenski časnikarski srenji številni dobri novinarji. Večer je imel v vrstah svojih časnikarjev tudi prej in kasneje številna uveljavljena slovenska literarna imena, pisatelje in pesnike.

Šestdeseta in sedemdeseta leta prejšnjega stoletja mnogi štejejo za »zlato obdobje« tega časnika, ki je pod vodstvom Milana Filipčiča in odgovornega urednika Draga Simončiča izredno razširil svoj vpliv v Sloveniji in seveda tudi svoj časniški obseg.

2.1.1 Odnos lokalne oblasti do Večera in njegove vsebine v obdobju med 1945 in 1965

Kot že omenjeno, je odločilno besedo v kulturni politiki in pri tisku ter pri določanju meril, kaj je za novi red primerno in kaj ne, imela pri prevzemu oblasti po 2. svetovni vojni Komunistična partija Slovenije (KPS), ki je to počela preko komisij za agitacijo in propagando (agitprop). Agitprop je – čeprav brez zakonskih pooblastil – deloval kot vzporedna oblast in nadziral delo kulturnih ustanov ter medijev. Ukinjen je bil leta 1952.

Agitprop je razpredel svojo mrežo po vsej Sloveniji, tudi v Mariboru. V želji, da raziščem, če obstajajo kakšne pisne sledi o tem, v kolikšni meri se je lokalna oblast oziroma predvsem agitprop v času svojega obstoja (1945–52) ukvarjal z Večerovo vsebino, sem v Pokrajinskem arhivu Maribor (PAM) pregledala fond Mestnega komiteja Komunistične partije Slovenije (MK KPS) Maribor – mesto 1945–1954. Še posebej sem bila pozorna na zapisnike o delu agitpropa. Iz zapisnikov agitpropa je razvidno, da je bil agitprop pri MK KPS Maribor razdeljen na več sektorjev, eden od njih se je vse do leta 1952 ukvarjal s tiskom. V splošnem je bilo najti zelo malo zapisnikov dela agitpropa, v katerih je sploh omenjen Vestnik oziroma

Večer (Vestnik se je preimenoval v Večer leta 1952), takšnih, ki bi se ukvarjali z njegovo vsebino ali kadrom, pa še manj, da ne govorimo o kulturi. Pa vendar sem med stotino papirjev le našla nekaj takšnih, ki pričajo o tem, da se je agitprop »ukvarjal« z Vestnikom.

Prvič je v ohranjenih zapisnikih agitpropa Vestnik omenjen v letnem poročilu za leto 1947, kjer piše, da je »močno razširjen na področju okraja Mariborski Vestnik, ki ima iz našega področja 12 dopisnikov in 3.453 naročnikov«. ¹ To pa je tudi vse, kar piše.

Še največkrat je omenjen Vestnik v poročilih dela agitpropa oziroma sektorja za agitacijo in tisk iz leta 1948. Na podlagi prebranega je moč reči, da je agitprop posvečal nekaj pozornosti Vestniku (poleg njega še časopisom oziroma glasilom Delavska enotnost, Ljudska pravica in Borba). Gre za mesečne popise števila naročnikov in strani Vestnika ter njegove vsebine oziroma pomembnejših tem, omenja se tudi kulturo. Predvsem je popisano, koliko člankov s področja kulture je Vestnik vseboval določeni mesec. Denimo v poročilu agitpropa pri MK KPS Maribor za marec 1948 je med drugim zapisano, da je bilo: »/.../ s področja kulture in prosvete napisanih 18 člankov in sicer: Gledališče: Mucin dom, Vsemu navkljub (kritika), pred premiero Krčmarice Mirandoline. S posebnim ozirom na gostovanje ljubljanske drame je bilo zapisanih 5 člankov; kritika Trubadurja in Madame Butterfly. Književnost: 2 članka; Film: 4 članki«² (glej prilogo A).

Potrebno je izpostaviti, da je agitprop, po zapisnikih iz leta 1948 sodeč, posvečal pozornost tudi samim novinarjem in urednikom Vestnika. V poročilih je zabeleženo, koliko članov je imelo uredništvo določeni mesec, kateri novinarji oziroma uredniki so bili poslani na novinarski tečaj itd. V enem od poročil denimo piše, da je uredništvo s 1. majem 1948 dobilo novega člana – Cvetka Zagorskega, ki je delal kot kulturni urednik. Kakšnih kritičnih pripomb ali opomb v zvezi z Vestnikovo vsebino (na splošno) ali njegovimi novinarji in uredniki v zapisnikih iz leta 1948 ni zaslediti.

Prvo in tudi nasploh eno redkih kritik Vestnika zasledimo v enem od zapisnikov mestne partijske konference v Mariboru oziroma v referatu Vere Popovič iz leta 1949, v katerem le-ta omeni, da je važno orodje propagande tisk in da v letu 1949 ni bilo narejenega dovolj, da bi

¹ Letno poročilo Agitprop. komisije pri MK KPS Maribor za leto 1947, nedatirano, str. 1. PAM, fond MK KPS MB – mesto. AŠ 2.

² Poročilo Agitpropa pri MK KPS Maribor za marec 1948, 5. 4. 1948, str. 2. PAM, fond MK KPS MB – mesto. AŠ 2.

ljudje bili zainteresirani za branje tiska. V tem kontekstu Popovičeva zapiše, da je dopisniška mreža Vestnika in Ljudske pravice dokaj razvita, vendar predvsem v »*Oblastvenih forumih*« in pri množičnih organizacijah; medtem ko je precej pomanjkljiva v podjetjih, kjer obstaja le v večjih obratih zveznega ali republiškega značaja. Predlaga, da se dopisniška mreža »izboljša« in razširi: »/.../Zato mora postati tisk mobilizator in iniciator vseh novih podvigov naših delovnih ljudi.«³ Naslednjo omembo, oziroma kar kritiko časnika zasledimo komaj dve leti kasneje v nekem dokumentu brez naslova, ki pa zagotovo kaže na to, da je agitprop bdal nad vsebino Vestnika oziroma je želel imeti večji nadzor nad njim. V dokumentu je namreč zapisano, da je MK KPS Maribor zanemarjal usmerjanje lokalnega tiska, predvsem Vestnika:

Če bomo hoteli dati Vestniku konkretno vsebino tega terena, za katerega je določen, potem mu bodo morali posvečati vso skrb tudi okoliški okrajni komiteji poleg Mestnega komiteja v Mariboru. Kritika Vestnika, ki se čedalje večja, kaže, da bo potrebno temu vprašanju posvetiti posebno pažnjo, to tembolj, ker je Vestnik glasilo OF, ki mora objektivno gledati na dogajanja na tem predelu naše domovine. Uredniki nekaterih rubrik se tega dejstva premalo zavedajo in ponekod izražajo docela svoja osebna, včasih enostranska gledanja.⁴

V poročilu dela MK KPS Maribor za leto 1951 pa v delu, ki se nanaša na delo agitpropa, zasledimo med drugim izražen napotek, naj se pri Vestniku zniža število novinarjev v centrali in naj se jih pošlje na teren kot stalne dopisnike (Slovenj Gradec, Ptuj, Murska Sobota, Celje). Zapisano je tudi: »Popustiti je na praksi, da uredniki vse sami pišejo ter je pritegniti stalne zunanje sodelavce in se z njimi pogoditi za prispevke /gospodarstvo, kultura, prosveta/. V kritiki se omejiti bolj na obveščanje čitalcev, a podrobno strokovno ocenjevanje prepuščati reviji (7 dni).«⁵

Kasneje je v zapisnikih agitpropa zaslediti pisanje o Vestniku le še enkrat – in tukaj zasledimo tudi prvič kritiko do Večerove kulture. V nekem poročilu iz leta 1952 je med drugim zapisano, da Vestnik »še vedno ne vrši politično-mobilizacijske vloge«, in da so »manj pomembni dogodki opisani obširneje kot pa važne akcije, katerih izčrpnjša in dobro politično obdelana objava bi lahko bila velikega politično-mobilizacijskega pomena«. Par stavkov naprej pa je govora še o kulturi: »Premalo je prispevkov delavcev. Vestnik naj bi zbiral in objavljal spomine delavcev o borbi delavskega razreda pred 2. svetovno vojno, v

³ Priloga 3 Zapisnika partijske konference MK KPS Maribor, Referat Vere Popovič, 15. 10. 1949, str. 4 in 5. PAM, fond MK KPS MB – mesto. AŠ 1.

⁴ Zapisnik 4. redne letne Mestne partijske konference v Mariboru, 24. 10. 1951, str. 19. PAM, fond MK KPS MB – mesto. AŠ 2.

⁵ Letno poročilo Agitpropa pri MK KPS Maribor za leto 1951, nedatirano, str. 19. PAM, fond MK KPS MB – mesto. AŠ 3.

*NOV in danes ter kulturno-umetniške prispevke /literarne itd./ delavcev. Prav tako naj bi bilo v njem več in izčrpnjših poročil o kulturno-umetniškem delu delavskih društev».*⁶

Konec leta 1952 je bil agitprop ukinjen. V zapisnikih MK KPS Maribor iz leta 1953 Večer ni več omenjen. Z namenom, da raziščem, če so v PAM ostali ohranjeni kakšni dokumenti, povezani s pisanjem Večera tudi po ukinitvi agitpropa, sem pregledala še fond Okrajnega komiteja Zveze komunistov Slovenije Maribor 1954–1964. Na dokumente, ki bi obravnavali Večer in njegovo vsebino, nisem naletela. Večera ne obravnava niti eden od dokumentov, ohranjenih v fondu Mestnega ljudskega odbora Maribor iz obdobja 1945–1955.

2.1.2 Celica novinarjev pri MK KPS Maribor

Kot je bilo omenjeno že v uvodu, časopisna hiša Večer nima svojega arhiva, kar pomeni, da (vsaj uradno) ne hrani nobenih dokumentov, tudi iz obdobja 1945–1965 ne, ki bi pričali o takratni uredniški politiki časopisa. Sem pa v PAM pri pregledovanju fonda MK KPS Maribor – mesto 1945–1954 nenačrtovano naletela na posamezne zapisnike tako imenovane Celice novinarjev MK KPS Maribor iz let 1948, 1949, 1950 in 1951. Ti predstavljajo pomemben vir informacij o takratnem vzdušju v mariborski novinarski srenji, o njihovih zadanih nalogah in prioritetah pri delu - seveda skladno s težnjami KPS. Po zapisnikih sodeč so celico sestavljali uredniki in novinarji oziroma dopisniki treh časopisov: Slovenskega poročevalca, Ljudske pravice (z združitvijo teh dveh časopisov je leta 1959 nastal dnevni časopis Delo) in (takrat še) Vestnika. Že iz prvih ohranjenih zapisnikov, iz maja 1948, je razvidno, da je bil sekretar celice leta 1948 (in do aprila 1949) Franc Šrimpf – Vestnikov (kulturni) novinar in urednik, med člani pa sta bila Oskar Hudales, ki je pisal za Vestnik članke s področja kulture, in Cvetko Zagorski (ki je bil 1949 izključen iz partije in posledično iz novinarske celice), Vestnikov kulturni urednik. Sestanki so se leta 1948 in 1949 vršili v prostorih uprave Vestnika na Bavarski ulici.

Na sestankih so se člani celice pogovarjali v duhu takratne oblasti - o tem, katera literatura, članki, referati in predavanja (vsi ideološko komunistični) so za člane in delovne kolektive uprav časopisov Slovenski poročevalec, Ljudska pravica in Vestnik »*priporočljivi*« in »*koristni*«, da jih berejo in obiščejo, pa tudi o tem, kakšne so naloge celice novinarjev sicer in

⁶ Politično in organizacijsko poročilo MK KPS Maribor za II. tromesečje leta 1952, nedatirano, str. 22. PAM, fond MK KPS MB – mesto. AŠ 3.

podobno. V nekem zapisniku je denimo poudarjeno, da *»bo treba z velikimi napori in z našimi lastnimi silami zgraditi socializem. Prav celica novinarjev ima v tej borbi važno nalogo, da opisujoč naše velike uspehe prikaže, kako naše ljudstvo pogumno in vztrajno gradi socializem«*.⁷

Po zapisih sodeč so se člani mariborske novinarske celice MK KPS (celica je skozi čas spreminjala svoje ime, v začetku se je še imenovala »časopisna grupa prosvetne celice KP Maribor«) med drugim ukvarjali z vsebino že omenjenih časopisov. Mnogi izmed teh zapisnikov se ne samo dotikajo Vestnikove vsebine, ampak je očitno, da so na sestankih člani celice med drugim odločali o tem, čemu mora Vestnik (in drugi časopisi) posvečati več pozornosti, tudi v kulturi. V enem izmed zapisnikov je, denimo, zapisano, da morajo novinarji več pozornosti posvetiti *»kulturno-prosvetnemu življenju ter se moramo čim več udeleževati gledaliških predstav in kritik raznih odrskih predstav ter zasledovati dela naših naprednih ustvarjalcev, itd. Partijec mora sodelovati povsod«*⁸ (glej prilogo B). Na sestankih so kdaj pa kdaj pozvali člane, katere *»pomembne«* kulturne prireditve naj obiščejo in o njih poročajo.

Avgusta 1949 so se zaradi *»različnega sestava članov in samih problemov«* časopisov v celici odločili, da se ločijo na dve (celici), prvo, pri Vestniku, katere člani so v obdobju ob delitvi bili: Vinko Kirbus, Bojan Šinko, Franc Šrimpf, Janez Švajncar, Gabrijel Jesenšek, Milena Ivanuša, Ferdo Filipič, Maks Pocajt, Srečko Panič, Ivan Mesarec, in drugo, celico Slovenskega poročevalca in Ljudske pravice. Odslej je imela celica novinarjev Vestnika, ki jo zasledimo leta 1950 pod imenom Osnovna partijska organizacija novinarjev Vestnika, sestanke v prostorih uredništva Vestnika, druga celica pa v prostorih uredništva Slovenskega poročevalca in Ljudske pravice. V redkih ohranjenih zapisnikih iz leta 1951 je razvidno, da so člani na sestankih v primerjavi z letoma 1948 in 1949 pozornost namenili ne več (samo) ideološkemu, ampak tudi novinarskemu delu, odnosu redakcij do novinarjev, njihovemu izobraževanju in podobnemu.

⁷ Zapisnik organizacijskega sestanka Celice novinarjev pri MK KPS Maribor, 23. 2. 1949, str. 1. PAM, fond MK KPS MB – mesto. AŠ 35.

⁸ Zapisnik sestanka časopisne grupe prosvetne celice KP Maribor, 15. 6. 1948, str. 1. PAM, fond MK KPS MB – mesto. AŠ 27.

Po celotnem pregledanem gradivu MK KPS Maribor - mesto in OK ZKS Maribor bi lahko sklepali, da se po letu 1950 lokalna oblast vsaj na uradnih sestankih ni več ubadala oziroma ni bdela nad vsebino Večera. Najbrž to niti ni bilo več potrebno, saj je duh časa prevladal, oziroma je oblast imela druge metode za zagotavljanje njegove primerne vsebine.

Med drugim so o svojih spominih in izkušnjah z lokalno oblastjo v intervjujih spregovorili trije nekdanji novinarji, ki so pisali za Vestnikove oziroma Večerove kulturne strani v obdobju 1945–1965 (glej 5. poglavje in priloge F, G in H). Na vprašanje, na kakšen način so bili novinarji kadrovani, je Dušan Mevlja, ki je pričel pisati za Večer leta 1945, povedal, da so bili zunanji sodelavci (po vojni) povabljeni od uredništva posameznih rubrik, pri čemer naj bi odločala predvsem kvaliteta prispevkov, »rahlo prednost pa so vendarle imeli tedanji udeleženci narodnoosvobodilnega boja«. Lojze Smasek, ki je pričel pisati za Večer leta 1956, je povedal, da je bila prisotna težnja imeti vse novinarje v partiji. Kakšno leto po tem, ko je prišel na Večer, mu je odgovorni urednik rekel, da je čas, da stopi v partijo, kar je tudi storil. Vili Vuk, ki je od vseh intervjuvancev začel pisati najkasneje, leta 1962, v partiji ni bil nikoli (čeprav so ga povabili). Izkušnje, da bi bila potrebna njegova 'politična primernost', nima. Lahko bi torej rekli, da je bilo kadrovanje na Večeru po vojni povezano z narodnoosvobodilnim bojem, v petdesetih pa so bili pritiski, da mora biti novinar član partije, bistveno močnejši kot kasneje, v šestdesetih.

Tudi na vprašanje, če je bilo zaželeno pisati v duhu tedanjih idejno-političnih razmer, so bili odgovori različni. Dušan Mevlja je dejal, da so nekateri pisci upoštevali razmere, kar naj bi po njegovem mnenju bilo v pisanju opazno, »bolj pogumni pa so se skušali tega otresti in pisati zgolj strokovno«. Odgovor Lojzeta Smaska na to vprašanje je bil absolutni da. Kar se tiče (neuradnih) zapovedi in prepovedi pri pisanju, je Mevlja povedal, da uredniki, ki so bili člani partije, niso bili pripravljeni objavljati kritik oblasti, »tako je marsikaj letelo v koš za odpadke«, Smasek pa je pripomnil, da se »neugodne zadeve, ki bi utegnile koga prizadeti, niso objavljale«. »Dalo se je sicer mimo uradno zastavljenih političnih linij speljati zadeve, a ne vedno. Strašnega pritiska, kot nekateri to skušajo predstaviti, pa ni bilo. Bil pa je. Si se pač izmikal, kolikor se je dalo,« je v pogovoru poudaril Smasek. Vili Vuk pa je dejal, da sam ni imel izkušnje, da bi bilo zaželeno pisati v duhu tedanjih idejno-političnih razmer. Na podlagi odgovorov bi lahko rekli, da politični pritiski nad Večerom so bili prisotni, včasih bolj, včasih manj. Pritiske so zaznali oziroma čutili tudi pisci, ki pa so se jim nekateri skušali izogniti.

3. IZBRANI VSEBINSKI POUDARKI KULTURNIH STRANI DNEVNIKA VEČER V OBDOBJU MED LETOMA 1945 IN 1965

3.1 Izbrani vsebinski poudarki kulturnih strani dnevnika Večer prve dekade (v obdobju med letoma 1945 in 1954)

Leto 1945

Večer oziroma Vestnik je leta 1945 izhajal na dveh do štirih straneh, trikrat tedensko, ob torkih, četrtnih in sobotah. V svojih začetkih izhajanja še ni imel posebne strani oziroma rubrike, namenjene kulturi. Prvič zasledimo posebej kulturi namenjen prostor v časniku 10. julija 1945, vendar je bil tudi sicer v letu 1945 bolj izjema kot pravilo viden napis Kultura v glavi strani. Večinoma so bili kulturni članki pomešani med druge članke.

V prvih mesecih izhajanja je kulturno dogajanje oziroma so kulturne prireditve zabeležene posredno, predvsem v člankih, ki se nanašajo na aktualni konec 2. svetovne vojne in osvoboditev izpod krempljev okupatorja. Denimo v članku z naslovom Množice slovenskega ljudstva govore je zapisano, da poslušalci na neki prireditvi niso mogli verjeti svojim očem in ne svojim ušesom, ko so zadonele lepe partizanske pesmi in ko je godba zaigrala slovensko narodno himno (Novi čas, 11. 5. 1945: 2). Za prvi (samostojni) kulturni članek pa bi lahko šteli tistega z naslovom Partizanski lesorezi, pod katerega se je podpisal Branko Rudolf. V njem piše, kako je Glavni štab izdal knjižice lesorezov Nikolaja Pirnata, Franca Miheliča in Doreta Klemenčiča, ki po njegovih besedah spadajo k najboljšemu, kar je sploh rodila bogata partizanska umetnost: *»V sami igri luči in sence naših lesorezov je povest partizanskih bojev, povest mraka in trpljenja, pa tudi vzpona in zmage. /.../ Partizanski lesorezi so zelo dragocen izraz velike duševne sile našega naroda. Takšni, kakršni so, razločno povedo sovražniku, da je propadel«* (Novi čas, 17. 5. 1945: 2).

Junija 1945 je prvič omenjena pomembna lokalna kulturna institucija, Slovensko narodno gledališče v Mariboru. V članku Naše mariborsko gledališče je zapisano, da so slovenski kulturi in umetnosti zajamčena vsa sredstva za njen razvoj kot še nikoli dotlej. Nastal naj bi kader umetnikov, igralcev in dramatikov, ki bodo nadalje borci, čeprav v drugem smislu besede. Zanje naj ne bi bil odločujoč zgolj talent, temveč tudi jasen pogled na zahteve novega časa (Vestnik, 7. 6. 1945: 2).

Sicer pa je druga polovica leta 1945 bila obdobje ponovnih vzpostavitve delovanja kulturnih institucij. Temu je Vestnik pridno sledil in poročal. Tako je v letu 1945 v Vestniku zaslediti prve članke o delovanju in predstavah SNG Maribor, Glasbene šole v Mariboru, o filmskih uprizoritvah, obnovi javnih knjižnic, prvi fotografski razstavi v osvobojenem Mariboru, prvem simfoničnem koncertu in prvem literarnem večeru po vojni, prvi umetniški razstavi del mariborskih likovnih umetnikov po osvoboditvi itd. Sploh v povezavi z SNG Maribor je zaslediti veliko člankov, ki niso zgolj poročila ali napovedi predstav, ampak se problemsko lotevajo njegovega delovanja, v njih pa diši po vplivu politike. Tako denimo v članku Problemi mariborskega gledališča avtor piše, da so se v politični uri gledaliških igralcev mariborskega gledališča reševali mnogi problemi. Sklenjeno je bilo, da gledališče ne sme biti zaprta hiša privilegirancev, in da mora biti ljudsko gledališče, ter, da ga čakajo velike nacionalno vzgojne naloge in da mora vzgoja preusmeriti ljudi tako, da bodo občutili duhovno potrebo po gledališču. Kažipot pri izbiri repertoarja je viden v tem stavku: *»Tematike, ki bodo v glavnem obarvale sodobno gledališko umetnost, so: heroizem, ki bo predstavljal napore domovinskih borcev, ki bo prikazoval napore dela, satira, ki bo prikazala konflikte med staro in novo miselnostjo in zanimanje za bogastvo ljudskih običajev«* (Vestnik, 20. 10. 1945: 3).

Velik poudarek v člankih iz tega leta je dan pomenu slovenske knjige za slovensko kulturo in slovenski narod. V članku z naslovom Pozdrav izseljenim slovenskim knjigam je zapisano, da ima malokateri narod sorazmerno tako razvito književnost, kakor mi, Slovenci:

Koliko tega bogastva je bilo zbranega v mariborski študijski knjižnici, v Celju, Ptuj in širom naše ponižne domovine. Vso to našo duševnost je odvedel švaba v nemške predele, da bi lažje zadavil slovensko telo. /.../ In vračajo se sedaj te mile naše izseljenke iz mraka v svobodno, jasno naše jutro. /.../ Smo še med ruševinami in grobovi, toda ob tej srečni vrnitvi so naše duše vesele, kakor bela oblečena dekletca in nežno božajo te naše ljubljene: lepo pozdravljene, knjige slovenske, pod varnim našim krovom in nikdar več od tu (Vestnik, 21. 7. 1945: 3)!

Kulturni članki iz leta 1945 se nanašajo predvsem na kulturno dogajanje v Mariboru, naleteti je tudi na poročila, sicer redka, o kulturnih dogodkih iz Ruš, Ljutomera, Radgone, Ptuja, Ormoža, še redkeje pa tudi za področje danes nekdanje Jugoslavije (predvsem Beograd) in nekdanje Sovjetske zveze (Moskva). Potrebno je poudariti, da obstajajo v 1945 izdaje Vestnika, v katerih ni zaslediti enega samega članka s področja kulture.

Leto 1946

1. marca 1946 Vestnik svoje bralce obvesti, da bo odslej časnik izhajal enkrat tedensko, ob petkih. Podpisana uredništvo in uprava zapišeta, da bo Vestnik obravnaval, kakor že doslej, predvsem vprašanja mariborskega okrožja, prinašal pa bo tudi kratek pregled dogodkov in pa vesti o uspehih v izgradnji in obnovi iz vseh delov države. Na bodočo kulturo v časniku se nanaša tale stavek: *»Urejevan bo tako, da bo v obliki kratkih člankov in vesti stremel za čim bolj izčrpnim prikazom političnega, gospodarskega in kulturnega življenja v Mariboru in v mariborskem okrožju«* (Vestnik, 1. 3. 1946: 2).

In tako je v letu 1946 tudi bilo – vsaj kar se kulture tiče. Vestnik je v tem letu imel osem strani, kulturna rubrika pa je bila skorajda brez izjeme v vsaki številki, namenjeni pa ji je bilo od tretjine do pol ene strani časnika, redkeje cela stran. Včasih je v glavi oziroma v tistem delu strani časnika, kjer so bili kulturni članki, zapisano Kultura, velikokrat ne. Kulturni članki v tem letu so že bolj razgibani, zajemajo več področij, prireditve, seveda skladno s pestrejšim kulturnim dogajanjem sicer. Veliko je kratkih poročil in napovedi, tudi že (preprostih) kritik prireditev. V poročilih običajno ne manjka podatek, koliko ljudi si je ogledalo določeni kulturni dogodek. Veliko je tudi člankov o začetkih organiziranja »kulturnega življenja« raznih društev. Začetek ni bil lahek, kar je beležil tudi Vestnik. Denimo v članku z naslovom Mariborski železničarji obnavljajo glasbeno-kulturno življenje je zapisano, da so železničarji izrazili željo po ustanovitvi društva. Ni lahka naloga, ki so si jo nadedli, je zapisano, saj je okupator oropal vse imetje prejšnjih društev. *»Arhivi, v katerih so hranili skladbe svetovno znanih skladateljev, so odnešeni in zažgani. Večji del inštrumentov je izginil brez sledu«* (Vestnik, 14. 1. 1946: 3).

Obširno, in tako tudi vsa prihodnja leta izbranega obdobja, Vestnik v februarju poroča o proslavah, literarnih in glasbenih večerih ob Prešernovem tednu. V članku z naslovom Prešernova proslava Glasbene šole je zaslediti zanimiv pregled kulture minulega leta, ki se nanaša samo na Maribor. Zapisano je, da je kulturni teden čas, ko se pregleduje uspehe kulturnega življenja v minulem letu, v času, ki je pretekel od osvoboditve:

Po štiriletnem kulturnem molku, ko je bilo prebivalstvu severne Slovenije prepovedano govoriti v materinem jeziku, kamo-li, da bi se smel kulturno udejstvovati, se je hipoma razživel posvetno delo. /.../ Z otvoritvijo gledališke sezone se je začelo že skoraj normalno kulturno življenje v Mariboru. Z ustanovitvijo Opere je Maribor pridobil stalen simfonični orkester. /.../ Književniki so prišli tudi že na svojem večeru do besede, likovni umetniki pa že drugič

razstavljajo. Z zadovoljstvom lahko gledamo, kako se oživlja sredi ruševin slovenska kultura in išče nova pota izživljanja (Vestnik, 6. 2. 1946: 3).

Kulturni članki v tem letu se med drugim dotikajo začetkov povojnega lutkarstva oziroma lutkovnega gledališča v Mariboru, otvoritve letnega kina in mariborskega muzeja, in zborovske kulture, vse to vezano na Maribor. Vestnik tako denimo povabi bralce, da se udeležijo prvega vokalnega koncerta mariborske Glasbene matice po osvoboditvi. Udeležili naj bi se ga vsi, *»ki pravilno vrednotijo veliko vlogo slovenske pesmi v dobi našega preporoda, v boju za obstoj in pravice naših narodov, vsi, ki vedo, kakšnih moralnih sil je posebno partizanska pesem dajala junakom narodnoosvobodilne borbe v minuli vojni«* (Vestnik, 12. 4. 1946: 3).

Tudi v tem letu se kulturni članki dotikajo dogajanja v drugih krajih. Poročajo o kulturi iz Slovenske Bistrice, Mežice, Hajdine, Selnice ob Dravi, Ormoža, Rač, Hoč... Veliko poročil o kulturnem udejstvovanju ljudi v manjših krajih zasledimo v rubriki Dopisi iz okrožja. Gre predvsem za delo amaterskih gledaliških skupin.

Leto 1947

Vestnik leta 1947 še vedno izhaja enkrat tedensko, ob petkih. Imel je od šest do osem strani, kulturi je namenjeni približno enako prostora kot v letu 1946, to je tretjina do pol strani. Še vedno se občasno dogaja, da so kulturni članki pomešani med ostale.

V tem letu se vsebina kulturnih člankov do določene mere začne ponavljati, le da je pisanje bolj poglobljeno in bolj kritično do kulturnih ustvarjalcev. Ob spominskem koncertu Emila Adamiča M. B. (Marjan Brišnik) zapiše, da bi koncert zborov lahko bil na višji umetniški ravni. Avtor priporoča več študija posameznim glasovom. Meni, da zbor izvaja slabo izgovorjavo in netočne vstope. Pripomni, da *»dokler pevec poje samo note, in če tudi tehnično pravilno, je pesem mrtva stvar«* (Vestnik, 17. 1. 1947: 5). In ko smo že pri zborovski kulturi: v člankih, ki se nanašajo na zborovske koncerte, je zapisan ves spored, oziroma pesmi in avtorji, ki jih bo(do) zbor(i) izvajal(i), kar kasneje ni več v navadi.

Redno se poroča o kulturnem delovanju društev in kulturnem delu v sindikatih. S kakšnimi težavami so se soočali nastopajoči v tistem času, izvemo denimo v članku Centralna prireditev KKS-a, v katerem M. B. (Marjan Brišnik) zapiše, da bi bilo potrebno rešiti

vprašanje klavirja, *»ker sedanji v nobenem oziru ne odgovarja svojemu namenu«* (Vestnik, 4. 7. 1947: 2).

Veliko člankov je vsebinsko vezanih na delovanje in predstave Slovenskega narodnega gledališča v Mariboru, pogoste so tudi t.i. Gledališke novice. Novost v letu 1947 pa je poleg ustanovitve sindikalne gledališke šole v Mariboru, za katero Vestnik zapiše, da bodo predavali priznani gledališki strokovnjaki, ta, da je marca tega leta pričel samostojno delovati balet. M. B. (Marjan Brišnik) v članku o prvem njihovem nastopu zapiše, da je *»baletni zbor mariborskega gledališča s tem nastopom dokazal, da je že prekoračil tisto mejo, ko je lahko samo dopolnilo operi, ampak je zmožen tudi samostojnih nastopov«* (Vestnik, 7. 3. 1947: 2). V letu 1947 Vestnik nekaj pozornosti nameni tudi Operi. M. B. (Marjan Brišnik) ob otvoritvi operne sezone v mariborskem gledališču jeseni tega leta zapiše, da je mariborska opera še vedno tvorba, da jo sestavljajo v večini mladi pevci, *»katerih pravi umetniški izraz še ni ustaljen, temveč je še v razvoju«* (Vestnik, 28. 11. 1947: 2).

Kot pomemben kulturni dogodek v letu 1947 Vestnik označi otvoritev mariborskega Pokrajinskega muzeja. V letu 1947 se razmahne pisanje o novoizdanih knjigah, in sicer tako slovenskih kot tujih. Članki na to temo so objavljeni v posebni podrubriki Kulture, imenovani Knjižni pregled. Tudi podrubrika Film zaživi, v katerem so predstavljene vsebine filmov, ki so jih tedaj vrteli v kinih. Sredi leta 1947 je zaslediti nekaj čisto novega: pod naslovom Nekaj drobnih kulturnih novic so prvič na enem mestu zbrane kratke novice iz kulturnega življenja iz tujine, kar postane odslej stalnica v Vestniku.

Kulturno dogajanje izven Maribora je umeščeno v rubriko Dopisi iz naših krajev. Gre za kratka poročila delovanja lokalnih kulturnih društev.

Leto 1948

Januarja leta 1948 prične Vestnik izhajati dvakrat tedensko, ob sredah in sobotah, od avgusta naprej trikrat tedensko (ob sredah, petkih in nedeljah). V primerjavi z letom 1947 ima to leto Vestnik manj strani, štiri. A ker izhaja pogostejše, to ne pomeni manj vsebine, tudi v kulturi ne. 13. marca leta 1948 je prvič zaslediti v glavi strani zapis Kulturni pregled. Tega dne je tudi cela stran časnika bila posvečena kulturi, kar je v tem letu bolj izjema kot pravilo, prav tako zapis Kultura oziroma Kulturni pregled v glavi ali določenem delu strani (glej prilogo

C). Zdi se, da so se uredniki sproti odločali, katera stran bo posvečena kulturi, oziroma ali bodo kulturni članki umeščeni med ostale članke v Vestniku.

V letu 1948 je Vestnik v svojih vrsticah zabeležil tudi ustanovitve mnogih kulturno-umetniških društev. Delovanju kulturnih društev oziroma njihovim prireditvam je na splošno posvečenega veliko prostora v Vestniku. Tudi film ni »zanemarjen« v Vestniku. Močna propagandistična vloga filma takrat je vidna v članku Film v službi ljudstva, v katerem Vinko Kirbus meni, da film nosi vlogo vzgoje novega človeka: *»Lenin je dejal: za nas je najpomembnejša umetnost – film. /.../ Film v socialistični državi prikazuje izgradnjo nove socialistične družbe. /.../ Film se nahaja v službi ljudstva pri izpolnjevanju nalog, ki jih nalaga gospodarski načrt. S tem, ko se film približa resničnemu življenju, ne izgubi umetniške vrednosti, ampak se mu še dvigne«* (Vestnik, 7. 1. 1948, str. 3).

Sicer pa iz kulturnih člankov iz leta 1948 med drugim izvemo, da so v Mariboru odprli pionirski kino oziroma kino za otroke. Podpisani M.K. meni, da je dolžnost staršev, da svoje malčke pridno pošiljajo k nedeljskim predstavam, in poziva pionirske organizacije, naj organizirajo skupinske obiske svojih članov in dokažejo s tem, da *»pravilno pojmujejo pomen kina v naši novi stvarnosti, in ugodnosti, ki jih jim nudi ljudska oblast«* (Vestnik, 11.2. 1948: 3).

Za pomembne kulturne dogodke Vestnik v tem letu med drugim označi drugo razstavo mariborske sodobne fotografije po osvoboditvi in prvi obisk srbskih književnikov v zgodovini Maribora. Vsebinsko članki mnogokrat utrujajo z nepomembnimi podrobnostmi. Tako, denimo, bralec izve, da so srbskim književnikom ponudili večerjo v hotelu Orel (Vestnik, 19. 5. 1948: 2). Sicer je leto 1948 že prvo leto, ko se v člankih analizira dogajanje v kulturi v minulem oziroma minulih letih. Tako denimo Belič (Herman Weiss) v članku z naslovom Slovensko narodno gledališče v Mariboru v sezoni 1947–1948 piše, da gledališče beleži vidne uspehe in popularizacijo gledališča, in poda statistiko obiskov predstav (Vestnik, 11. 8. 1948: 2). Podoben je tudi članek z naslovom Nekaj o kulturno-prosvetnem delu v Mariboru, v katerem neznani avtor analizira kulturo v Mariboru. Meni, da bodo z intenzivnim kulturno-prosvetnim delom v kulturno-umetniških društvih dvigali zavest ljudskih množic, s kvalitetnimi prireditvami pa vključevali v kulturno-prosvetno delo vedno več članstva po sindikatih. Po njegovem mnenju se premalo pozornosti posveča mladim talentom v likovni umetnosti in mladim književnikom. K mladini bi bilo potrebno pristopiti z vso skrbjo, saj

bodo iz njih vzgojeni bodoči književniki, likovni umetniki, igralci, glasbeniki, pevci (Vestnik, 24. 11. 1948: 3).

Med kulturnimi članki se najdejo tudi takšni, ki po vsebinski plati niso klasično kulturni. Tak je denimo članek iz konca leta 1948 z naslovom Opomba obiskovalcem gledališč, koncertnih in kinodvoran, v katerem avtor s podpisano inicialko »K« pravi, da se mnogi ljudje na predstavah obnašajo neprimerno, nekateri naj bi si celo prižigali cigareto vmes. Nekateri obiskovalci se pogovarjajo in komentirajo dogajanje na odru (Vestnik, 29. 12. 1948: 3).

Leto 1949

Z letom 1949 je Vestnik postal dnevnik, izhajal je vsak dan, razen ob nedeljah. Ima, enako kot v letu 1948, štiri strani. Tudi v letu 1949 je kulturi posvečena tretjina do pol ene strani, rubrika je imenovana Kultura oz. Kulturni pregled.

Leto 1949 začne z zanimivim prispevkom z (izredno dolgim) naslovom V Mariborskih kinematografih je 930.898 obiskovalcev v letu 1948 videlo 192 filmov v 2.741 predstavah. Neznani avtor zapiše, da se je filmska industrija od osvoboditve dalje močno razvila. Po njegovem mnenju zato, ker *»je film v rokah ljudstva in ima tako neomejene perspektive za bodoči razvoj«* (Vestnik, 4. 1. 1949: 3). Med filmi so prevladovali sovjetski. Med sovjetskimi filmi je največji uspeh doživel Pravljica o sibirski zemlji, med najbolj obiskanimi je bil tudi ameriški film Veliki diktator Charlieja Chaplina, od jugoslovanskih pa film Slavica.

Tekom leta beremo v Vestniku med drugim o predstavah v ptujskem gledališču in otvoritvi ptujskega gledališča, in o tem, kako sindikalna kulturno-umetniška društva iz Maribora obiskujejo podeželje. Š.V. pravi, da ljubezen do kulturno-umetniškega udejstvovanja pritegne vedno več ljudi. *»Delovno ljudstvo Maribora je začelo danes, ko ve, da je umetnost njemu namenjena, umetnost razumevati in jo tudi ustvarjati«* (Vestnik, 21. 5. 1949: 3). Balet v Mariboru je imel v prvi polovici leta 1949 premiero tretjega baletnega večera, D. M. (Dušan Mevlja), ki ob tej priložnosti piše o delovanju mariborskega baleta od osvoboditve dalje, poudari, da je glavni problem baletne šole, ki občutno zavira razvoj pouka, pomanjkanje študijskih prostorov in higienskih oblačilnic (Vestnik, 7. 4. 1949: 3). Pomemben dogodek je bila tudi otvoritev glasbene šole KUD Jože Hermenko. M. B. (Marjan Brišnik) zapiše, da je čutiti veliko zanimanje za glasbeni študij, kar naj bi bilo možno pripisati tudi dejstvu, da se je bilo možno glasbeno izobraziti poceni oziroma zastonj, in tudi temu, da se bodočim glasbeno

izobraženim ni bati za zaposlitev, saj je potreba po glasbenikih velika. Po večjih krajih so tako začeli poleg državnih glasbenih šol ustanavljati še mestne in rajonske glasbene šole (Vestnik, 1. 9. 1949: 2). Na likovnem področju je bila pomembna razstava mariborskih likovnih umetnikov konec leta, ki je pomenila obračun dela v tem letu. D. M. (Dušan Mevlja) zapiše, da je razstava pokazala lep napredek umetnikov, dosegli naj bi široko kvaliteto, tematika je obsežnejša kot na prejšnjih razstavah; opustili so temno paleto, izražajo svetla razpoloženja in optimizem. *»Na razstavi ni niti enega tihožitja, umetniki so zajemali iz resničnega življenja, prisluhnili so radostnemu delovnemu utripu ljudstva, ki gradi socializem vsemu navkljub«* (Vestnik, 7. 12. 1949: 2 in 8. 12. 1949: 2).

Na nacionalni ravni padejo v oči med drugim članek o razstavi slovenskih impresionistov v Ljubljani, ki je bil tega leta nadvse pomemben kulturni dogodek sicer, dalje članek Umetniška fotografija danes, ki je napoved za prvo republiško fotoamatersko razstavo po osvoboditvi. V članku F. Hlupič (Fran Hlupič, priznani fotograf) seznanja z nalogami sodobne umetniške fotografije in cilji – pravi, da mora fotografija *»prikazovati družbo takšno, kakršna je danes v svojem tako pomembnem zgodovinskem razvoju, ko doživlja svojo preobrazbo. Prikazuje naj borbo delovnega človeka, izraža naj misli ljudstva«* (Vestnik, 26. 3. 1949: 3). V članku z naslovom V Tednu napredne knjige podpisani »ok« pravi, da bo ta teden približal ljudi stvaritvam naših književnikov, ki se trudijo, da bi v svojih delih dali odraz našega življenja. Nadaljuje, da tistim, ki ustvarjajo novo družbo, ki hočejo vedrine polnega človeka, je knjiga nujno potrebna. *»Kajti naše geslo je: Kulturo delovnemu ljudstvu. Odpravljeno je staro mišljenje, da so kulture vredni samo nekateri 'izbrani'«* (Vestnik, 17. 9. 1949: 3).

Leto 1950

Vestnik še vedno vestno spremlja delovanje kulturno-umetniških društev, predvsem mariborskih, in tudi okoliških, pa tudi izdaje publikacij in revij (v rubriki Knjižni pregled), tudi Novih obzorij (Nova obzorja je bila revija, ki je leta 1948 začela izhajati v Mariboru. Je predhodnica revije Dialogi, ki je pričela izhajati leta 1964. Gre za revijo za leposlovje in kulturna ter družbena vprašanja), ki imajo, se zdi, »promocijsko« funkcijo. Denimo za 3. številko Naših obzorij Vestnik zapiše njeno vsebino, od uvodnih govorov, proze do poezije. Gre torej zgolj za vsebinski popis, ne kritično obravnavo Naših obzorij (Vestnik, 4. 4. 1950: 2).

Novost v kulturi v Mariboru je bila tega leta ustanovitev Zabavnega gledališča, ki ga Vestnik oziroma O. H. (Oskar Hudales) pospremi z besedami, da je bila to nujna stvar, *»saj so si naši delovni ljudje že zelo želeli razvedrila in zabave«* (Vestnik, 13. 4. 1950: 2–3). Novost je tudi občasna rubrika Filmske novice po svetu, ki na kratek in jedrnat način, v obliki več manjših vesti, obvešča o dogajanju na področju filma po svetu.

1950 je leto, ko se po vsebinski plati kulturni članki v Vestniku pričnejo ponavljati, vendar zasledimo prve konkretne analize takratne kulture oziroma kulturnega ustvarjanja, ki govorijo o kulturnem, velikokrat tudi političnem ozadju tistega časa. To je bil čas, ko so se na kulturnih straneh Večera pojavili prvi polemični odzivi. Takšna je bila denimo diskusija o kulturnih problemih, h kateri je v aprilu uredništvo Vestnika povabilo strokovnjake. Prvi poskus razglabljanja o kulturnih problemih je prispeval France Borko, ki je svoj članek naslovil Nekaj misli o umetniškem ustvarjanju. V njem načenja vprašanje o umetniškem ustvarjanju in oblikovanju novega človeka socialistične družbe. Med drugim zapiše:

/.../ umetnik (mora) biti vsekozi zvest samemu sebi in resničnemu življenju v vsem njegovem raznolikem izrazu. Nova socialistična umetnost bo morala dojeti človeško čustvovanje, mišljenje in hotenje brez vsakršne prisiljenosti in nepristnosti, upodobiti bo morala lik takega človeka, ki bi mu lahko rekli klasično socialistični človek, z upornim stremljenjem po resnici in pravici. /.../ Da pa umetnik doseže kaj tako resnično umetniškega, mora pri svojem ustvarjanju biti svoboden in prost (Vestnik, 28. 4. 1950: 3).

V članku se tudi sprašuje, kako to, da v sodobnosti ni prave umetniške ustvarjalnosti, kljub idealnim pogojem za delo (gmotni pogoji itd.). Meni, da se je potrebno otresti informbirojevske diktature v umetnosti (in znanosti), se *»bolj na široko, globoko in visoko sprostiti«*, prosvetna kulturna politika pa mora biti socialistična, to se pravi *»človeška, v duhu prostosti, stremeča po najvišjem idealu človeškega smisla življenja, ki ne pozna izkoriščanja človeka po človeku«* (Vestnik, 30. 4. 1950: 3).

Na pričujoči članek je odgovoril Drago Vresnik s člankom z naslovom Kaj pa, če ni resnica nekje na sredi? V njem piše, da je potrebno o kulturnih problemih spregovoriti v javnosti in jo na tak način spodbuditi k sodelovanju. Meni, da lahko Borkov članek povzroči dezorientacijo in ne vsebuje izvirnih misli, ki bi lahko koristile umetniški ustvarjalnosti. Avtor naj ne bi poznal osnovnih načel dialektičnega materializma in marksistične znanosti nasploh. Med drugim se sprašuje, če je sploh možno, da bi bil umetnik svoboden. *»Noben umetnik ni svoboden in ne more biti svoboden, ker je družbeno bitje in je kot tak vezan na družbo in*

njena načela» (Vestnik, 12. 5. 1950: 3). Na koncu Vresnik še opomni in povabi, naj bo diskusija o kulturnih problemih čim širša, koristna in na znanstveni osnovi.

Leto 1951

Vestnikovi kulturni članki niso več toliko vezani samo na aktualne kulturne dogodke (predvsem lokalne, a tudi malce širše), ampak se lotevajo tudi zanimivosti in brezčasnih tem s področja kulture. Takšen je denimo članek z naslovom Zgodbe okrog Lede z labodom. Gre za zanimivo zgodbo o slavni sliki Leonarda da Vincija; o tem, kje vse je potovala med vojno in kako je slednjič pristala v javni lasti (italijanski), in jo bodo lahko odslej občudovali ljudje v galeriji (Vestnik, 6. 6. 1951: 4). Tudi tiste bralce, ki sicer niso brali (resnih) kulturnih člankov, je zagotovo pritegnil tisti z naslovom Katero je najstarejše glasbilo, pod katerega se je podpisal nekdo z inicialkami »im«. V njem preberemo, da od marca leta 1950 pariški muzej poseduje najstarejši glasbeni inštrument, na katerega je še danes moč igrati – imenuje se litophon, sestavljen je iz zvenceh kamnov (Vestnik, 12. 9. 1951: 4). Med tovrstnimi »lahkotnejšimi« članki se pojavljajo tudi takšni, ki imajo »vzgojno« oziroma izobraževalno ali poučno vsebino in funkcijo. Primer je članek Ali veste, kaj je kinoteka?, podpisal se je »Me«. Članek je nastal ob priložnosti, ko je kinoteka iz Beograda v Mariboru priredila dve predstavi. Avtor meni, da je bil obisk majhen zato, ker ljudje niso vedeli, kaj je kinoteka. Bralcem nato pojasni, kaj kinoteka je (Vestnik, 4./5. 4. 1951: 4). Poudariti je potrebno, da so se takšni članki s kulturno vsebino pojavljali na zadnji strani časnika, ki je bila sicer (in je še) rezervirana za zanimivosti iz sveta, oziroma na tistem mestu v Vestniku, kjer niso običajno kulturni članki.

Sicer beremo v Vestniku še vedno tudi o kulturnem dogajanju v tujini, denimo v Zagrebu, in tudi izven Maribora, denimo v Celju, Ljutomeru itd., vendar se, ko gre za aktualne probleme na področju kulture, osredotoča (samo) na Maribor. Samo v decembru sta bila dva takšna članka – v članku o koncertu pianistke Jelke Suhadolnik – Zalokar v zadnjem odstavku naletimo na pripombo avtorja, podpisanega z inicialkama »vg« (Vlado Golob), da se Maribor ne more pohvaliti s koncertnimi dvoranami: *»Kazinska dvorana – to pa pomeni nerazsvetljen vhod, brez garderobe, plašči in klobuki po stolih, blagajna kot na dobrodelnih veselicah, nikakega vestibula, umazana tla, nečista dvorana, razmajani stoli v neravnih vrstah, slaba razsvetljava, improviziran oder«* (Vestnik, 8. 12. 1951: 6). Drug tak članek v decembru se je navezoval na mariborska kulturno-umetniška društva. V njem neznani avtor med drugim piše, da vsa društva trpijo za pomanjkanjem prostorov in da so si v finančnem smislu neenaka –

ena razpolagajo z večjimi finančnimi sredstvi kot druga. Vestnik tudi »pograja« nekatere člane, da z osebnimi razprtijami, »uveljavljanjem lastnih interesov in napihovanjem težav društev znatno škodili tako pri delu kakor tudi pri ugledu« (Vestnik, 26. 12. 1951: 2).

Leto 1952

Gledališču, tako drami kot operi (delno tudi baletu) je še vedno namenjenega veliko prostora v Vestniku. Tega leta zasledimo tudi novo rubriko Gledališki pomenki. Čeprav ji ne posveča toliko pozornosti kot gledališču, ima tudi likovna umetnost v Vestniku oziroma Večer (10. septembra 1952 se Vestnik preimenuje v Večer) posebno mesto. Ne samo, da stalno bdi nad vsemi razstavami, tako v Mariboru, Ljubljani, Celju in drugod ter poroča o novih izdajah, denimo revije za likovno umetnost Umetnost, ampak se trudi, da bi likovna umetnost našla pot do ljudskih množic. Primer je članek z naslovom Popularizirajmo upodabljajočo umetnost!, pod katerega se je podpisal »c« (Ivan Dolenc). V njem piše, da je bila vseslovenska potujoča umetniška razstava v Mariboru slabo obiskana, pri čemer ne kaže s prstom zgolj na domnevno nezainteresirano mariborsko občinstvo:

Vzroke moramo iskati delno v neprimernem razstavnem prostoru, v neučinkoviti propagandi prirediteljev, pa tudi v povprečni kvaliteti dobre polovice razstavljenih del, vendar pa predvsem v dejstvu, da se široki krog mariborskega občinstva prav malo ali nič ne zanima za upodabljajočo umetnost. In, ali je v tem kaj čudnega? Ne. Kaj pa smo storili za popularizacijo te umetnosti? Zelo malo (Vestnik, 25. 6. 1952: 2).

Med drugim v članku pripominja tudi, da še nobeno kulturno-umetniško društvo ni kolektivno obiskalo katerokoli umetniško razstavo in zahtevalo vodiča. Dalje avtor v članku razmišlja o tem, na kakšen način bi bilo možno popularizirati likovno umetnost. Ena možnost je narediti lepo opremljen in vsebinsko privlačen razstavni katalog, druga so predavanja in diskusije, meni avtor (Vestnik, 25. 6. 1952: 2).

V Vestnikovi Kulturi se ne pojavljajo le »običajni članki«, ampak tudi izseki kakšnih predavanj kulturnikov, predvsem literatov. Takšen je tudi več odlomkov iz predavanja Slovensko ljudstvo in slovenska kultura, ki ga je Cankar bral leta 1907 v tržaškem delavskem domu. Odlomke so objavili z nadnaslovom Pred VI. kongresom Partije, z naslovom Edina pot je pot ljudstva, brezobziren boj ... in s sliko Ivana Cankarja. V predavanju Cankar med drugim poudari, da kulturna svoboda ni mogoča brez socialne in politične svobode. Zdi se, da se kulturnik oziroma literat (čeprav mrtev) tukaj pojavi v vlogi družbenega »govornika«, nekakšnega pridigarja (Vestnik, 6. 8. 1952: 2).

Leto 1953

V letu 1953 je Večer občasno imel več strani, kot do tedaj (to je štiri), šest ali celo osem, vendar še vedno nima svoje stalne kulturne strani. Svojevrstna prelomnica za Večerovo Kulturo je izdaja Večera iz 7. februarja 1953, kjer zasledimo v glavi 4. strani prvič napis Večerova kulturna stran. To sicer kasneje v letu redkokdaj ponovno zasledimo, novost pa je, da niso več redke izdaje Večera, ko je cela stran posvečena kulturi. Očitno je torej, da se kulturi posveča več prostora kot do takrat. 8. aprila pa prvič vidimo poimenovanje kulturne rubrike v Kulturni obzornik.

V letu 1953 zasledimo kar nekaj kulturnih člankov, ki se skozi razmišljanja dotikajo slovenske knjige in književnosti. Tako Kajetan Kovič v poročilu z letnega občnega zbora Društva slovenskih književnikov med drugim zapiše, da je slovenska književnost v krizi (Večer, 24. 1. 1953: 3). Srečko Dol v članku (v rubriki Pogovori o ljudski prosveti) z naslovom Nekaj vprašanj v zvezi s slovensko knjigo in našimi delavskimi društvi ugotavlja, da ima slovenska knjiga »malo odjemalcev med našim delavstvom«. Meni, da bi morala delavska društva narediti več za slovensko knjigo. V članku se sprašuje: *»Ali mar niso ona prva poklicana za to, da širijo ljubezen do lepe, dobre in napredne slovenske knjige? Ali ni knjiga tisti osnovni temelj, na katerem bi morala sloneti vsa njihova ljubezen do kulturnega dela sploh«* (Večer, 23. 9. 1953: 2)?

Zdi se, da se v Večeru vse več in vse bolj odkrito diskutira o perečih kulturnih vprašanjih, seveda nanašajoč se (predvsem) na Maribor. Denimo Vlado Golob v članku z naslovom Kaj je z mariborskim kulturnim življenjem piše, da je za mariborsko glasbeno življenje značilna razdrobljenost, glasbene institucije delujejo same zase in se ne ozirajo na druge. Zato naj bi Maribor, je prepričan Golob, potreboval krepko glasbeno organizacijo, ki bi povezovala institucije med seboj. Pripomni tudi, da je občinstvo »ozko«, in da bi glasbeno vzgojo bilo potrebno razširiti v šolah (Večer, 7. 2. 1953: 4). Podpisani Mivo (Milan Vojsk) pa v članku Problemi mariborskih likovnikov komentira članek Branka Rudolfa, ki je v Novih obzorjih izjavil, da je večkrat slišati o tem, kako naj se umetniki približajo ljudstvu, a premalo o tem, naj se ljudstvo približa umetniku. Avtor se strinja z Rudolfom. Dodaja, da so odkupi del številčno nezadovoljivi, da imajo umetniki težave z ateljeji, sredstvi za njihovo vzdrževanje, plačevanjem modelov in podobnim, da nimajo klubskih prostorov. *»Že vsa leta po vojni pogrešamo v Mariboru tudi posebno prodajalno umetnin, prostor za stalno malo razstavo«* (Večer, 20. 6. 1953: 2).

Leto 1954

Večer še vedno namenja filmu veliko pozornosti, pravzaprav sčasoma občutno več. Pojavi se namreč nova (sicer ne vsakodnevna) pogosto celostranska rubrika Film pri nas in po svetu, ki bralce seznanja s filmi doma in po svetu, filmskimi igralci, »filmskim drobižem«, to so kratke vesti iz sveta filma, in podobnim. Po drugi strani v Večeru skorajda ni zaslediti člankov o plesu (z izjemo baleta). Toda tudi na tem področju se v Večeru leta 1954 pričnejo stvari spreminjati. Eden prvih člankov o plesu zasledimo proti koncu tega leta. Gre za kratek članek oziroma vest o Mariborčanih na plesnih turnirjih. Kot piše neznani avtor, so z namenom, da bi se razgibale plesno-športne sekcije pri kulturnih društvih, začeli uprizarjati plesne turnirje (Večer, 13. 10. 1954: 6).

Ples ni edino področje, ki mu je Večer do tedaj posvečal malo pozornosti. To so bili tudi muzeji. Zato je članek ob Tednu muzejev, ki je bil med 3. in 10. oktobrom tega leta (to leto prvič v zgodovini sicer), prej izjema kot pravilo, ki pa nakazuje spremembe. Podpisani T. U. v njem med drugim zapiše, da naj bi javnost imela muzeje, žal, še vedno za manj pomembne ustanove. Meni, da muzeji niso več ropotarnice starega blaga, na katerem se nabira prah, ampak odprti hrami kulture, ki nudijo vsestransko pomoč kulturno-prosvetnem poslanstvu. Muzeji tudi naj ne bi bili več namenjeni določenemu krogu znanstvenikov ali izobražencev, ampak naj bi postajali privlačni za najširše plasti tako mestnega kot podeželskega prebivalstva. *»Ljudska oblast, ki je te muzeje prevzela, se zaveda njihovega vsestranskega pomena pri vzgoji in preobrazbi miselnosti našega človeka, zato jih je takoj, od vsega začetka široko podprla in jim omogočila njihovo obojestransko delovanje in ustvarjanje: notranje in zunanje,«* še pravi (Večer, 5. 10. 1954: 2).

Avtorji postajajo z leti vse bolj drzni opazovalci kulturnega življenja v Mariboru. V letu 1954 zasledimo prvo analizo celoletnega kulturnega življenja v Mariboru. Franc Šrmpf v obširnem članku za naslovom Leto 1953 in mariborska kultura, ki je bil objavljen v dveh delih, napravi pregled le-te po posameznih segmentih. Analizira delo gledališča, Založbe Obzorja, likovne umetnosti, »koncertnega življenja«, muzeja (današnjega Pokrajinskega muzeja Maribor) in Študijske knjižnice. Povedano na kratko: za gledališče meni, da so zanj vzponi in padci postali že značilnost, za Založbo Obzorja, da se postavlja na noge, za likovno umetnost, da je zanjo v Mariboru najmanj zanimanja (Večer, 23. 1. 1954: 4). Koncertna poslovalnica naj bi lepo izpolnila svojo nalogo v preteklem letu, upi so v novem letu zazrti v novorojeno Mariborsko filharmonijo, prav tako je uspešen muzej. Kar se tiče kulture izven ustanov, v

društvih in podobnem, kako je s kulturnim udejstvovanjem Mariborčanov, Šrimpf zatrdi, da Maribor ni premogel razgibanega kulturnega in prosvetnega življenja. Meni, da ni bilo oziroma je bilo malo razgibanih kulturnih razprav: *»Posebno pa se mi zdi kvarno to, da večina istih kulturnih delavcev dela po vseh linijah umetniškega življenja, če se tako izrazim. Kje so novi kadri, zakaj ne bi razdelili dela in pritegnili novih moči«* (Večer, 25. 1. 1954: 2)?

Pomemben članek tega leta je zapis govora Edvarda Kardelja s III. kongresa ZK Srbije, saj priča o tem, kako je politika vplivala na kulturo tistega časa oziroma o njenih smernicah za naprej. Naslov članka se glasi Boriti se moramo za svobodno kulturno ustvarjanje, toda povezano s socialističnimi naporimi delovnih ljudi. V govoru, ki se razteza čez skorajda celo stran, Kardelj uvodoma poudari, da gre izključno za vprašanje, ali je *»kulturno ustvarjanje odkritosrčno, pošteno, človeško, takšno, da navdaja človeka z vero v socialistični razvoj, ali je kot takšno prispevek k enotnemu splošnemu naporu naših delovnih množic v graditvi socialističnih naporov, ali pa je samo figovo pero za tihotapstvo raznih protisocialističnih teženj«* (Večer, 5. 5. 1954: 8). Ne trdi, da bi se morali kot komunisti opredeliti za takšen ali drugačen umetniški »izem« ali proti njemu. To naj bi po Kardeljevem mnenju stvar kulturnega ustvarjanja. Tudi ne poudarja, da bi morali predpisovati vsebino, tematiko ali obliko kulturnega ustvarjanja. Boriti naj bi se bilo potrebno za svobodno kulturno ustvarjanje, toda organsko povezano z velikimi socialističnimi naporimi delovnih ljudi. Po njegovem mnenju je naloga komunistov tudi v kulturi predvsem politična – njihova prva naloga naj bi bila, da takoj reagirajo na protisocialistične pojave v kulturi.

3.2 Izbrani vsebinski poudarki kulturnih strani dnevnika Večer druge dekade (v obdobju med letoma 1955 in 1965)

Leto 1955

V letu 1955 dobi Večer stalno kulturno stran, nadnaslovljeno s Kulturni obzornik, ki se pojavi (večinoma) zgolj ob sredah (glej prilogo D). Vendar tudi ostale dni v tednu naletimo na članke s področja kulture. Stalno izginjajo in se rojevajo nove kulturne »podrubrike«. Takšna je denimo nova rubrika S tujih polic, ki prinaša bralcem novice o tem, katere knjige izdajajo založbe v tujini. Pri tem jih seznanja z avtorji in vsebino knjig. Še vedno se pod različnimi nazivi pojavljajo kulturne vesti (tega leta pod nazivom Kulturne vesti), ki v obliki kratkih novičk bralcem posredujejo aktualno dogajanje na področju kulture doma in po svetu.

Bistvena novost so glose, saj govorijo o kulturnem ozadju tistega časa, hkrati izvemo, na kakšen način so razmišljali Večerovi kulturni avtorji oziroma novinarji, kakšne so bile njihove prioritete, ko je šlo za kulturo, njihov odnos do kulturne preteklosti in podobno. Prvo takšno zasledimo maja leta 1955, z naslovom O paroli, ki se ni postarala, in pomeni prvi pravi retrospektivni pogled v kulturo od vojne naprej, konkretnije v delo amaterskih kulturnih društev. M. Š. (Marija Švajncer) zapiše, da je bila prve dni po osvoboditvi vsaka domača pesem veliko doživetje, in *»naj so bile prve kulturne prireditve še primitivne, ljudje so v dvoranh prosvetnih domov in v raznih improviziranih ljudskih gledališčih zadrževali dih, da ne bi morda zmotili igralcev, ki so v monologih domačih del govorili iz srca težko preizkušenemu občinstvu«* (Večer, 4. 5. 1955: 3). Dalje piše, da so se skozi čas menjavale organizacijske oblike in imena ljudskoprosvetnih in delavskih prosvetnih društev, toda dejavnost je ostala v glavnem ista, namreč prizadevanje za kulturni dvig slovenskega oziroma jugoslovanskega človeka. Deset let dela na področju kulture naj bi pomenilo deset let izpopolnjevanja ljudi, ki so v teh društvih delovali. *»Načelo: Kulturo in izobrazbo delovnim ljudem!, ki je vodilo prva društva po osvoboditvi in prve kulturne umetniške skupine, je aktualno tudi v letu 1955 in se ne bo nikoli postaralo«* (Večer, 4. 5. 1955: 3).

V glosah je tudi že vidna določena distancirana drža do kulturne preteklosti. V eni od glos se neznani avtor dotakne po njegovem mnenju dolgočasnih programov kulturnih prireditev: *»Večina prireditev ima otožno enolično fasado (recitacije, pevski nastop itd.), ki nikogar več ne pritegne. Zato ni čudno, če organizatorji rešujejo to nezainteresiranost tako, da pritaknejo h koncu kulturnega sporeda še ples in 'prosto zabavo'. Toda s tem navadno oskrunijo podobo celotne prireditve«* (Večer, 27. 7. 1955: 3).

Po njegovem mnenju so programi nastopov podobni drug drugemu, za to enoličnost pa ni opravičila, češ, da imajo značaj partizanskih in povojnih mitingov, poudarja neznani pisec glose: *»Nekdanji mitingi so bili organizirani v popolnoma drugem okolju, v naglici, v kratkem zatišju dveh pohodov, v vihravem času političnih akcij in so bili sproščena manifestacija kulturnega zanosa množic«* (Večer, 27. 7. 1955: 3).

Leto 1956

Nadaljujejo se pisanja ob okroglih obletnicah (večinoma desete obletnice) delovanj kulturnih ustanov. Tako je 1956 deseto obletnico delovanja praznovala denimo mariborska Koncertna poslovalnica, ob kateri je neznani avtor v članku Ponosna bilanca zapisal, da koncertno

življenje v Mariboru ni brez tradicij tudi še iz časov med obema vojnama, vendar se je po januarju 1946, ko je z delom pričela Koncertna poslovalnica, pričelo to življenje uveljavljati v rednem, vedno živahnejšem utripu. Zapiše, da kratek pogled pokaže močan dvig koncertnih prireditev; v sezoni 1946–1947 jih je Koncertna poslovalnica organizirala 12, v sezoni 1954–1955 že 25. Raslo je tudi število obiskovalcev, kar je »za mesto Maribor brez glasbene akademije in brez osrednjih glasbenih ustanov zelo mnogo« (Večer, 18. 1. 1956: 3). Med drugim je avtor zapisal tuja glasbena imena, ki so nastopila v Mariboru, in pripomni, »da to pomeni, da je Maribor vendarle prišel v stik z glasbenim življenjem po svetu in ni ostal zaprt v svojo ozko okolico« (Večer, 18. 1. 1956: 4).

Na splošno se zdi, da Večer spreminja uredniško kulturno politiko v smislu, da posveča časnik sčasoma več prostora kulturi iz tujine, in to ne zgolj v obliki pogostih kratkih vesti, ampak v obliki specializiranih člankov o določeni kulturni sferi. Naletimo celo na izdaje Večera (in te niso tako zelo redke), ko je več kulturnih člankov, navezujoč se na kulturo iz tujine (v večini se nanašajo na področje nekdanje Jugoslavije in nekdanjo Sovjetsko zvezo) kot domačih kulturnih novic. Med domačimi novicami je veliko prostora namenjenim novoizdanim knjigam (rubrike S knjižnih polic, Knjižni mozaik, Na knjižni polici), pojavijo se t.i. kulturna pisma iz različnih slovenskih krajev, v katerih avtorji na zgoščen in privlačen način poročajo o kulturi izven Maribora. Primer takšnega je Kulturno pismo iz Pomurja, v katerem Slavko Klinar poudarja, da je Murska Sobota sicer par let po vojni nazadovala v kulturi, tudi zaradi razmišljanja oblasti, da so v zadnjih letih za murskosoboško kulturo »zapihali ugodnejši vetrovi« (Večer, 21. 1. 1956: 5).

Sicer so najbolj zanimiv del Kulturne strani Večera že nekaj časa glose, saj zajemajo pogled na določen kulturni fenomen s ptičje perspektive. V letu 1956 je takšnih sorazmeroma veliko. Dotikajo se različnih področij, od gledališča, amaterskih kulturnih društev do idejne usmerjenosti kulture tistega časa. Ena takšnih je bila objavljena pred 80- obletnico rojstva Ivana Cankarja. Neznani avtor je zapisal, da kulturno življenje kaže izrazito idejno usmerjenost. Poudarja, da ta idejna usmerjenost, »ki nosi glosistično oznako borbe za novo socialistično duhovno preobrazbo, pomeni v našem kulturnem življenju nadaljevanje naprednih, borbenih tradicij tistih velikih duhov, ki so posvetili vse svoje življenjsko delo delavskemu razredu in njegovi duhovni in idejni zmagi« (Večer, 25. 4. 1956: 3). Med temi možmi naše kulturne preteklosti naj bi po mnenju avtorja posebno mesto imel Ivan Cankar, ki

se je boril proti socialnemu izkoriščanju, za pravice delavskega razreda, za čas, ko si bo narod pisal sodbo sam.

Leto 1957

T.i. kulturna pisma ostajajo stalnica v Večeru, s tem, da naletimo ne samo na pisma iz posamičnih slovenskih mest, ampak tudi tujih, recimo iz Pariza ali Beograda. Franc Šebjanič, denimo, v svojem Kulturnem pismu iz Beograda opozarja oziroma vabi na posmrtno slikarsko razstavo Moše Pijada, resnega umetnika, *»katerega ime bo ostalo zapisano v zgodovini našega likovnega ustvarjanja«* (Večer, 8. 5. 1957: 3). S takšnimi pismi so bili bralci Večera seznanjeni s kulturnim dogajanjem izven Slovenije iz prve roke.

V glosah je čutiti željo po spremembah v kulturnem življenju v Mariboru nasploh, nekatere se obračajo v tem oziru tudi proti Ljubljani. Zajeti vsebino vseh glos bi na tem mestu bilo nemogoče, izpostaviti je potrebno vsaj eno z naslovom Nezaupanje, ki jo napisal neznani avtor. V njej zapiše, da Maribor sicer ima gledališče, kinematografe, opereto, nekaj vokalnih in instrumentalnih solistov, amaterske pevske zборе, založbo, galerijo, knjižnice, revijo Nova obzorja in Večer (!), kar naj bi v teoretičnem pogledu pomenilo solidno materialno osnovo za razvito kulturno življenje. Vendar po njegovem mnenju Maribor nima *»zanimivega, privlačnega, nove poti iščočega, življenjsko aktivnega kulturnega življenja«* (Večer, 10. 7. 1957: 3). Sicer so določene stvaritve nadpovprečne, vendar naj bi nekoliko zahtevnejši »odjemalec« mariborske kulture ob celoti dobil medel vtis:

In vzroki za to stanje? Kot povsod: objektivni in subjektivni. Ni na primer dovolj sposobnih ljudi, kar pa jih je, so le za kratek čas. Maribor je postal odskočna deska za vabljev skok v metropolo. Zakaj je metropola vabljeva? Zato pač, ker je metropola. Pa le ni vsa resnica v tem. Temveč tudi in predvsem, ker ni Maribor dovolj vabljev. Ne mislim s tem na prirodo, ozračje in mesto samo, temveč na kulturno ozračje, ki je nestimulativno tako v materialnem kot v ustvarjalnem pogledu (Večer, 10. 7. 1957: 3).

Leto 1958

Knjigam (tako domačim kot tujim) in gledališču (predvsem Slovenskemu narodnemu gledališču iz Maribora) je še vedno namenjenega največ prostora na Večerovih kulturnih straneh. Naletimo celo na izdaje Večera (celostranska Kulturna stran je še vedno zgolj ob sredah), ko je večina strani namenjenih aktualnim gledališkim predstavam, najsi gre za napovedi, vsebinske obrazložitve predstav ali pogovore z igralci. Sicer pa očitno postane

nekaj: mariborski kulturi Večer že nekaj časa ne namenja več največ prostora, ampak v ospredje prihajajo članki o tuji kulturi (Jugoslavija, Evropa).

Večerova kultura poleg stalne kulturne strani ob sredah in posameznih kulturnih člankov v drugih dneh v tednu dobi tudi stalne strani, povezane s kulturo. To sta filmska (ob sredah) in bralna stran (ob sobotah). Največje propagande med vsemi kulturnimi področji je tako nedvomno deležno branje oziroma knjige, med njenimi zvrstmi pa leposlovje. V tem letu zasledimo tudi novo rubriko Izbrali smo knjigo, ki pomeni kotiček za predstavitve oziroma recenzije knjig.

Med glosami je potrebno izpostaviti vsaj dve. Prva govori o takratnem splošnem vrednotenju profesionalne kulture nasproti amaterski, druga pa razpravlja o močni težnji po kulturni izobrazbi kmečkih ljudi. V glosi Več enotnosti neznani avtor uvodoma zapiše, da je socialistična kultura lahko samo ena, dveh ne more biti. V družbi namreč opaža dve kulturi oziroma različno vrednotenje kulturnih dobrin, ki jih posredujejo kulturna društva na eni, in poklicne kulturne ustanove na drugi strani. Po njegovem mnenju poklicni kulturni ustvarjalci podcenjujejo društvene umetnike, društva pa so ljubosumna na uspeh onih. Ljubosumnost in podcenjevanje ne sodita v socialistične odnose, poudarja neznani avtor glose. Kdaj se je takšna miselnost pričela, se sprašuje, obenem pa je prepričan, da je v prvih letih po vojni ni bilo. *»Miselnost, da o umetnosti lahko govori in jo razume samo umetnostno tvoren človek, ljudstvo pa je le zemlja za kulturno rast, še vedno ni izkoreninjena«* (Večer, 29. 1. 1958: 5). Doda še, da je izhodišče kulturnega programa zavest, da kultura, ki ne širi svoje družbene baze, nujno stagnira, postane ozko propagandistična ali aristokratsko izolirana.

Druga glosa z naslovom Preobrazba vasi se dotika kulturno-prosvetnega dela na vasi oziroma kulturnega izobraževanja kmetov. Podpisani M. piše, da podatki kažejo, da je kulturno prosvetno delo na vasi dokaj pestro in bogato. *»...ugotovimo, da prizadevanje za kulturno rast človeka zajema vse vaške organizacije od Socialistične zveze do Rdečega križa in celo prostovoljnega gasilskega društva«* (Večer, 3. 9. 1958: 5). Po mnenju avtorja ostaja želja po večjem sodelovanju med društvi, in zavedanje, da so za kulturno izobraževanje potrebna tudi denarna sredstva, »izobraževalni pripomočki« in podobno, za kar bo potrebna pomoč občinskih in okrajnih ljudskih odborov. *»Vedno bolj je čutiti potrebo po organu, ki ne bi razporejeval samo nalog, ki ne bi le svetoval in izdeloval načrte za delo, temveč bi ustrezno*

sodeloval tudi pri razporejanju sredstev za kulturne in prosvetne namene» (Večer, 3. 9. 1958: 5).

Leto 1959

Od 21. marca 1959 naprej se celostranska Kulturna stran (nadaslovljena s Kultura, književnost, gledališče, umetnost) s srede preseli na sobotno izdajo Večera, prav tako tudi filmska stran. Tako so ob sobotah odslej od povprečno desetih strani časopisa kar tri posvečene kulturnim temam. In ko že omenjamo filmsko stran – gre predvsem za pisanje o ameriških (Hollywood) in jugoslovanskih filmih. Zasledimo običajne članke o filmskih igralcih (njihovi portreti), novičke o njih, novosti v kinematografih do nevsakdanjih tem, ki so še kako pomembne za filmsko industrijo. Primer je članek z naslovom *Ali mora filmska igralka storiti vse, kar režiser zahteva od nje?* Gre za poročilo nemškega sodnega primera, pri katerem mora sodišče odgovoriti na vprašanje, kako daleč se mora filmska igralka na zahtevo režiserja pred filmsko kamero sleči in kdaj lahko reče: *Dovolj mi je!* Neznani avtor članek zaključuje z besedami: *»Razsodba v tem primeru je zato tako važna, ker nemška filmska industrija v zadnjem času preplavlja tržišče s tako imenovanimi 'sex filmi'«* (Večer, 4. 4. 1959: 7).

Glose zasledimo le v začetku leta 1959, nato ne več. S tem v Večeru izgine določena mera refleksije kulturnega dogajanja. Med glosami tega leta je atraktivna glosa z naslovom *Dvorane*, pod katero se je podpisal avtor z inicialko »z«. V njej piše, da je eno izmed posebno perečih vprašanj v dejavnosti prosvetnih društev pomanjkanje prostorov, zlasti dvoran z odri za nastope. Malo društev ima lastne domove; če jih ima, so stari in ne ustrezajo potrebam. Avtor poudarja, da se dogaja, da lastniki teh domov drago zaračunavajo uporabo prostorov, kar si nekatera društva težko privoščijo. *»Vse preveč nam je žal prostorov in premalo nam je žal mladine, ki se vzgaja ob kavbojskih filmih,«* je kritičen avtor glose (Večer, 7. 1. 1959: 5).

V času poletnih mesecev sicer vlada zatišje na področju kulture, a vsako leto v tem času v Večeru ne manjka člankov, ki se pritožujejo čez poletno kulturno življenje v Mariboru in so hkrati visokoteče v svojih predlogih po izboljšanju te situacije. Lep primer je članek z naslovom *Poletne igre, festival ali kaj drugega?* in podnaslovom *Neobvezno kramljanje o še neustvarjenem višku mariborske kulturne sezone*, pod katerega se je podpisal Lojze Smasek. Za razliko od Maribora so namreč mnoga mesta poleti bogato kulturno zasedena. Na primerih drugih mest (Salzburg, Dubrovnik, Novi Sad itd.) avtor dokazuje, da se da domiselna in

kakovostna umetniška hotenja izraziti tudi zunaj metropol, čeprav gre ne le za ozko regionalna, temveč za republiška ali celo splošno jugoslovanska srečanja. Predlaga, da Maribor omogoči tej ali oni umetnostni panogi, da pride do svojega integralnega jugoslovanskega izraza. V mislih ima specializirane festivale:

Vsakoletna jugoslovanska (kdaj kasneje tudi mednarodna) razstava amaterjev slikarjev ne bi bila tako napačna, ali v mestnem parku razstava skulpture na prostem (kolikor bi do nje zaradi visokih prevoznih stroškov prišlo), festival godb na pihala (v kolikor se Ohrid še ni za stalno oklenil te prireditve) ali pa srečanje jugoslovanske, madžarske in avstrijske plesne in pevske folklore (Večer, 29. 8. 1959: 5).

Leto 1960

Večer vsako leto na svoji stalni Kulturni strani uvede kakšno novo rubriko. V letu 1960 je to rubrika Poznamo jih in ne poznamo, v kateri v obliki turističnih razglednic predstavlja slovenske gradove, dvorce in podobne kulturne znamenitosti določenih krajev. Nova je tudi rubrika Pomenki po ateljejih, ki pomenijo (v večini) intervjuje s slikarji oziroma likovnimi umetniki v njihovem delovnem okolju, torej ateljejih, o njihovem delu, aktualnih težavah na področju likovne umetnosti in podobno. Tudi obiski pri raznih kulturnih društvih, s katerimi predstavijo društva, njihovo delo in težave, s katerimi se soočajo, so postali stalnica v Večeru. Zadnjega decembra v letu 1960 se pojavi še ena rubrika: Komentar.

Pomembna novost v kulturnem življenju nasploh so klubi, ki so jih pričela ustanavljati kulturna društva, zato tej tematiki tudi Večer v tem letu nameni nekaj pozornosti. V povzetku poročila predsednik Zveze Svobod Slovenije Vladko Majhen med drugim zapiše, da je kljub težavam, ki jih je zaznati v delovanju kulturnih društev, pozitivno to, da ustanavljajo klube, kjer se odvijajo razprave o kulturnih vprašanjih. *»... posebno važno pa je tudi to, da klubi razpolagajo s sodobnimi sredstvi za širjenje kulture, tv-jem in radiem, kinoprojektorji in drugimi tehničnimi pripomočki. Klubi tudi kažejo, kaj si ljudje želijo in kakšne so njihove kulturne potrebe...«* (Večer, 19. 3. 1960: 5). Na drugem mestu M. Š. (Marija Švajncer) v članku Estetska vzgoja in razvijanje družabnosti poudarja, da za razliko z drugimi kraji po Sloveniji klubsko življenje v prosvetnih društvih v mariborskem okraju ni razvito. Težave so bodisi s prostori, tehničnimi pripomočki ali čim drugim. *»Pri ustanavljanju in urejanju klubov je posebno važno, da društva ne čakajo, ampak čimprej in čimbolj razširjajo svojo dejavnost z gledališkega in glasbenega amaterizma na vsa področja umetniške dejavnosti oziroma estetske vzgoje in na družabno življenje«* (Večer, 25. 6. 1960: 5).

Tehnološki napredek ni, kot je zgoraj opisano, vplival zgolj na delovanje kulturnih društev, ampak tudi širše. V članku Nove pobude za delo neznani avtor med drugim zapiše, da si tehnične pridobitve utirajo pot v sleherno vas in zaselek, to *»pa pomeni izrazito spremembo v dojemanju in ocenjevanju kulturnih dobrin in končno širšo razgledanost državljanov«* (Večer, 24. 12. 1960: 5). Tehnološki napredek, govorimo o vse pogostejši rabi televizije (v Sloveniji je prvič stekel redni poskusni program oktobra leta 1958), je torej vplival tudi na področje kulture. In sicer ne samo na utrip klubov znotraj kulturnih društev, ampak tudi na vsebino Večerove kulturne strani. Svoje mesto tukaj namreč začjenja dobivati tudi televizija (na splošno, njeno delovanje, problemi) in njene kulturne oddaje. Tako denimo v članku Korajže veliko, a pogojev ni! Marjan Kunej med drugim zapiše, da bodo vsak mesec na (R)TV Ljubljana tudi prenosi dramskih, opernih in baletnih predstav ter koncertov iz ne samo ljubljanskih gledališč, ampak tudi iz Maribora, Celja in Trsta (Večer, 3. 9. 1960: 5).

Leto 1961

Od začetkov izhajanja Večer vestno in redno spremlja najrazličnejše kongrese, srečanja odborov in tako naprej, ter njihovo vsebino bralcem posreduje v obliki obsežnih poročil, dolgih tudi po pol časopisne strani. Očitno je, da ugotovitve s kongresov (na jugoslovanski ravni) Večer posreduje nekritično oziroma nerefleksivno, kot splošne kulturnopolitične smernice. Tako je, denimo, neznani avtor zapisal poročilo s četrtega kongresa sindikata delavcev kulturno-umetniških ustanov Jugoslavije. Ugotovitve kongresa so bile, da so umetniški dosežki še vedno dobrina, ki jo uživa preozek krog ljudi, da je na kulturnih prireditvah premalo delavcev in tehnične inteligence, za kar naj bi po mnenju predstavnikov sindikatov bili krivi umetniki – ti naj ne bi znali pri njih vzbuditi ustreznih potreb po spoznavanju in uživanju kulturnih dosežkov. Smernice kongresa za naprej, nekatere zelo neizprosne, so bile, da je potrebno razvijati kulturne potrebe pri ljudeh, da je kulturnim ustanovam družba dolžna zagotoviti sredstva za njihovo delo, da pa so si jih dolžni ustvarjati tudi sami. Vendar: *»A če bi kateri od kolektivov v želji po čim večjem dohodku prešel v komercializiranje umetniškega ustvarjanja, mu je skupnost dolžna to preprečiti s tem, da mu odtegne sredstva iz sklada za kulturno dejavnost«* (Večer, 1. 7. 1961: 5).

Sicer je, zgodovinsko gledano, bil to čas, ko so umetniške ustanove prehajale na samoupravljanje in uvajanje zakona o dohodku, bil je to čas, ko so tako imenovane komune poleg skladov za stanovanjsko izgradnjo, zdravstvo in šolstvo morale imeti sklad za zadovoljitev kulturnih potreb prebivalcev. Vsemu temu je Večer odslej posvečal veliko

pozornosti na svojih kulturnih straneh. Tako denimo podpisani »a« v članku z naslovom Kulturi enakopravno mesto v finansiranju piše, da je denarno vprašanje kulturnih ustanov pereče posebno v obdobju prehoda s proračunskega financiranja na ustanavljanje skladov za kulturno dejavnost pri občinah in okrajih. *»Danes so komune dolžne zagotoviti kulturi enakopravno mesto z drugimi področji pri finansiranju, posebno še pri investicijskih naložbah«* (Večer, 4. 11. 1961: 5).

Amatersko kulturno-umetniško delo je Večer od svojih začetkov izhajanja naprej zelo spodbujal, hkrati pa je bil do njega zelo kritičen, tako v pozitivnem kot negativnem smislu – tudi do preteklosti delovanj društev. V članku z naslovom Kulturno-umetniški amaterizem M. Š. (Marija Švajncar) zapiše, da med velike uspehe festivalov in revij v zadnjih letih sodi repertoar – zbori in drugi naj bi izbirali kvalitetna dela, izbiri del posvečali večjo pozornost – sploh amaterske dramske skupine, program pa naj bi bil prilagojen spodobnosti ansambla. Skupine naj bi tudi zgledno iskale pomoč profesionalnih kulturnikov, slavistov. Pomanjkljivost naj bi bili neusposobljeni mladi igralci. Tukaj avtor zavzame kritično distanco do kulturne preteklosti: *»V obdobju izbranih radijskih in televizijskih dram ter številnih radijskih koncertov tudi ljudje v podeželskih krajih niso pripravljeni gledati in poslušati slabo izvajane dramske prireditve ali koncerte. Umetniški okus publike na podeželju se je izbrusil. To, kar so pred vojno in prva leta po osvoboditvi smatrali za velik uspeh, je danes komaj še zadovoljivo«* (Večer, 6. 5. 1961: 5).

Od leta 1961 naprej beremo na kulturnih straneh tudi napovedi, kritike ali razmišljanja o televizijskih in radijskih kulturnih oddajah. Vsako soboto je na filmski strani objavljen tudi tedenski spored RTV Ljubljana (za prvi in drugi program). Televizija (in radio) se je tako na kulturnih straneh ustoličila kot pomembni medij oziroma posrednik kulturnih vsebin.

Leto 1962

Leto 1962, v katerem ima Večer, odvisno od izdaje, 6, 8 ali 12 strani, pomeni za Večerovo kulturno stran svojevrstno prelomnico. Večerova stalna kulturna stran (še vedno ob sobotah) namreč dobi novo podobo. Pojavijo se nove rubrike s svojimi značilnimi logotipi (stare rubrike so ukinjene) – odslej se tako skoraj vsi članki pojavijo pod določeno rubriko. Te rubrike so: Nove izdaje, Kulturna panorama, Aktualni problemi, TV, Radio, Glasba, Gledališče, Drama, Novo v svetu, Književni pogovori in druge (glej prilogo E). V vsebinskem smislu ostaja Večerova kultura enaka kot prej, le bolj pregledna. Rubrika Nove

izdaje se tako nanaša na predstavitve novih izdaj knjig, Kulturna panorama prinaša kulturne vesti od doma in tujine. Aktualna kulturna problematika, ki je bila do leta 1959 zajeta (tudi) v glosah, se sedaj seli v zelo prepoznavno in izstopajočo rubriko Aktualni problemi, ki so velikokrat (še vedno) odsev kulturne klime, velikokrat mariborske. Članki v tej rubriki se nanašajo (še vedno) na materialne pogoje za delo, primerne oziroma neprimerne dvorane za predstave in koncerte, občinstvo oziroma konzumente kulturnih dobrin in podobno. Na slednje se nanaša tudi zanimiv članek Prazna promenada – premiki v mariborski kulturni klimi, ki priča o tem, kako so družbene spremembe vplivale tudi na kulturo. Neznani avtor v nostalgичnem duhu piše, da so ljudje nekoč polnili avditorije, prihajali od daleč na literarne večere. »Danes« temu ni več tako, pravi, za razlog navaja radio in televizijo. Vendar, čeprav kulturno občinstvo na videz izginja, nastajajo nova kulturna žarišča v obliki stanovanj, klubov in podobnega, je prepričan avtor (Večer, 10. 2. 1962: 5).

Večer od začetka izhajanja zvesto spremlja delo in razvoj kulturnih ustanov. Pri tem jih spodbuja in zmeraj znova apelira na javnost, da jim izrazi vso podporo pri njihovem »požrtvovalnem« delu. Značilno je tudi, da ob koncu vsake sezone poda poročilo dela določenih institucij (najbolj obširno za SNG Maribor), še posebej so ji pri srcu številke oziroma statistika nastopov, obiskovalcev in podobno. Lep primer je članek z naslovom Ena najplodnejših sezon Srednje glasbene šole v Mariboru – Študij in nastopi, pod katerega se je podpisal »eo«. V njem piše, da je za mariborsko srednjo glasbeno šolo »*plodno in razgibano leto, bogato po učnih uspehih in tudi nastopih gojencev in predavateljev*« (Večer, 30. 6. 1962: 5). Dalje je v članku podrobno opisano njihovo celoletno delo, dosežki in podobno. Ponavadi se ti članki v zadnjem odstavku zazrejo v prihodnost, tako je tudi v tem. Avtor meni, da razmah šole ponuja premislek o tem, če ne bi v Mariboru bilo potrebno ustanoviti višje glasbene šole.

Med novinarskimi zvrstmi je opaziti v Večeru na splošno vse več intervjujev – tako umetnikov, igralcev in glasbenikov na eni strani kot tudi vodstvenega kadra različnih kulturnih ustanov, tudi občinskih funkcionarjev, zadolženih za področje kulture.

Leto 1963

Časi so se spreminjali, kar je bilo vidno tudi v Večerovi kulturi. Veliko vlogo je pri tem nosila tehnologija oziroma televizija, saj se je kultura do določene mere iz dvoran preselila na ekran. V Večerovo kulturo se tako naselijo teme, o katerih še pred nekaj leti ni bilo sledu. Ne

govorimo samo o televizijskih kulturnih oddajah, ampak temah, povezanih z njimi posredno. Lep primer je članek Handikapirana TV dramaturgija, v katerem Lojze Smasek piše kritično o neprimernem televizijskem repertoarju na dramskem večeru ob ponedeljkih. Meni, da ima dramaturg zagotovo velike težave, *»kako sestaviti repertoar, program, s katerim ne bi capljal za množičnim okusom, temveč bi se približal 'odjemalcem' do tja, kjer še ne trpi umetniška kvaliteta«* (Večer, 18. 5. 1963: 5). Meni, da je občinstvu za razliko od trenutne ponudbe na televiziji potrebno ponuditi raznolik repertoar, od sodobne komedije do sprejemljivo razumljive klasike.

Na kulturnih straneh zasledimo sčasoma v člankih tudi vedno več pojmov, ki se jih povezuje s »sodobno« kulturo. To so denimo komercializacija, oglaševanje in razlikovanje povprečne nasproti kvalitetni, nadpovprečni, visoki kulturi. V članku Korenine so krive Lojze Smasek piše o, po njegovem mnenju, preveliki komercializaciji kulture. Vse preveč naj bi se začelo gledati na kulturo skozi denar. Založniška podjetja so v prizadevanjih, kako najti trdnjšo materialno osnovo, začela izdajati pustolovske romane, tisk naj bi v želji po večji nakladi začel koketirati z nezdravim senzacionalizmom, likovni tradicionalist se je čez noč spremenil v supermodernista itd. Če ne bi bilo diktata denarja, bi bilo današnje stanje kulture drugačno, meni: *»Tako pa smo se tudi s kulturo spustili v tok splošne komercializacije in si z nekaterimi nedvomno pozitivnimi posledicami nakopali nad vrat Damoklejev meč ekonomskega diktata tržišča«* (Večer, 23. 2. 1963: 5). V nekem drugem članku, z naslovom Se dobro blago res samo hvali?, isti avtor (Smasek) opozarja na velik pomen propagande v kulturi. Piše, da so *»mimo zlati povojni časi, ko je kulture željno občinstvo v trenutku razgrabilo novo pesniško zbirko, do zadnjega napolnilo gledališko dvorano, se prerivalo na likovni razstavi ... in to brez reklame, ki ji sedaj sramežljivo pravimo 'ekonomska propagandna služba'«* (Večer, 29. 6. 1963: 5). Meni, da je moč opaziti usihajoče zanimanje za obisk kakovostne predstave ali simfoničnega koncerta, nakup dobre knjige in drugega, za kar naj bi bil krivo tudi neustrezno oziroma pomanjkljivo propagiranje kulture. Prepričan je, da se v družbi preveč oglašuje povprečno kulturo, *»resničnim, vrhunskim vrednotam pa ne znamo ali morda nočemo poiskati najprimernejše reklame«* (Večer, 29. 6. 1963: 5). Na tem mestu poda tudi primer: gramofonske plošče uspešno propagirajo, hvalijo popevkarje, zato pa Ozima, Prokofjeva in podobne prepuščajo samim sebi.

Leto 1964

Od začetkov izhajanja je Večer zelo malo pisal o kulturnih spomenikih, kulturni dediščini oziroma njenem varstvu. Zato članki, ki vendarle obravnavajo to problematiko, toliko bolj padejo v oči. Takšen je članek z naslovom Kako v varstvu kulturnih spomenikov premagati čas, ki ga je napisala Marija Švajncer. Nanaša se predvsem na Maribor in okolico. Članek je tudi eden prvih, v katerih se omenjajo cerkve kot kulturna dediščina, ki je potrebna obnove. V članku Švajncerjeva med drugim opozarja, da je spomeniško varstvo postalo pereče vprašanje iz dveh razlogov: zaradi številnih tatvin in prekupčevanja z umetniško vrednimi predmeti, in zaradi zakonskih določil o prenosu ustanovitelskih pravic z okrajev na občine. Obenem, piše avtorica, spomeniško varstvena dejavnost v mariborskem okraju beleži napredek: *»... letos vendarle so ustvarjene vse možnosti, da zavod končno postane to, kar mora biti – varuh kulturne dediščine daljne in bližnje preteklosti, ki ima za opravljanje svojih nalog tudi dovolj ljudi in denarja«* (Večer, 16. 5. 1964: 5).

Večer je sčasoma postal vedno bolj pozoren na televizijski in radijski program, in ne govorimo (le) o kulturnih oddajah. Tako je nastala na kulturni strani tedenska rubrika RTV ta teden (ob sobotah), v katerem različni avtorji ocenjujejo tedenski program – velikokrat zelo kritično, a kljub temu ne manjka tudi spodbudnih besed. V precej dolgih člankih se avtorji dotaknejo nekaterih oddaj, ki so izstopale tekom tedna, predstavijo njihovo vsebino in podajo svoje mnenje o njej. Obregnejo se ob izvedbo oddaj, izgovorjavo igralcev, sproščenost oziroma nesproščenost napovedovalcev in tako naprej.

Branje, knjižnice in knjige so ostale pomembne teme na kulturnih straneh Večera. Med temami s tega področja se je znašlo tudi vprašanje popularizacije knjige. Podpisani F. F. je denimo v članku Kako popularizirati domačo knjigo? zapisal, da bi knjiga potrebovala več propagande, tudi v dnevnem tisku, potrebno bi bilo tudi narediti raziskave na knjižnem trgu, ugotoviti, *»katere knjige kupujejo določene kategorije bralcev in zakaj«* (Večer, 24. 3. 1964: 5). Po drugi strani pa je počasi izginila stalna bralna stran iz Večera, namesto nje so se na drugih straneh pojavljali odlomki iz različnih romanov. Filmska stran je ostala v Večer, vendar se je več kot očitno začela razvijala v bolj komercialno smer. Zdi se, da je več pozornosti namenjene samim igralcem kot filmom, članki so kratki, velikokrat s tračarsko vsebino, veliko je fotografij - predvsem igralk, tudi v seksi kopalkah in podobnih izzivalnih oblačilih.

Leto 1965

Dvajset let od konca 2. svetovne vojne in obenem dvajset let od (ponovne) vzpostavitve delovanja kulturnih ustanov oziroma kulturnega življenja je pomembna obletnica, ki jo z mnogimi članki zabeleži tudi Večer. Članki so polni vznesenosti in ponosa, obenem močno optimistično zazrti v prihodnost. Eden takšnih je denimo članek z naslovom Pogled na dvajset let obstoja – Mariborska Opera v jubilejnem letu, ki ga je napisala Polonca Štefanac. V članku, ki je bolj ali ne slavospev mariborski Operi, med drugim zapiše, da je imela Opera prav posebno vlogo v času, ko *»je bilo po vojni treba dokazati, da je Maribor prestolnica Štajerske ne samo v gospodarskem, temveč tudi v kulturnem pomenu in da je dostojen branik ob slovenski severni meji«* (Večer, 30. 1. 1965: 5). Kot piše avtorica, se je Opera v svoji zgodovini soočala z mnogimi težavami, ki jih je uspešno premagala.

Nova rubrika, v kateri pisatelje, pesnike, igralce in druge umetnike sprašujejo po njihovi najljubši pesmi, romanu, vlogi in tako naprej ter njihovi obrazložitvi izbire, popestri kulturne strani, saj umetniki sami napišejo kratek prispevek. Tudi zanimiva nova reportažna rubrika, imenovana Večerova akcija, razgiba kulturne strani. Tako je, denimo, Vili Vuk odšel na teren in obiskal kulturne domove v Mariboru, na Koroškem in Pomurju ter ocenjeval stopnjo njihove urejenosti. Ugotovil je, presenetljivo, da so v nekaterih krajih, kot so Ormož in Slovenj Gradec, slabše razmere za delo v kulturnih domovih kot v manjših krajih in vaseh. Ob koncu avtor sklene, da bo treba *»pametno razdeljevati denarna sredstva tistim krajem, kjer je opaziti velika amaterska kulturno-umetniška delovna prizadevanja in ki nimajo urejenih kulturnih domov, ali pa jih sploh nimajo«* (Večer, 27. 2. 1965: 5).

Financiranje kulturnih ustanov in umetnikov ostaja vseskozi ena od najbolj zastopanih tem na Večerovih kulturnih straneh. Tako denimo v članku Honorirati razstave!? B. A. (Branko Avsenak) opozori na to, da umetniki ponavadi dobivajo honorarje, četudi nizke, za razliko od likovnih umetnikov: ti za svoje razstavljanje v galeriji ne dobijo ustreznega materialnega povračila: *»Tako so likovniki pravzaprav edinstven primer med umetniki. Sami financirajo svoje umetniške manifestacije...«* (Večer, 4. 9. 1965: 5). Neki drugi članek, z naslovom Kulturne ustanove in njihovo zaledje, pod katerega se je podpisala M. Švajncer (Marija Švajncer), pa opozarja na to, da medobčinsko financiranje kulturnih ustanov v Mariboru še vedno nima trdnih temeljev. Avtorica piše, da so zaradi pičlih sredstev mnoge ustanove v škripcih, tudi SNG Maribor in Zavod za spomeniško varstvo. Mnogi kulturniki tudi, opozarja, zaradi višjih plač odhajajo v Ljubljano.

4. VRSTE BESEDIL IN SLOG PISANJA

4.1 Klasifikacija stalnih oblik novinarskega sporočanja

Teorija pravi, da delimo vse stalne oblike novinarskega sporočanja, v katerih se realizirajo konkretna novinarska besedila, v dve veliki skupini oziroma razširjeni družini, imenovani informativna in interpretativna zvrst. V informativno zvrst uvrščamo: vestičarsko vrsto, poročevalsko vrsto, reportažno vrsto in pogovorno vrsto. V vestičarsko vrsto spadajo kratka vest, razširjena vest, vest v nadaljevanju in naznanilo. V poročevalsko vrsto uvrščamo običajno poročilo, komentatorsko poročilo, reportersko poročilo, nekrolog in prikaz. V reportažno vrsto po definiciji sodijo klasična reportaža, reporterska zgodba in potopis, v pogovorno pa intervju, okrogla miza, izjava, anketa in dialogizirano poročilo. Interpretativno zvrst ločimo na komentatorsko vrsto, časnikarsko vrsto in portretno vrsto. Komentatorsko vrsto delimo na običajni komentar, uvodnik, glosa in kolumno, časnikarsko na informativni članek in članek z naslovne strani. V portretno vrsto sodi samo portret (Košir 1988: 62–66).

4.2 Zgradba kulturnih strani Večera iz obdobja 1945–1965 glede na novinarske vrste oziroma vrste besedil

Po definiciji posameznih novinarskih vrst (več glej Košir 1988) lahko rečemo, da se na Večerovih kulturnih straneh v obdobju med letoma 1945 in 1965 pojavljajo predvsem naslednje novinarske vrste: kratke vesti, razširjene vesti in naznanila, običajna in komentatorska poročila, intervjuji in dialogizirana poročila, komentarji in glose ter informativni članki.

Najbolj razširjeni so informativni članki, ki podajajo informacije o vsebini in ozadju predstav, razstav, koncertov, knjig in drugih kulturnih dogodkih, njihovih ustvarjalcih in slovenski ter jugoslovanski aktualni kulturni problematiki. Veliko je tudi kulturnih vesti in komentarjev, v katerih se avtorji analitično lotevajo predvsem lokalne kulturne problematike. Pogosta so tudi običajna in komentarska poročila, ki se nanašajo tako na domače kot tuje kulturno dogajanje.

Sploh v prvih letih izhajanja Večera je med besedili, ki se tičejo kulture, veliko kratkih vesti, razširjenih vesti in naznanil. Pri slednjih gre za napovedi kulturnih dogodkov, predvsem tistih iz Maribora in okolice. Rubrika Gledališke novice v obliki kratkih in razširjenih vesti prinaša

bralcem novosti iz sveta gledališča, leta 1947 pa je zaslediti tudi novo rubriko Nekaj drobnih kulturnih novic, kjer so prvič na enem mestu zbrane kratke novice iz kulturnega življenja izven Slovenije oziroma drugih predelov skupne države in tudi tujine. Pod različnimi nazivi kulturne (kratke in razširjene) vesti postanejo odtlej stalnica na kulturnih straneh Večera. Nekatere kratke vesti so dolge tudi po en sam stavek. Denimo pod naslovom Počastitev 12-letnice osvoboditve je zapisano: *»Devetnajst slikarjev in kiparjev v Osijeku je razstavilo nad 50 umetniških del na razstavi, ki so jo priredili v počastitev dvanajste obletnice osvoboditve mest«* (Večer, 8. 5. 1957: 3). Sicer so tudi na bralni in filmski strani ves čas prisotne vesti iz sveta literature in filma. V prvih letih po vojni zasledimo tudi značilne dopise iz okrožij, ki v obliki vesti posredujejo delovanje amaterskih kulturnih društev. Dopisi nemalokrat vsebujejo elemente literarnih besedil, saj so napisani v izrazito pripovednem slogu.

Kot je za kulturne strani dnevnika pričakovati, je objavljenih tudi veliko gledaliških, glasbenih in likovnih kritik, recenzij knjig, v šestdesetih letih pa tudi kritik radijskih iger in televizijskih oddaj.

Opaziti je tudi besedila, ki jih ne moremo uvrstiti med novinarska. To so v prvi vrsti literarna besedila, ki jih je kar nekaj. Sledijo t.i. kulturna pisma in strokovni članki, ki bi jih lahko uvrstili med publicistična. Nekaj je tudi tekstov, ki bi jih danes v časopisih zasledili v rubriki Pisma bralcev. Tipičen primer je tekst z naslovom Gostoljubnost Koncertne poslovalnice in še kaj..., ki so ga napisali pevci in pevke pevskega zbora ŠKUD »Tone Tomšič«, Ljubljana. V »pismu« pevci izražajo razočaranje nad sprejemom in organizacijo koncerta v Mariboru: *»Do zadnjega nismo vedeli, ali nas bo Koncertna poslovalnica sploh sprejela ali ne. /.../ Tudi blagajno smo morali proti vsem običajem kar sami prevzeti. /.../ Občinstvo naj nam ne zameri, da smo jih tik pred koncertom zabavali tudi z odnašanjem telovadnega orodja s koncertnega odra«* (Vestnik, 30. 5. 1951: 2).

V nadaljevanju so obdelane nekatere izmed novinarskih vrst, pri čemer sem se osredotočila skozi leta na vidne spremembe in razvoj, in na eno od nenovinarskih vrst, literarna besedila, ki jih je zaslediti na kulturnih straneh Večera v obdobju 1945–1965.

4.2.1 Dialogizirana poročila in intervjuji

V prvih povojnih letih v Vestniku ni zaslediti veliko pogovorov, ki bi se dotikali kulture, vendar se pojavijo že nekaj mesecev po izhajanju časnika. Gre za pogovore z gledališkimi režiserji, igralci, likovniki in drugimi, ponavadi pred premierami predstav ali razstav. Prvi pogovor je objavljen pod naslovom Ptujsko gledališče se oživlja. Gre za pogovor Franca Jeze z režiserjem Jožetom Babičem (Vestnik, 28. 7. 1945: 7). Na prvi pogled sploh ni opaziti, da gre za intervju, saj ni jasnih ločnic med vprašanji in odgovori, v glavi članka tudi ni zapisano, da gre za intervju. Vprašanja novinarja so zelo preprosta in kratka, ki zahtevajo odgovore informativne narave, zaradi česar bi lahko prve povojne pogovore umestili v dialogizirana poročila, pri katerih po definiciji gre za pogovor, ki je *»površen, zgolj informativen ali afirmativen za sogovorca, in se v njem ne more razviti empatični dialog«* (Košir 1988: 83). Novinar režiserja med drugim vpraša, kaj trenutno počne, kako bodo po vojni izboljšali razmere za delo in kakšni so načrti gledališča za prihodnost. Sploh v povojnem obdobju so se novinarji vsaj v enem vprašanju navezali na razmere za delo, potem ko jim ga je vojna velikokrat onemogočila ali vsaj otežila. V oči pade tudi dejstvo, da novinar režiserja tika, čemur se danes novinarji v dnevnih časopisih izogibajo. Za razliko od danes so tudi vprašanja zapisana v narekovajih, ne samo odgovori. Tisto, kar današnji bralec pri prvih intervjujih najbolj pogreša, pa je fotografija oziroma portret intervjuvanca.

Že leto kasneje so pri pogovorih oziroma dialogiziranih poročilih vidne spremembe. Pod naslovom Ob uprizoritvi Jevgenija Onjegina (opere) v Slovenskem narodnem gledališču v Mariboru je v podnaslovu zapisano, da gre za *»pogovor s tov. Neffatom«* (dirigentom Antonom Neffatom), vprašanja so zapisana s krepko tiskanimi črkami in vidno ločena od odgovorov. Vprašanja so še vedno silno preprosta. Neznani avtor intervjuja Neffata med drugim vpraša, kako je zadovoljen z orkestrom, zborom in pevci solisti, in ali se operi obetajo gostovanja (Vestnik, 1. 3. 1946: 4).

Po letu 1950 postanejo pogovori malce pogostnejši, in tudi daljši, vsebujejo torej več vprašanj, vendar so še vedno preprosti. Uvedena je denimo kulturna podrubrika Ljubljanski pogovori, ki pomeni vpeljava pogovorov kot pomembno novinarsko zvrst na kulturnih straneh Večera. Še vedno so narejeni ob posebnih priložnostih oziroma pred pomembnimi kulturnimi dogodki. Med drugim je neznani avtor naredil pogovor z Božidarjem Jakcem med njegovimi pripravami na razstavo v Švici. V intervjuju Pomenek z Božidarjem Jakcem so

vprašanja (napisana z velikimi tiskanimi črkami) sicer zelo enostavna in splošna, so pa zato odgovori Jakca, našega priznanega slikarja in grafika, daljši in bolj poglobljeni, kar je razumljivo, glede na to, da novinar v vprašanju ne cilja na točno določeno zadevo. Novinar slikarja med drugim vpraša: *»Kaj mi moreš povedati novega kot predsednik galerijskega sveta? Kaj mi lahko poveš kot predsednik Zveze upodablajočih umetnikov FLRJ? Kako je z našo grafično umetnostjo«* (Vestnik, 16. 4. 1952: 2)?

V petdesetih letih se k pogovorom pojavi pomemben »dodatek« – fotografije intervjuvancev, ki so zagotovo pritegnile bralce k branju. Sicer naletimo tudi na pogovore, ki bi jih težko umestili med klasične intervjuje še zaradi ene druge značilnosti: vsebujejo eno samo novinarjevo vprašanje. Ponovno bi jih prej poimenovali dialogizirana poročila. Denimo pod naslovom *Naš intervju in vprašanjem (vidno ločenim od ostalega besedila) »Kateri kandidati so predvideni za nagrado Društva književnikov za leto 1955?«* Ivan Potrč, predsednik Društva slovenskih književnikov, zapiše dolg odgovor (Vestnik, 7. 11. 1956: 3). Zasledimo tudi t.i. telefonske in telegrafske intervjuje, ki nakazujejo, da so verjetno za razliko od klasičnih »v živo« narejeni kar po telefonu oziroma preko telegrafov. Takšen je tudi pod preprostim naslovom *Telefonski intervju narejen pogovor z Otonom Bajdetom, direktorjem Srednje glasbene šole v Mariboru*, ki vsebuje eno samo novinarjevo vprašanje, ki se glasi: *»Ali bodo dijaki mariborske Srednje glasbene šole tudi letos imeli več samostojnih nastopov«* (Večer, 16. 1. 1957: 3)?

V začetku šestdesetih letih so pogovori že zelo pogosta novinarska zvrst v Večeru, v katerih so vprašanja že bolj sofisticirano postavljena in se lotevajo določenih tem problemsko, in na način, da jih brez težav imenujemo klasični intervjuji. Tak je denimo intervju z Brankom Rudolfom, takratnim ravnateljem mariborske Umetnostne galerije. V intervjuju z nadnaslovom *Letno 30.000 obiskovalcev Umetnostne galerije* in naslovom *Kam s stalno zbirko?* Branko Avsenak zapiše, da je intervju ob koncu sezone z Rudolfom še umestnejši. Vprašanja se torej nanašajo na bilanco zadnje sezone in finančno plat delovanja ustanove: *»Lahko sodimo, da je bila letošnja sezona najboljša, kar jih galerija pomni? Vse več je mnenj, da bi morali slednjič le postati ustanova s stalno zbirko. Kaj menite o tem? In kako uvajate nova načela glede delitve dohodka«* (Večer, 16. 12. 1961: 5)?

V začetku šestdesetih let je uvedena tudi kulturna podrubrika *Pomenki po ateljejih*, v kateri so objavljeni intervjuji z likovnimi umetniki v njihovem delovnem okolju o aktualnih temah s

področja likovne umetnosti. Leta 1963 zasledimo na kulturnih straneh Večera tudi rubriko Sobotni pogovor, v katerih za razliko od prejšnjih let ni opaziti več toliko intervjujev s kulturniki, ampak ravnatelji oziroma direktorji kulturnih ustanov in vodstvenim kadrom, denimo občinskimi funkcionarji, zadolženi za področje kulture. Ti intervjuji se vsebinsko dotikajo problematike v kulturi, velikokrat njenega financiranja in možnosti za razvoj kulturnih ustanov.

4.2.2 Kritike

Tudi kritike so prisotne na Večerovih kulturnih straneh ves čas med letoma 1945 in 1965. Prva leta izhajanja dnevnika Večer je zaslediti predvsem kritike gledaliških predstav, medtem ko kritik likovnih razstav skorajda ni zaslediti. Na splošni primanjkljaj kritičnega očesa v likovni umetnosti opozarja tudi članek Razstava mariborskih likovnih umetnikov, v katerem D. M. (Dušan Mevlja) poudari: *»Velika škoda, da ni (ali se vsaj noče pojaviti) v Mariboru strokovni kritik, ki bi spremljal pogumno in drzno rast naših likovnih umetnikov«* (Vestnik, 19. 12. 1947: 5). Tega pa ne bi mogli reči za gledališke predstave. Čeprav so prve gledališke kritike le njeni kratki in preprosti poskusi, avtorji brez dvoma pazljivo in pogosto spremljajo predstave. Denimo v tekstu Tuje dete v ptujskem gledališču Jaro (Jaro Dolar) že ocenjuje vloge igralcev: *»Zanimiva in dosledna je bila vloga Senečke Perčatkina (Gunžer). Čeprav je malce pretiraval, so bili nekateri prizori, v katerih je nastopal, polni žive komike«* (Vestnik, 1. 3. 1946: 3).

Zanimivo je, da je prva leta izhajanja Večera včasih v informativnih člankih o gledaliških predstavah zaslediti namige kritikom, kako naj ocenjujejo predstave. Lep primer je članek z naslovom Pred otvoritvijo gledališke sezone, v katerem Maljev (Dušan Mevlja) pred novo gledališko sezono zapiše, da gre pri zasedbi še za mlade in neizkušene igralce, in takole namigne kritikom: *»Tovarišu kritiku, ki bo pisal poročilo o premieri, priporočam, da prihrani običajno dozo oguljenih fraz in naj se preveč ne zaletava ob 'začetnike'«* (Vestnik, 14. 11. 1945: 2).

Avtorji se kritično lotevajo tudi amaterskih kulturnih prireditev, predvsem tistih v Mariboru in okolici, ki imajo prva leta po vojni še okus po narodnoosvobodilnem boju. Denimo v tekstu z naslovom Primer slabe kulturne prireditve gasilske čete na Teznem pri Mariboru podpisani Va meni, da program prireditve ni prikazoval *»današnjega stvarnega dogajanja«*; nekatere

vsebine naj bi spadale v cirkus in ne v dom Osvobodilne fronte. Avtor se sprašuje, če se vodja programa ne zaveda pridobitev narodnoosvobodilne borbe: *»Njegova dolžnost bi bila, da pri izbiri programa upošteva momente, ki naj vzgojno vplivajo na ljudi in mladino. Zakaj ni dal na oder enodajanke domačih ali pa sovjetskih avtorjev, ki jih nudijo mladinske in ostale založbe«* (Vestnik, 16. 5. 1947: 3)? Sicer pa zasledimo od vsega začetka tudi bolj ali manj uspešne poskuse kritike baletnih predstav in drugih glasbenih dogodkov.

Da se je kritika kulturnih dogodkov še do petdesetih let kot novinarska vrsta pravzaprav komaj razvijala, lepo priča diskusija več avtorjev o tem, kako pisati gledališke kritike, ki je bila objavljena v nadaljevanjih leta 1950. Denimo Dušan Mevlja je zapisal, da se morajo kritiki izobraziti v gledališki stroki: *»Pravi vzrok, da se gledališka kritika v Mariboru ne more razviti, je v premajhni strokovni usposobljenosti kritikov«* (Vestnik, 16. 9. 1950: 5). Poudari tudi, naj se kritiki ne omejujejo na oceno avtorja in dela, ampak naj pišejo strokovne gledališke kritike predvsem o igralcih, režiji in inscenaciji, če želijo pomagati pri dvigu kvalitete predstav. Na ta članek je teden kasneje Srečko Golob dodal še svoje mišljenje, v katerem izpostavi, da kritika ne sme biti sama sebi namen, ampak da jo mora pisec približati bralcu, da mora biti vsebinsko in oblikovno razumljiva, in da naj bo predvsem posrednik med umetnikom in občinstvom: *»Dobro napisana kritika bi morala predstavljati za gledalca ponovno doživetje umetnine«* (Vestnik, 23. 9. 1950: 5).

Z leti kritike preidejo od kratkih do daljših, od preprostih do bolj sofisticiranih in poglobljenih in z zahtevnejšim izrazoslovjem. V splošnem jih je vse več, tudi več kritik s področja likovne in glasbene umetnosti je zaslediti, česar pa ne bi mogli reči za kritike filmov. Leta 1961 na kulturnih straneh zasledimo celo rubriko Naš glasbeni kritik piše, v kateri je v izražanju kritikov za razliko od desetih let prej očitno, da so na svojem področju podkovani s prepotrebним teoretičnim znanjem, enako je to opazno v gledaliških in likovnih kritikah. Denimo v kritiki z naslovom Slovenski solisti (s podnaslovom Za slavnostni koncert ob 15-letnici mariborske Koncertne poslovalnice), ki jo je zapisal Vlado Golob, je to lepo vidno:

Pri vseh težavah, ki jih ima ansambel Slovenskih solistov, pa je občudovanja vredna zlitost tega elitnega korpusa, kateremu lahko stavimo najvišje zahteve, saj je ponovno dokazal, kako žlahten zvok premore, kako so posamezni glasovi vzorno odtehtani in kako čudovito je izdelana muzikalna linija tako v podrobnostih kot v celoti. To je v večji meri zasluga dirigenta Karla Rupla (Večer, 11. 3. 1961: 5).

V šestdesetih letih se, skladno s popularizacijo radia in televizije, na kulturnih straneh Večera pojavi vse več kritik radijskih iger in televizijskih oddaj, vendar je zanimivo, da se pisci niso osredotočali le na kulturne oddaje, ampak tudi druge. Leta 1964 je Večer celo uvedel tedensko rubriko RTV ta teden, v katerem so ocenjevali oddaje, ki so kakorkoli izstopale določeni teden. Ko gre za radio, naletimo predvsem na kritike radijskih iger. Denimo v članku z naslovom Nejasno Lojze Smasek ocenjuje radijsko igro Marjan čeških avtorjev in se obregne ob izvajalca: *»Janez Vrhunc je ob tem tekstu klonil. Ni našel sredstev, da bi kompliciranost besedila omilil, se pravi: ga naredil jasnega tudi za poslušalca in s tem zapeljal igro na slepi tir 'nerazumljivosti'«* (Večer, 16. 7. 1960: 5).

4.2.3 Literarna besedila

Literarna besedila so na kulturnih straneh Večera prisotna ves čas med letoma 1945 in 1965, s tem da jih je v določenih obdobjih zaslediti manj, v drugih več. Sploh v prvih povojnih letih daje veliko objavljenih literarnih besedil oziroma odlomkov iz literarnih del Vestniku oziroma Večeru pridih literarne revije.

Že v drugi izdaji Večera naletimo na klasično literaturo. Objavljeni so: pesem pesnika in pravnika Iga Grudna z naslovom Pozdrav krasnoarmejcem, in literarna teksta Pozdravljena, Primorska! pisatelja in novinarja Miška Kranjca ter Visočnikova mama Jožeta Boja (Novi čas, 11. 5. 1945: 3-4). Objavljena so predvsem takšna dela, katerih vsebina ali avtorji so kakorkoli povezani z 2. svetovno vojno oziroma z narodnoosvobodilnim bojem. Tako je pod odlomkom pesmi Labodji spev Vidana Vlada v oklepaju zapisano, da je pesem Vlado *»spesnil pred smrtjo. 15. 9. 1941 je bil ustreljen v Mariboru«* (Vestnik, 26. 5. 1945: 3). Literat in igralec Dušan Mevlja pa v literarnem tekstu Mati v prvi osebi ednine pripoveduje o tem, kako se je odločil oditi med partizane, kjer se je boril, bil ranjen, a se je po zmagi srečno vrnil domov. Po vsebini in po črtah med besedilom vidimo, da gre za odlomke iz daljšega besedila. Med drugim zapiše: *»Odložili so me v kraškem gozdiču, v zasilni bolnišnici. Ležim na smrekovih vejah poleg ranjenih tovarišev. Pripovedujemo si o svojih materah, ki nas čakajo trepetajoče in drhtečih src. Če bi vedele, kje ležijo njihovi sinovi, pohitele bi k njim in jih obsule z ljubeznijo«* (Vestnik, 11. 1. 1946: 5).

Literarni teksti so v prvih letih izhajanja Večera ponavadi objavljeni na spodnji tretjini strani, pri pesmih ni bilo pravila, oboji pa so, ker takrat Večer še ni imel svoje kulturne strani,

pomešani med ostale članke. Pri objavljenih literarnih tekstih in pesmih, razen naslova in avtorja (včasih celo avtorja besedila ni navedenega), v večini primerov ni zapisanega nobenega podatka, denimo o zvrsti literarnega besedila (torej, ali gre za roman, povest, spomine ali kaj drugega) ali za odlomek iz katerega dela gre. Iz prebranega lahko sklepamo le, da gre za odlomke iz daljših del. Sicer Vestnik oziroma Večer v povojnem obdobju ni objavljala le del slovenskih, ampak tudi sovjetskih literatov. Tako je denimo v nadaljevanjih objavljala Maksima Gorkega, pod katerega je uredništvo zapisalo: *»18. junija 1946 obhajamo 10-letnico smrti velikega ruskega pisatelja Maksima Gorkega ter bo Vestnik v teku meseca junija objavljala odlomke iz njegovih del«* (Vestnik, 7. 6. 1946: 5).

Pojavljajo se tudi določeni literarni teksti v kombinaciji s pripisanimi komentarji Večerovih avtorjev. Pod naslovom Matej Bor: Pesmi D. M. (Dušan Mevlja) v uvodu pove, da je Slovenski knjižni zavod v Ljubljani izdal pesmi Mateja Bora in na kratko predstavi pesniško zbirko. Temu sledijo odlomki Borovih pesmi, med katere so vtakani komentarji D. M. (Dušana Mevlje). Pod verzi, v katerih Bor opisuje doživljanje 2. svetovne vojne, Mevlja zapiše: *»Matej Bor ne krene niti za hip s partizanske straže. Kljubuje vsem viharjem in poje o gorah, o borbi, o tovarištvu, o ljubezni do mater in ljubic, o hrepenenju po domu, o upanju na pomlad, ki prinese svobodo, o padlih borcih«* (Vestnik, 14. 6. 1946: 5). Zelo pogosto so literarni teksti objavljeni priložnostno – ob člankih, ki se nanašajo oziroma so posvečeni okroglim rojstnim dnevom literatov ali njihovim okroglim obletnicam smrti. Tako so denimo ob sedemdesetletnici rojstva pesnika Otona Župančiča objavili njegove pesmi: *Ti skrivnostni cvet moj, Glad, Belokranjska deklica in Veš, poet, svoj dolg* (Vestnik, 24. 1. 1948: 3)?

Po letu 1950 v Večeru poezije ne zasledimo več v tolikšni meri, so pa še vedno velikokrat objavljene v kontekstu 2. svetovne vojne. Tako zasledimo na kulturni strani odlomek pesmi *Veš, poet, svoj dolg?* (to pesem je v Večeru zaslediti sicer večkrat) Otona Župančiča, pod katero je uredništvo v oklepaju zapisalo *»Iz časa narodnosvobodilne vojne«* (Vestnik, 6. 8. 1952: 2).

Če je poezije malo, tega ne bi mogli reči za prozo. Zaslediti je različne literarne zvrsti, celo bajke. Tako je denimo Večer objavil na enem mestu skupaj deset (resda kratkih) bajk češkega pisatelja Karla Čapka (Večer, 8. 8. 1956: 3). Vrhunec je dosežen leta 1958, ko Večer uvede bralno stran, ki odslej svojim bralcem vsako soboto postreže s celo stranjo odlomkov del domačih in tujih književnikov. Ko gre za tujega avtorja, je pod odlomkom včasih zapisano

ime prevajalca. Če so v preteklosti manjkali podatki o odlomku oziroma delu, sedaj zasledimo primere, ko uredništvo vsaj s stavkom ali dvema poda informacijo o delu. Tako, denimo, ob objavljenem Modrčku ob oknu Miška Kranjca uredništvo v uvodu, ki je vidno ločen od literarnega teksta, zapiše: *»Črtica je iz knjige Mesec je doma na Bladovici, ki bo izšla – kot pisateljeva 31. knjiga – decembra letos pri založbi Mladinska knjiga v Ljubljani. Knjigo ilustrira slikar Ive Šubic«* (Večer, 27. 9. 1958: 5). Pogrešamo podatke o avtorjih, sploh ko gre za tuja imena.

Včasih je na sobotni bralni strani, ki jo Večer postopno ukine leta 1964, zaslediti tudi kakšno kratko pesem, sicer pa poezijo zasledimo le še ob kakšnih posebnih priložnostih, ko pesmi poudarjajo vsebino članka. Lep primer je članek ob otvoritvi muzeja talcev, izgnancev in ujetnikov nemških koncentracijskih taborišč v Begunjah, ob katerem sta objavljeni kar dve pesmi znanih slovenskih pesnikov: Po borbi Ivana Minattija in Bolnica v gorah Mateja Bora. Obe pesmi po vsebinski plati seveda zelo »pristojita« članku oziroma odprtju muzeja, ki pomeni ohranjanje spomina na grozote 2. svetovne vojne.

Posebnost bralne strani je, da vsebujejo fotografije oziroma slike bolj ali manj (pri)znanih slovenskih in svetovnih likovnih del, ki se po motivu včasih ujemajo z vsebino literarnih tekstov.

4.3 Slog pisanja in izrazoslovje

Takoj po koncu 2. svetovne vojne je kultura bila v vlogi podpore osvoboditvi in glasnice domovine, da se le-ta postavi na noge, kar je lepo vidno tudi po slogu pisanja in značilnem izrazoslovju na kulturnih straneh Večera. Denimo v članku z naslovom Nastop studenškega pevskega zbora »Enakost« v radiu je zapisana »oda« slovenskim partizanskim pesmim: *»V času narodnoosvobodilne borbe je nastalo mnogo novih pesmi, borbenih partizanskih pesmi, ki so spremljale naše borce na njihovih zmagovitih pohodih. Ko pa je utihnila vojna vihra, se je pesem preselila z bojišč na polja in v tovarne, da tam kot zvesta tovarišica nadalje spremlja svoje ljudstvo v času njegovih velikih del«* (Vestnik, 9. 8. 1946: 5).

Močno je prisotno poudarjanje vsega, kar je del domovine, zato je pogosta uporaba pridevnika *naš* (denimo *naše* Slovensko narodno gledališče, *naša* kultura) in fraz *slovenska kultura*, *ljudska kultura*, značilno je poimenovanje nasprotnika iz 2. svetovne vojne s

švabskimi kulturonosci. Veliko je metafor, ki nakazujejo konec nekega temačnega obdobja in izražajo optimizem v prihodnost: »*Po izgonu okupatorja iz naših krajev je postala slovenska knjiga luč v temi*« (Vestnik, 30. 6. 1945: 4).

V skladu s takratnimi smernicami povojne jugoslovanske kulturne politike, ki je želela kulturo narediti za ljudsko lastnino in ne več za monopol izbranih intelektualcev, se že kmalu po začetku izhajanja Večera pojavijo značilni stavki: »*Glasba mora postati dosegljiva vsem slojem prebivalstva*« (Vestnik, 13. 9. 1945: 2) ali »*Gledališče ljudstvu*« (Vestnik, 23. 10. 1945: 3)! In nekaj let kasneje: »*Odpravljeno je staro mišljenje, da so kulture vredni samo nekateri 'izbrani'*« (Vestnik, 17. 9. 1949: 3). Uporaba klicajev v povojnem obdobju (tudi v naslovih člankov) ni bila redkost, sploh v kombinaciji z naslednjimi značilnimi frazami, ki so bile zapisane včasih na koncu člankov: »*Kulturo delovnim ljudem!*« »*Storite svojo kulturno dolžnost!*« »*Teater za vse, vsi za teater!*« Manjkala ni niti fraza »*Smrt fašizmu, svoboda narodu!*« Pogoste so tudi fraze »*dvigniti kulturni nivo*«, »*postati vzor*« (denimo, da umetnik s svojim delovanjem postane vzor), »*kulturna rast*«. Za dogajanje v kulturi oziroma za kulturo na splošno je v uporabi specifična fraza, ki je prisotna ne samo po vojni, ampak vse do leta 1965, to je »*kulturno življenje*«.

Mešanje kulture in politike oziroma dejstvo, da je kultura služila političnim namenom, je opazno tudi v Večerovih kulturnih člankih po koncu 2. svetovne vojne. Lep primer je članek z naslovom Koncert tržaškega godalnega kvarteta v Mariboru, v katerem je neznani avtor zapisal, da morajo Mariborčani napolniti dvorano do zadnjega kotička in s tem pokazati sočustvovanje s tistimi, ki so v Trstu dvajset let trpeli pod fašističnim suženjstvom, in hkrati dokazati, da želijo tako kot oni svobodni Trst: »*Nastop tržaškega godalnega orkestra ne bo nudil Mariborčanom samo prvovrstnega umetniškega užitka, ampak ima tudi velik politični pomen*« (Vestnik, 17. 12. 1945: 3). Na tem mestu je potrebno povedati, da je bilo sugestiranje oziroma moraliziranje bralcem, kaj naj počnejo oziroma kako naj razmišljajo, pogosto, pri tem je bila sploh uporaba glagola »*morati*« venomer prisotna, denimo: »*Sindikata mora zbrisati vse nezdrave pojave v umetniškem življenju na odru in za kulisami. /.../ Umetnik mora postati nosilec kulture slovenskega naroda*« (Vestnik, 8. 11. 1945: 7).

V člankih prvih nekaj let po vojni zasledimo dva nasprotujoča stila pisanja. Prvi je izražen v besedilih, ki so zapisana kot suhoparna in dolgočasna poročila, lahko bi jih označili za zapisnike. Drugi je čisto nasprotje, gre namreč za pisanje, ki vsebuje čustveni naboj, nabuhle

fraze, čutiti je vznesenost zaradi zmage v 2. svetovni vojni, iz besed vre optimizem. Da so pisci oziroma dopisniki pretiravali, opozori tudi podpisani »Urednik« v rubriki Pogovori z dopisniki, ki je bila aktualna v času, ko se je razvijala dopisniška mreža. V enem od tekstov urednik nekemu avtorju namigne, čemur se naj izogne v bodoče: *»Hotel bi te opozoriti na predvsem na nekaj, kar dela večina dopisnikov s terena: večni superlativi in ogromno hvale. /.../ V dopisu tudi uporabljaš zelo bobneče stavke, kakor: 'Ljudstvo je ostrmelo in nekaj trenutkov nepremično gledalo živo sliko'«* (Vestnik, 6. 12. 1946: 5). Na nekem drugem mestu urednik dopisnike celo prosi, naj se izognejo bobnečim uvodom, ki poudarjajo, kaj vse je bilo potrebno pretrpeti v 2. svetovni vojni (Vestnik, 31. 1. 1947: 6). Lahko rečemo, da se veliko stavkov ponavlja, in da ne povedo mnogo, denimo ta: *»Gostovanje tržaških gledaliških umetnikov je privabilo v letno gledališče na Rotovškem trgu večtisočglavo množico, ki je sprejemala njihovo igro z ljubeznijo in priznavanjem«* (Vestnik, 19. 9. 1947: 2). Da ne govorimo o dolgovezenju oziroma stavkih, ki za sam članek niso bistveni. Lep primer je članek z naslovom Obisk pri slikarju Kavčiču, v katerem D. M. (Dušan Mevlja) med drugim bralcem pripoveduje, kako je izgledala njegova pot do slikarja: *»Zrak je pomladanski in razširja mi pljuča, ko stopam po Ulici kneza Koclja«* (Vestnik, 28. 1. 1949: 2).

Še po letu 1950 piscem oziroma dopisnikom ni bilo čisto jasno, kako naj pišejo prispevke za Večer oziroma časopis, kar lahko sklepamo iz teksta z nadnaslovom Pogovor z bralci in naslovom »Zakaj niste objavili?«, v katerem »Uredništvo« odgovarja na vprašanje nekoga, kako pisati. V uredništvu so imeli izdelano mnenje o tem, kar kaže njihov odgovor: *»Napišite tako, da bo razumljivo, tako kot pripovedujete v družini ali družbi. Pišite kratko in jedrnato, brez fraz. Fraze ničesar ne povedo«* (Večer, 21. 11. 1953: 2).

Večer venomer opozarja ne »nezdrave« pojave v kulturi oziroma se v svojem izražanju spušča na ideološko raven, kar počne od leta 1945 do 1965. Lep primer je članek z naslovom Muzej, študijska knjižnica in gledališče v Mariboru nujno potrebujejo prostore, v katerem podpisani D. B. piše, da sta v Narodnem gledališču v Maribor pereči dve vprašanji, eno so premajhni dohodki. Denar bi po mnenju avtorja lahko prinesle operete, vendar *»so te ideološko škodljive: kvarijo okus, dajejo napačne iluzije o življenju«* (Vestnik, 24. 10. 1950: 2).

Po letu 1950 zasledimo sestavke, ki ne samo, da so predolgi za dnevni časopis (tudi po več kot eno stran, pogosto brez mednaslovov), napisani so preveč strokovno oziroma so

prezahtevni za povprečnega bralca, ali tako, kot da bi brali kakšno enciklopedijo. Sicer pa po letu 1950 v slogu pisanja ni več čutiti povojne vznesenosti; tudi besede, kot so *narodnoosvobodilni boj, okupator, fašizem* in podobne izginijo iz kulturnih člankov. Duh takratnih idejno-političnih razmer pa je prisoten na kulturnih straneh Večera pravzaprav vse do leta 1965, govorimo predvsem o težnji oziroma prepričanju, da je kultura tista silnica, ki bo pomagala uresničiti socializem. Tako je velikokrat zaslediti besede *socializem, socialistični napredek in razvoj, socialistična duhovna preobrazba, socialistična družba in kultura* itd. Te je v kulturnih člankih opaziti že pred letom 1950, denimo: »*V svobodni ljudski državi uživajo književniki vso podporo delovnega ljudstva, saj se naš delovni človek v celoti zaveda, kako pomembno je umetniško ustvarjanje za uresničenje socializma*« (Vestnik, 1. 5. 1948: 2). Ali: »*...mladi rod mora že sedaj pokazati in povsod dokazati, da gradimo socializem, to je lepše in boljše življenje človeka, do česar pa lahko pridejo samo kulturno prosvetljene množice*« (Vestnik, 24. 11. 1948: 3). Pri tem pisci ne pozabijo potrkati na (za)vest bralca: »*Kje je tista zavest socialističnega človeka, s katero se tako radi ponašamo, in kako se kaže dolžnost naše družbe, podpreti likovno umetnost*« (Večer, 20. 6. 1953: 2)! Celo na časopisnih naslovnicaх zasledimo udarne naslove v duhu socializma, denimo ob reviji najboljših zborov v Celju na prvi strani Večera piše: »*Mogočna pesem mladine v svobodni socialistični domovini*« (Večer, 21. 5. 1960: 1).

Po letu 1955 so predvsem glose tiste, v katerih se odraža duh takratnih idejno-političnih razmer. V njih in tudi v nekaterih drugih člankih pa je prvič zaznati v izražanju distancirano držo do kulturne preteklosti. Na to kažejo, denimo, stavki: »*...prve kulturne prireditve so bile primitivne...*« (Večer, 4. 5. 1955: 3), »*Nekdanji mitingi /.../ so bili sproščena manifestacija kulturnega zanosu množic*« (Večer, 27. 7. 1955: 3). Na splošno avtorji v člankih, pogosto prav v glosah, nemalo pozornosti posvetijo delavcem, oziroma so pozorni na to, v kolikšni meri se delavci kulturno udeležujejo. Denimo v glosi o obisku gledališč neznani avtor meni, da v gledališče še vedno ne zahaja dovolj delavcev. Da bi se to spremenilo, naj bi bili potrebni novi prijemi in nova prizadevanja, in opozori: »*Ročni delavec si težko kupi obleko samo za posebne prireditve, razen tega pa je še vedno mnogo premalo samozavesten v svojem pojmovanju vrednosti posameznika v družbi*« (Večer, 21. 11. 1956: 3). Zelo kritični so pisci predvsem do kulture v Mariboru in okolici – lotevajo se je v komentiranih poročilih, komentarjih in glosah. Pogosti so stavki v stilu: »*Novo kulturno žarišče bi občutno osvežilo nekoliko zaduhlo mariborsko kulturno atmosfero*« (Večer, 8. 5. 1957: 3). Ali: »*Maribor ni dovolj vablljiv, kulturno ozračje je nestimulativno tako v materialnem kot v ustvarjalnem*

pogledu» (Večer, 10. 5. 1957: 3). Velikokrat pisci pišejo o kulturnih potrebah občinstva ali konkretnije Mariborčanov kot o nespornem dejstvu, oziroma sugerirajo te potrebe bralcu: *»Ta publika si želi kulturno zabavo poleti prav tako kot pozimi; takrat kot sedaj mora jesti in – ker človek 'ne živi samo od kruha' – se kulturno zabavati«* (Večer, 23. 7. 1960: 5).

Izrazoslovje na splošno je na kulturnih straneh Večera po letu 1955 na višjem nivoju, sploh v kritikah, recenzijah in komentarjih, ki pa velikokrat izpade (še vedno) precej trdo. Denimo v komentarju Tarjina barka v zatišju Branko Hofman med drugim kritizira objavljen delovni načrt za prihodnjo sezono: *»Se mi pa že ob objavljenem budi skepsa, da je duhovni krotkosti okvirnega repertoarnega načrta botrovala konjunktura finančna postavka. Torej element, ki si v našem zapletem času utira najkrajšo pot k duhovnemu lagodju in se zadovoljuje z izživiljanjem v poenostavljenih, primitivnih in drastičnih oblikah«* (Večer, 18. 7. 1956: 3).

Tako kot je sicer napeto ozračje v slovenski kulturni politiki v šestdesetih letih malce popustilo, tako je to tudi na kulturnih straneh Večera bilo več kot očitno. Besed socializem, socialistična kultura itd. ni več zaslediti v tolikšni meri kot v petdesetih, pojavijo se novi pojmi, kot so *kulturna propaganda, komercializacija in oglaševanje (kulture)*. Ideološko pisanje o kulturi kljub vsemu ostane. Mnogi članki so napisani vzneseno, kot da bi šlo za kakšne govore. In venomer izpostavljajo kulturo kot pomemben segment oziroma del človeka oziroma družbe. Kako so avtorji v šestdesetih letih razglabljali o kulturi in umetnosti, pri tem pa se retrospektivno ozirali v preteklost in dosežke, ter kako značilni besednjak so pri tem uporabljali, nazorno pokaže tekst O tako imenovani likovni vzgoji, v katerem Branko Rudolf piše, da je umetnost kolektivno osveščanje, gledanje na svet, na sočloveka, na naravo, lastne smotre, lastno voljo v svetu. Gre za to, je prepričan Rudolf, da se ljudi pripravi do uživanja v umetnosti. Sprašuje se, kaj bi brez vseh umetniških stvaritev:

Slovenskega boja za narodno, socialno, politično osamosvojitve ali sploh ne bi bilo, ali pa vsaj gotovo ne bi bil potekal tako močno in uspešno. Partizani so se velikega mobilizacijskega, idejnega, moralnega pomena kulture prav dobro zavedali. Danes, v znamenju graditve »novega sveta«, je za nas Slovence prav najslabši in najbolj neprimeren čas, da bi pozabili na izročilo slovenske kulturne propagande (Večer, 14. 1. 1961: 5).

Značilno moraliziranje, »žuganjem s prstom« nad domnevnimi krivci za določene razmere (v kulturi) je prisotno na Večerovih kulturnih straneh vse do leta 1965. Pisci velikokrat ne izražajo zgolj neobveznih predlogov, ampak raje uporabljajo glagol *»morati«*.

5. NOVINARJI OZIROMA AVTORJI ČLANKOV S PODROČJA KULTURE IN KULTURNI UREDNIKI V OBDOBJU 1945–1965

5.1 Kulturni uredniki in novinarji oziroma avtorji člankov

Za razliko od danes nekoč v Večeru niso bila zapisana (razen glavnega in odgovornega urednika) imena urednikov posameznih rubrik. Tako je bilo možno izvedeti, kdo so bili v obdobju 1945–1965 uredniki njegovih kulturnih strani, le preko ustnih virov. Nekdanji Večerovi novinarji so v pogovorih (glej priloge F, G in H) povedali, da so uredniki kulturne rubrike v letih 1945–1965 bili: *Jaro Dolar*, *Franc Šrimpf*, *Cvetko Zagorski*, *Ivan Dolenc*, *Branko Hofman* in *Branko Avsenak*. Za vsakega od teh ni čisto jasno, oziroma se sogovorniki ne spominjajo točno, kdaj je kateri nastopil in zaključil s funkcijo kulturnega urednika. Jaro Dolar je bil prvi kulturni urednik (bil je tudi glavni urednik), torej je nastopil s funkcijo leta 1945. Nasledil ga je Franc Šrimpf, ki je bil glavni urednik Večera med letoma 1945 in 1949. Sledil mu je Cvetko Zagorski, sodeč po enem od zapisnikov agitpropa pri MK KPS Maribor je to bilo maja 1948. Kot je zapisano v enem od zapisnikov Celice novinarjev pri MK KPS Maribor, so Zagorskega februarja 1949 zaradi sporov z oblastjo priprli (in odpeljali v zapor za politične nasprotnike na Golem otoku). V obdobju med 1949 in 1955 naj bi urejal kulturo Ivan Dolenc, okrog leta 1955 naj bi kulturni urednik postal Branko Hofman. Leta 1957 ali 1958 naj bi ga nasledil Branko Avsenak, ki je urednikoval kulturo še dolgo po letu 1965.

Na Večeru je bilo v kulturni redakciji v obdobju 1945–1965 malo zaposlenih novinarjev. Prva leta po vojni sploh nobeden, takrat so pisali predvsem zunanji sodelavci (enaka situacija je bila pri drugih rubrikah). To so bili kulturniki, med njimi priznana literarna imena, in strokovnjaki na določenem področju, denimo v gledališču, likovni umetnosti, glasbi itd. Nekako okrog 1955 pa se je kulturna redakcija »okrepila«, zaposlili so nekaj novinarjev. To so bili *Marija Švajncer*, *Lojze Smasek* in kasneje še *Vili Vuk*. Okrog leta 1955 se je tako število zunanjih sodelavcev zmanjšalo, za kulturo so pisali predvsem Večerovi novinarji. Med avtorji člankov so bili ves čas obdobja 1945–1965 tudi kulturni uredniki in odgovorni uredniki Večera.

Medtem ko imena kulturnih urednikov v Večeru niso bila nikjer zapisana, pa so imena novinarjev in avtorjev člankov s področja kulture bila, seveda pod članki. Čeprav je potrebno poudariti, da, sploh v prvem desetletju izhajanja Večera, mnogo člankov ni bilo podpisanih,

ali so se avtorji podpisovali z inicialkami in kakšnimi drugimi (včasih kar skrivnostnimi) krajšavami, katerih identiteto je bilo mogoče razvozlati (ali pa tudi ne) le s pomočjo Slovenske bibliografije. Pod Večerovimi članki s področja kulture se v obdobju 1945–1965 najpogosteje pojavljajo spodaj po abecednem vrstnem redu zapisana imena in priimki oziroma inicialke (vir podatkov o avtorjih je Enciklopedija Slovenije):

- *Branko Avsenak*, podpisan tudi B. A.: Večerov novinar in kulturni urednik, avtor več knjig.

- *Marjan Brišnik*, podpisan M. B.

- *Jaro Dolar*, podpisan tudi Jaro (1911): književnik in bibliotekar. Do 1941 in prvo leto po vojni je bil časnikar (leta 1945 je bil tudi glavni urednik Večera), od 1946 dramaturg, direktor Drame in upravnik SNG, od 1957 bibliotekar in ravnatelj Študijske knjižnice, vse v Mariboru, 1964–76 ravnatelj NUK v Ljubljani. Objavljal je pesmi, prozo, kritike, prevajal gledališka dela, pisal o dramatik in gledališču, urejal mariborski Gledališki list. Od 1960 je bil tudi predavatelj na visokošolskih ustanovah v Mariboru in Ljubljani.

- *Ivan Dolenc* (1927–2006): književnik. Študiral je slavistiko, bil nato novinar, prevajalec, gledališki in književni kritik. Leta 1957 se je preselil v Kanado. Objavil je vrsto reportaž, črtic in novel v slovenskih listih v Kanadi in ZDA.

- *France Filipič*, podpisan tudi F. F. (1919): pesnik, zgodovinar in publicist. Po 1945 je bil sprva časnikar, od 1956 svobodni pisatelj. Kot zgodovinar je najprej proučeval zgodovino NOB in 1952 objavil monografijo Pohorski bataljon. Bil je tudi urednik Dialogov.

- *Slavko Fras* (1928): novinar. Leta 1957 je postal stalni dopisnik Ljudske pravice, nato Dela in Borbe na Dunaju. Leta 1983 je postal glavni urednik Naših razgledov (Naši razgledi so bili štirinajstdnevnik za politična, gospodarska in kulturna vprašanja, ki so izhajali v Ljubljani med letoma 1952 in 1992). Med drugim je bil tudi odgovorni urednik Dela (1973–78).

- *Vlado Golob*, podpisan tudi V. G. in »vg« (1914–1986): glasbeni publicist in pedagog. Diplomiral je iz slavistike in glasbene zgodovine. Po vojni je bil urednik Radia Ljubljana in direktor Koncertne poslovalnice v Ljubljani. Od 1954 je bil v Mariboru profesor na Srednji glasbeni šoli in med letoma 1963 in 1976 direktor Centra za glasbeno vzgojo. Od leta 1957 je

bil glasbeni kritik Večera, napisal je več člankov tudi s področja glasbene vzgoje. Komponiral je glasbo za odrska dela, uprizorjena v SNG Maribor, in harmoniziral nekaj ljudskih pesmi.

- *Branko Hofman* (1929). Študiral je filozofijo in primerjalno književnost. Bil je pesnik, dramatik in pripovednik, delal kot novinar, lektor, Večerov kulturni urednik, 1962–89 je bil urednik pri Državni založbi Slovenije.

- *Oskar Hudales*, podpisan tudi O. H. (1905–1968): mladinski pisatelj. Učiteljišče je končal v Mariboru. Leta 1941 so ga Nemci izgnali v Srbijo, kjer se je vključil v NOB. Po vojni je bil šolski nadzornik.

- *Kajetan Kovič* (1931): pesnik, pisatelj in prevajalec. V letih 1956–57 je bil novinar pri Ljubljanskem dnevniku in Ljudski pravici, od leta 1958 urednik pri Državni založbi Slovenije, od leta 1986 glavni urednik, od 1991 dopisni član SAZU. Prvič je vidneje nastopil v zbirki *Pesmi štirih* (1953, s C. Zlobcem, J. Menartom in T. Pavčkom).

- *Dušan Mevlja*, podpisan tudi s kraticami Mavljev, -a. in D. M. (1920): književnik in gledališki igralec. Od 1945 je bil član drame SNG v Mariboru. Igral je predvsem komične vloge in bil urednik Gledališkega lista. Pisal je humoreske, anekdote, satire in aforizme, mnoge iz gledališkega sveta. V pesmih se je izpovedal predvsem s satiro. Pisal je tudi za mladino.

- *Branko Rudolf*, podpisan tudi B. R. (1904–1987): književnik. Diplomiral je iz naravoslovja na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Po 1945 je bil med drugim ravnatelj mariborske Drame in upravnik SNG Maribor (1946–1947), profesor na mariborski gimnaziji ter med letoma 1954 in 1971 ravnatelj Umetnostne galerije v Mariboru. Izdal je več pesniških zbirk. Napisal je tudi več lutkovnih iger; z lutkarstvom se je ukvarjal tudi teoretično. Po 1945 je pisal tudi gledališke kritike (za Večer), večinoma o uprizoritvah mariborskega gledališča. Napisal je več del in tudi prevajal. Ukvarjal se je tudi s filozofijo, zlasti z marksizmom, problemsko je obravnaval likovno umetnost.

- *Miroslav Slana Miros* (1949): pisatelj.

- *Lojze Smasek*, podpisan tudi L. S. (1928): časnikar in gledališki kritik. Študiral je na Visoki šoli za filmsko igro in režijo v Beogradu ter na oddelku za primerjalno književnost Filozofske fakultete v Ljubljani. Sprva je kritično obravnaval slovensko filmsko umetnost (Beseda, 1951–55), pozneje tudi druga vprašanja o kulturi. Od 1956 je bil novinar v kulturni redakciji dnevnika Večer. Pionirsko se je lotil ocenjevanja dramskih del na Radiu Ljubljana, od 1959 tudi televizijskih oddaj. Vseskozi je spremljal uprizoritve slovenskih gledališč in lutkovnih dogodkov, jih primerjal s sočasnimi gledališkimi stvaritvami po svetu ter o tem tudi pisal (iz Gradca, Berlina, Dunaja). Spremljal je vsa pomembna gledališka srečanja v Sloveniji in Jugoslaviji ter bil član nekaterih njihovih odborov.

- *Franc Šrimec* (1924–1999): publicist in prevajalec. Študiral je slovenistiko v Ljubljani, v Zagrebu indologijo in germanistiko. 1950–1955 je bil dopisnik Radia Ljubljana v Mariboru, urednik tovarniškega glasila Skozi TAM (1956–66), vodja mariborskega dopisništva dnevnika Delo (1966–1971) in kulturni urednik pri Večeru (1945–1948 in 1971–1983). Bil je glavni urednik Večera med letoma 1945 in 1949. Napisal je nekaj pripovednih del, prevedel okrog 40 romanov in filozofskih razprav, tudi iz nemščine, angleščine, srbsčine in hrvaščine ter hindujščine. Kot publicist se je sprva posvečal leposlovju in splošni kulturni problematiki, pozneje zlasti filozofiji, indologiji in teološkemu vprašanju.

- *Marija Švajncer*, podpisana tudi M. Š. in M. Švajncer: Večerova novinarka, zaposlena v kulturni redakciji.

- *Janez J. Švajncer* (1948–2006): vojaški zgodovinar, muzealec, pravnik, publicist in pisatelj. V letih 1975–90 je bil novinar oziroma urednik pri Večeru in Komunistu. Med letoma 1976 in 1979 je bil glavni urednik Večera. Leta 1994 je dobil čin brigadir. V letih 1994–1996 je predaval vojaško zgodovino na vojaški Šoli za častnike v Ljubljani.

- *Drago Vresnik* (1926–1992): novinar, publicist in pisatelj. Sodeloval je v NOB. Leta 1968 je diplomiral iz novinarstva na Visoki šoli za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani. Kot novinar je delal na Večeru (1950–1953), Ljudski pravici (1956–1959) in Delu (1959–1962, 1964–1976). Bil je odgovorni urednik Večera od septembra 1950 do oktobra 1951 in kasneje še od septembra 1952 do začetka leta 1953.

- *Sergej Vrišer* (1920–2004): doktor znanosti, umetnostni in kulturni zgodovinar, muzeolog, pisatelj, uniformolog. 1954 je postal kustos Pokrajinskega muzeja Maribor, v času 1963–88 je bil njegov ravnatelj. Mariborsko umetnostno življenje je spremljal v dnevnem časopisju (*Večer*, *Delo*, *Naši razgledi*).

- *Vili Vuk*, podpisan tudi vv ali V.V. (1942): Večerov novinar, zaposlen v kulturni redakciji. Nekaj časa je bil ravnatelj Pokrajinskega arhiva Maribor. Skupaj z Borko de Cortijem je bil v času 1980–1983 urednik *Dialogov*.

5.2 Povzetek in ugotovitve intervjujev z nekdanjimi Večerovimi novinarji

Večina zgoraj naštetih avtorjev je žal pokojnih. Po meni dostopnih podatkih danes živijo še France Filipič, Kajetan Kovič, Miroslav Slana Miros in seveda ti, s katerimi sem opravila intervjuje (prečiščeni zapisi vseh intervjujev so v prilogah F, G in H): Dušan Mevlja, ki je bil od leta 1945 naprej Večerov zunanji sodelavec na področju kulture, Lojze Smasek in Vili Vuk, oba upokojena Večerova novinarja, ki sta bila zaposlena v kulturni redakciji. Smasek se je zaposlil leta 1956, Vuk leta 1967, vendar je že od leta 1962 naprej honorarno pisal za *Večer*. Vsem trem sem zastavila enaka vprašanja, nanašala pa so se njihovo pisanje za kulturne strani *Večera* v obdobju 1945–1965. Vprašanja so med drugim bila:

- *Kje ste se naučili novinarskih veščin?*
- *Kako je potekalo novinarsko delo, sam proces dela v kulturnem uredništvu?*
- *Katerim področjem v kulturi ste namenjali več, katerim manj pozornosti, in zakaj?*
- *Se je oziroma po čem se je razlikovalo pisanje za kulturne strani *Večera* od pisanja za druge rubrike tega časopisa? Lahko govorimo o specifični rubriki znotraj časopisa?*
- *Na kak način ste bili kadrovani novinarji, ki ste pisali za kulturo? Kdo je lahko pisal za *Večer* članke s področja kulture in kdo je odločal o tem? V kolikšni meri je bila pri tem, kdo bo lahko objavljal članke, pomembna novinarjeva »politična primernost«?*
- *Kakšna je bila uredniška politika za kulturne strani *Večera*? V kolikšni meri je kulturni urednik narekoval vaše pisanje? Kakšna navodila, če sploh, ste dobili s strani urednika?*
- *V kolikšni meri je Večerova kultura v člankih obravnavala kulturno dogajanje v Mariboru nasproti štajerskemu in nato vseslovenskemu in slednjič tujemu ter zakaj?*
- *Bi se strinjali, da je bilo na kulturnih straneh *Večera* zaželeno pisati v duhu tedanjih idejno-političnih razmer?*

- *Je bilo jasno, o čem se lahko piše za kulturne strani? Je bilo o čem neuradno prepovedano pisati? Ste kakšne teme namenoma izpuščali in zakaj?*
- *Ste pri svojem delu na kakršen koli način čutili politične pritiske (lokalne) oblasti in kakšne? So bili vaši članki kdaj deležni političnih kritik (pozitivnih ali negativnih)?*
- *Kakšno vlogo je sicer imela kultura po vaših izkušnjah v družbi v času, ko ste pisali za Večer?*

Na vprašanje, na kakšen način so bili novinarji kadrovani, je najstarejši med sogovorniki, Mevlja, ki se približuje 90. letu starosti, povedal, da so bili zunanji sodelavci (po vojni) povabljeni od uredništva posameznih rubrik, pri čemer naj bi odločala predvsem kvaliteta prispevkov, »rahlo prednost pa so vendarle imeli tedanji udeleženci narodnoosvobodilnega boja«. Smasek je prišel na Večer tako, da ga je neki Večerov novinar priporočal kulturnemu uredniku. Ko je bil že kakšno leto na Večeru, pa mu je odgovorni urednik, Milan Filipčič, rekel, da je čas, da stopi v partijo. »Prisotna je bila težnja imeti vse (novinarje) v partiji,« je dejal Smasek. Popustil je in vstopil v partijo. Vuk je leta 1962 kot študent prišel na Večer preko 'izpita' pred komisijo, ki so ga opravljali kandidati za počitniško novinarsko prakso in kasneje tudi ostal. V partiji ni bil nikoli (čeprav so ga povabili); izkušnje, da bi bila pomembna njegova 'politična primernost', nima. Lahko bi torej rekli, da je bilo kadrovanje na Večeru po vojni povezano z narodnoosvobodilnim bojem, takrat in v petdesetih pa so bili pritiski, da mora biti novinar član partije, bistveno močnejši kot v šestdesetih.

Odgovori na vprašanje, kje so se naučili novinarskih veščin, so pokazali, da so bili zaposleni v kulturni redakciji v obdobju 1945–1965 novinarji »samouki«. Tudi sicer vemo, da je bil študij novinarstva v Sloveniji ustanovljen šele leta 1964. Sodeč po podatkih iz Enciklopedije Slovenije je menda med vsemi avtorji, ki jih je zaslediti na kulturnih straneh Večera v obdobju 1945–1965, iz novinarstva diplomiral edino Drago Vresnik, in sicer leta 1968.

Oba upokojena Večerova novinarja, Smasek in Vuk, sta se strinjala, da je bila kulturna rubrika specifična znotraj Večera. Smasek je povedal, da je bila v tistem času kultura v Večeru »le nujno zlo«, »zaradi lepšega«, Vuk pa, da je šlo za rubriko, ki na splošno ni (bila) popularna v (tiskanih) medijih. Dodal je, da se je od drugih rubrik v časopisu razlikovala po večji intelektualnosti: »V tistem času smo se imeli za elito na Večeru«. Oba sta si bila tudi skladna v izjavi, da so kulturne strani Večera v začetku pokrivalo predvsem dogajanje v Mariboru, kar se je kasneje spremenilo. Ta izjava se ujema z mojimi ugotovitvami (glej 3.

poglavje). »Trudili smo se zavreči prepričanje, da smo 'lokalci'. Zelo smo 'silili' iz Maribora, da ne bi bili poudarjeno 'mariborski',« je izjavil Vili Vuk. Tudi odgovori na vprašanje, katerim področjem v kulturi so namenjali več, katerim manj pozornosti, se ujemajo z ugotovitvami 3. poglavja. Kot je povedal Smasek, so to bile klasične zadeve: gledališče, likovna in glasbena umetnost ter knjige oziroma literatura. Mevlja je pisal veliko ocen o literarnih delih in gledaliških predstavah in likovnih predstavah, vendar, kot je poudaril, je o slednjih pisal laično. Vuk je povedal, da je leta 1967, ko se je zaposlil, pričel pisati filmske kritike, ker je do takrat v Večeru ni bilo, oziroma ni bila razvita, kar sem tudi sama opazila med prebiranjem časopisov.

Sodeč po odgovorih so vsi trije intervjuvanci delali v kooperativnem vzdušju s kulturnimi uredniki. Na vprašanje, če je bilo zaželeno pisati v duhu tedanjih idejno-političnih razmer, pa so bili odgovori različni. Mevlja je dejal, da so nekateri pisci upoštevali te razmere, kar naj bi po njegovem mnenju bilo v pisanju opazno, »bolj pogumni pa so se skušali tega otresti in pisati zgolj strokovno«. Smaskov odgovor na to vprašanje je absolutni da, čeprav: »... bilo je možno določeno temo, ki si jo obdelal kot 'hvalnico', kasneje spodkopati na drugačen način. Malce si si lahko dal duška.« Pri pisanju gledaliških kritik pa je bil čisto svoboden, je poudaril. Vili Vuk pa je dejal, da sam ni imel izkušnje, da bi bilo zaželeno pisati v duhu tedanjih idejno-političnih razmer. Kar se tiče (neuradnih) zapovedi in prepovedi pri pisanju, je Mevlja povedal, da uredniki, ki so bili člani partije, niso bili pripravljeni objavljati kritike oblasti, »tako je marsikaj letelo v koš za odpadke«, Smasek pa je pripomnil, da se »neugodne zadeve, ki bi utegnile koga prizadeti, niso objavljale«. Če je kulturni urednik začutil, da kak članek ne bi šel 'skozi', je šel na pogovor k glavnemu uredniku in ta je odločil, če bo objavljen ali ne, se je spominjal Smasek. »Dalo se je sicer mimo uradno zastavljenih političnih linij speljati zadeve, a ne vedno. Strašnega pritiska, kot nekateri to skušajo predstaviti, ni bilo. Bil pa je. Si se pač izmikal, kolikor se je dalo,« je v pogovoru poudaril Smasek. Vuk pa je izjavil, da njemu osebno ni bilo o ničemer prepovedano pisati, res pa je, kot je tudi sam izpostavil, da je bil v obdobju 1962–1965 honorarec, ki ni posegal v bistvene teme in tako ni bil izpostavljen.

Še posebej zanimiv pa je bil Smaskov in Vukov odgovor na zadnje vprašanje, kakšno vlogo je imela po njihovih izkušnjah kultura v družbi v tistem času. Oba sta približno enako zaključila, da je takrat pač veljalo, da je potrebno kulturo približati delavcem. »Takšen je bil duh časa, katerega del smo bili tudi novinarji. Ne bi mogli reči, da je šlo za diktat, zdelo se

(mi) je celo dobra ideja,« je razložil Smasek. Enako je menil Vuk: »Takrat smo novinarji to miselnost podpirali. Takšen je bil pač duh časa.« Vendar, ko danes upokojena novinarja ocenjujeta tisti čas, ugotavljata: »Menil sem, da je potrebno delavca pripeljati do kulturnih prireditev, v gledališče in tako naprej, v upanju, da bo nekoč postal obiskovalec tovrstnih kulturnih ustanov brez organizirane oblike. Da bo šel, ker ga zanima in ker mu je všeč. Vendar je vse skupaj ostalo več ali manj nerealizirano, zgolj pri idejah,« je povedal Smasek, Vuk pa, da delavci niso sprejemali z navdušenjem tega, da je, recimo, k njim v tovarno prišel igrati simfonični orkester: »Njim se je to zdelo smešno. Dejstvo je, da vsakdo ne more konzumirati kulture, so le potrebna neka nagnjenja do nje.«

6. SKLEP

Večerova kulturna rubrika je v obdobju 1945–1965 največ pozornosti posvečala profesionalnemu gledališču (tako Drami kot Operi) in knjigam oziroma literaturi (največ je člankov o novoizdanih knjigah), nato amaterskim kulturnim dejavnostim (gledališke skupine, pevski zbori in podobno), filmu in likovni ter glasbeni umetnosti. Vtis, ki ga puščajo takratne kulturne strani za seboj, je, da je prevladovala »klasična« kultura oziroma njene najbolj »klasične« zvrsti, novosti je zaslediti v manjšini. Zelo malo je na splošno gledano zastopan tudi ples (z izjemo baleta), muzejstvo in varovanje kulturne dediščine.

Prva leta po vojni poročajo kulturne strani predvsem o dogajanju v Mariboru in okolici. To so preprosti članki o začetkih povojnega (ponovnega) organiziranja »kulturnega življenja« tako v kulturnih institucijah kot v društvih, ki leta 1947 počasi prerastejo v bolj poglobljene in kritične do kulturnih ustvarjalcev. Ti članki so pomešani med ostale, saj takrat Večer še ni imel posebne strani znotraj časopisa, namenjene kulturi. Leta 1948 je prvič zaslediti analize dogajanja na določenem kulturnem področju v minulem letu, vendar le za Maribor. Leta 1951 kulturni članki niso več vezani toliko na aktualne kulturne dogodke, ampak se dotikajo tudi brezčasnih tem s področja kulture, med »lahkotnejšimi« pa se pojavijo tudi takšni, ki imajo vzgojno oziroma poučno vsebino. Leto 1953 pomeni svojevrstno prelomnico, saj v glavi strani prvič zasledimo napis Večerova kulturna stran, hkrati je opaziti, da se kulturi namenja v časopisu več prostora kot do tedaj. Več je tudi odkritega diskutiranja o perečih kulturnih vprašanjih, ki pa se nanaša predvsem na Maribor. Večer vestno spremlja delo in razvoj kulturnih institucij (predvsem mariborskih), jih pri tem spodbuja in je hkrati zelo kritičen do njih. Ena najbolj pogostih tem na Večerovih kulturnih straneh (v celotnem obdobju 1945–1965) je financiranje kulturnih ustanov in umetnikov.

Leta 1955, deset let po koncu vojne, so že opazne določene spremembe na kulturnih straneh Večera. Večer dobi stalno kulturno stran, ki se pojavi večinoma zgolj ob sredah, vendar tudi ostale dni v tednu naletimo na članke s področja kulture. Pojavijo se tudi prvi retrospektivni pogledi na kulturo od vojne naprej, v katerih je zaznati distancirano držo do kulturne preteklosti. Okrog leta 1956 pride do še ene pomembne spremembe – očitno je, da Večer spremeni svojo uredniško kulturno politiko v smislu, da namenja sčasoma več prostora tako kulturi iz drugih slovenskih mest (Ljubljana, Celje in druga), kulturi iz mest nekdanje Jugoslavije kot tudi tuji kulturi (predvsem Evropa). To sta v pogovorih potrdila tudi nekdanja

Večerova novinarka, zaposlena v kulturni redakciji v tem obdobju. Dejala sta, da je Večerova kulturna stran po letu 1956 'silila' iz Maribora, da ne bi bila poudarjeno 'mariborska'. V svoji drugi dekadi izhajanja, torej po letu 1956, Večer ne namenja več največ prostora mariborski kulturi. *Tako se je moja prva teza, da so se na kulturnih straneh Večera v obdobju 1945–1965 še zlasti aktualno odzivali na kulturne dogodke v Mariboru in okolici, izkazala za delno pravilno.*

Sicer pa v letu 1958 Večerova kultura poleg stalne kulturne strani dobi še druge stalne strani, povezano z njo. To sta filmska (ob sredah) in bralna stran (ob sobotah), s katerima je Večer še dodatno povečal prostor, katerega je do tedaj namenjal literaturi in filmu. In ko se leta 1959 kulturna in filmska stran preselita na sobotno izdajo Večera, so tako odtlej ob sobotah od povprečno desetih strani časopisa kar tri posvečene kulturnim temam. Tako bi lahko rekli, da je bil sobotni Večer v nekem obdobju zelo kulturno obarvan, kar je bila posledica dobre in prodorne uredniške politike, je v pogovoru dejal eden od upokojenih Večerovih novinarjev. Kasneje, okrog leta 1960, je opazen vpliv tehnološkega napredka oziroma prodor televizije na kulturne strani. Večer je sčasoma postal vedno bolj pozoren na radijski in televizijski program, vendar ne le na kulturne oddaje. Pojavijo se tudi nove teme, kot sta komercializacija in oglaševanje kulture.

Moja druga teza, ki je bila, da je bil način pisanja na kulturnih straneh Večera v obdobju 1945–1965 v duhu tedanjih idejno-političnih razmer, se je izkazala za pravilno. Tak sklep sem potegnila tako na podlagi vsebine člankov kot tudi sloga pisanja in izrazoslovja, potrdile pa so ga izjave nekdanjih Večerovih novinarjev. Takoj po vojni so ideologi KPS soglašali, da mora kulturni ustvarjalec opisovati duhovno prenovalo slovenstva na temelju vrednot osvobodilnega boja. Ta način razmišljanja je viden tudi na Večerovih kulturnih straneh od leta 1945 do približno 1952 – v člankih je očitno, da je kultura bila v vlogi podpore osvoboditvi in glasnice domovine, da se le-ta postavi na noge. Dalje, smernice povojne jugoslovanske kulturne politike so bile, da mora postati kultura ljudska lastnina, kar je na Večerovih kulturnih straneh bilo jasno vidno. Piše se v duhu, da je umetnost namenjena (tudi) delovnemu ljudstvu in ne samo izbrancem oziroma intelektualcem, kot naj bi to veljalo pred vojno. Ta miselnost se na kulturnih straneh Večera vleče kot jara kača pravzaprav vse do leta 1965. Vsi naporji so bili usmerjeni k temu, da bi se kulturo približalo delavcem. Da je to res, so potrdili tudi nekdanji Večerovi novinarji, ki so povedali, da so bili novinarji del te miselnosti, pri kateri pa ni šlo (nujno) za politični diktat, ampak je tak bil duh časa.

Sicer je od začetka izhajanja Večera naprej, pa vse do leta 1965, na njegovih kulturnih straneh prisotna težnja oziroma prepričanje, da je kultura tista silnica, ki bo pomagala uresničiti socializem. Veliko je tudi člankov, kjer se na odkrit način mešata kultura in politika, denimo v (pre)obsežnih zapisih govorov partijskih voditeljev z raznih kongresov, v katerih moralizirajo o »zdravih« in »nezdravih« oziroma protisocialističnih pojavih v kulturi ali v izsekih kakšnih predavanj kulturnikov, kjer se zdi, da kulturnik nastopi v vlogi družbenega »govornika«. Ti izseki imajo nedvomno politično obeležje, saj so napisani v duhu teženj socializma. Velikokrat so ugotovitve s kongresov predstavljene kot splošne kulturnopolitične smernice. Sicer pa - nekateri članki odkrito hvalijo oblast, spet drugi to naredijo bolj diplomatsko. Kot je poudaril nekdanji Večerov novinar, je sicer bilo zaželeno pisati v duhu tedanjih idejno-političnih razmer, ampak se je dalo določene teme, ki so jih najprej obdelali kot »hvalnice«, kasneje obdelati drugače, »si dati duška«. Tudi pri kadrovanju novinarjev je imela, sodeč po ustnih virih, politika prste vmes. Po vojni naj bi imeli prednost tisti avtorji, ki so bili udeleženci narodnoosvobodilnega boja, na splošno pa naj bi bila prisotna težnja imeti vse novinarje (in urednike) v partiji.

Pritiski pa niso bili očitni samo znotraj časopisa, ampak tudi s strani (lokalne) oblasti. Na tem mestu naj povzamem ugotovitve ob branju dosegljivih dokumentov, to so zapisniki agitpropa komisije (komisije za agitacijo in propagando) pri MK KPS Maribor, ki je med drugim imel za nalogo nadzirati delo kulturnih ustanov in medijev. Dokumenti dokazujejo, da je lokalna oblast bdela nad Večerovo vsebino in njegovim kadrom, in da je imela oziroma je želela imeti večji nadzor nad njim. Lokalna oblast je Večer videla v »politično-mobilizacijski« vlogi. Po letu 1952, takrat je bil agitprop tudi ukinjen, v zapisnikih OK ZKS Maribor 1954–1964 Večer ni več omenjen, po čemer lahko sklepamo, da lokalna oblast vsaj na uradnih sestankih ni več bdela nad vsebino Večera. Najbrž to ni bilo več potrebno, duh časa je prevladal oziroma je oblast imela druge metode za zagotavljanje njegove primerne vsebine. Še posebno zgovorni pa so zapisniki t.i. Celice novinarjev pri MK KPS iz let 1948 do 1951, v kateri so bili tudi Večerovi avtorji in uredniki. Ta celica zgovorno kaže na prepletenost lokalne oblasti in Večera ter njegove vsebine oziroma uredniške politike, saj so se na sestankih (med drugim) pogovarjali tudi o tem, o čem in kakšen način naj časniki pišejo.

Kar se tiče novinarskih vrst oziroma vrste besedil, je na kulturnih straneh Večera v obdobju 1945–1965 v največji meri zaslediti informativne članke, ki podajajo informacije o vsebini in ozadju predstav, razstav, koncertov, knjig in drugih kulturnih dogodkov, njihovih ustvarjalcih

in slovenski ter jugoslovanski aktualni kulturni problematiki; nato kulturne vesti in komentarje, v katerih se avtorji analitično lotevajo predvsem lokalne kulturne problematike; in običajna ter komentatorska poročila, ki se nanašajo tako na domače kot tuje kulturno dogajanje. Kot je za kulturne strani dnevnika pričakovati, je objavljenih tudi veliko gledaliških, glasbenih in likovnih kritik, recenzij knjig in v šestdesetih letih tudi kritik radijskih iger in televizijskih oddaj. Sicer pa je, kot sem ugotovila na primeru kritik in intervjujev, obdobje 1945–1965 čas, ko se novinarske zvrsti šele razvijajo. V omenjenem obdobju pa je opaziti tudi besedila, ki jih ne moremo uvrstiti med novinarska, ampak med publicistična. To so denimo kulturna pisma in strokovni članki. Pojavljajo se tudi literarna besedila: proza in poezija.

Kulturnih urednikov se je tem v obdobju zvrstilo, sodeč po ustnih virih, šest. Novinarjev je bilo v kulturni redakciji v obdobju 1945–1965 malo zaposlenih, prva leta po vojni sploh nobeden. Takrat so pisali predvsem zunanji sodelavci (enaka situacija je bila pri drugih rubrikah). To so bili kulturniki, med njimi priznana literarna imena, in strokovnjaki na določenem področju, denimo v gledališču, likovni umetnosti, glasbi itd. Nekako okrog leta 1955 pa se je kulturna redakcija »okrepila«, zaposlili so peščico novinarjev. Okrog leta 1955 se je tako število zunanjih sodelavcev zmanjšalo, za kulturo so pisali predvsem Večerovi novinarji. Med avtorji člankov so bili ves čas obdobja 1945–1965 tudi kulturni uredniki in odgovorni uredniki Večera.

Ob koncu diplome lahko rečem, da se moja opažanja ob branju člankov s področja kulture v Večeru iz obdobja 1945–1965, ugotovitve ob prebiranju zapisnikov lokalne oblasti in izjave treh nekdanjih Večerovih novinarjev ujemajo. Tako so se različni delci lepo uklopili v sestavljanke in ustvarili precej jasno podobo o Večerovi kulturni rubriki iz tistega časa, čeprav pot do nje ni bila lahka. To je podoba kulturne rubrike, ki se skozi leta razvija in bogati, tako v grafičnem smislu kot v smislu novinarskih vrst in izrazoslovja, poglobljenosti, kritičnosti. Tudi prostora ji je sčasoma namenjenega vse več, z leti pa tudi vse bolj izgublja izrazito lokalno identiteto in se odpira navzven. In čeprav je, kot sta izjavila nekdanja novinarja, Večerova kulturna rubrika v časopisu veljala le za »nujno zlo« in bila med manj priljubljenimi, se je razlikovala od drugih po večji intelektualnosti, pa tudi tako »nedolžna« ni bila. Bila je včasih očitna, včasih skrivna zaveznica takratnih družbeno-političnih idej.

7. VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

PAM - Pokrajinski arhiv Maribor

- *MK KPS MB – fond Mestnega komiteja Komunistične partije Slovenije Maribor – mesto, 1945–1954.*
- *OK ZKS MB – fond Okrajnega komiteja Zveze komunistov Slovenije Maribor, 1954–1964.*
- *MLO – fond Mestnega ljudskega odbora Maribor, 1945–1955.*

Časopisni viri

Večer (oziroma *Vestnik*). Izdaje v obdobju od 9. maja 1945 do 31. decembra 1965. Večer d.d. Maribor. Elektronska izdaja.

Ustni viri

Intervju z *Dušanom Mevljo*, nekdanjim Večerovim zunanjim sodelavcem na področju kulture. Maribor, 12. 10. 2007.

Intervju z *Lojzetom Smaskom*, upokojenim Večerovim novinarjem, zaposlenim v kulturni redakciji. Maribor, 20. 10. 2007.

Intervju z *Vilijem Vukom*, upokojenim Večerovim novinarjem, zaposlenim v kulturni redakciji. Maribor, 15. 10. 2007.

Literatura

Amon, Smilja, Ljerka Bizilj, Mitja Čepič, Karmen Erjavec, Monika Kalin Golob, Tomo Korošec, Manca Košir, Vesna Laban, Nataša Logar, Marko Milosavljević, Polona Pivec, Melita Poler Kovačič, Tina Verovnik in France Vreg (2004): *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Borak, Neven, Zdenko Čepič, Vida Deželak-Barič, Ervin Dolenc, Tone Ferenc, Jasna Fischer, Aleš Gabrič, Jure Gašparič, Bojan Godeša, Damijan Guštin, Milica Kacin-Wohinz, France Kresal, Žarko Lazarevič, Boris Mlakar, Andrej Pančur, Jurij Perovšek, Jože Prinčič, Mateja Režek, Andrej Studen, Mojca Šorn, Tadeja Rihtar Tominšek, Nevenka Troha, Anka Vidovič-Miklavčič in Peter Vodopivec (2005): *Slovenska novejša zgodovina 2, Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Briggs, Asa in Peter Burke (2005): *Socialna zgodovina medijev: od Gutenberga do interneta*. Ljubljana: Sophia.

Cundrič, Janez (2005): *Nadaljevalec bogate časnikarske tradicije*. Večer, 9. 5., 13–15.

Dolar, Jaro (1995): *Spomini: v preddverju literature*. Maribor: Založba Obzorja.

Enciklopedija Slovenije (1987–2002). Zvezki 1–16. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Erjavec, Karmen, Monika Kalin Golob, Tomo Korošec, Manca Košir, Vesna Laban, Sonja Merljak, Marko Milosavljevič, Melita Poler Kovačič, Tina Verovnik in Igor Vobič (2005): *Uvod v novinarske študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Forstnerič, France in Melita Forstnerič Hajnšek (2000): *Jože Košar: humanist in založnik*. Maribor: Založba Obzorja.

Gabrič, Aleš (1991): *Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945–1952*. Ljubljana: Mladika.

Gabrič, Aleš (1995): *Socialistična kulturna revolucija: slovenska kulturna politika 1953–1962*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Hartman, Bruno (2001): *Kultura v Mariboru*. Maribor: Založba Obzorja.

Kalin Golob, Monika (2003): *H koreninam slovenskega poročevalskega stila*. Ljubljana: Založništvo Jutro.

Korošec, Tomo (1998): *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Logar, Janez, Štefka Bulovec in Ančka Posavec (1963): *Slovenska bibliografija: članki in leposlovje v časopisju in zbornikih 1945–1950*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Mevlja, Dušan (1999): *Avtoportret z masko in s peresom*. Maribor: Samozaložba.

Slovenska bibliografija za obdobje med letoma 1950 in 1965 (1952–1968). Letniki 4–19. Ljubljana: Državna založba Slovenije ali Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

Stanković, Dragana (2001): *Vloga novinarja v socialistični družbi*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Tibaot, Darja (2001): *Zveza kulturnih delavcev Maribor*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vodopivec, Peter (2007): *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*. Ljubljana: Modrijan.

Zagorski, Cvetko (1990): *Vračanje v čas: druga knjiga Vračanja k sebi*. Ljubljana: Borec.

SEZNAM PRILOG

Priloga A: Primer zapisnika komisije za agitacijo in propagando (agitpropa) pri

 MK KPS Maribor, ki obravnava Večer in njegovo vsebino

Priloga B: Primer zapisnika Celice novinarjev pri MK KPS Maribor

Priloga C: Primer kulturne strani Večera (oziroma Vestnika)

Priloga D: Primer kulturne strani Večera

Priloga E: Primer kulturne strani Večera

Priloga F: Prečiščeni zapis ustnega intervjuja z Dušanom Mevljo, opravljenega v Mariboru

 12. 10. 2007

Priloga G: Prečiščeni zapis ustnega intervjuja z Lojzetom Smaskom, opravljenega v Mariboru

 20. 10. 2007

Priloga H: Prečiščeni zapis ustnega intervjuja z Vilijem Vukom, opravljenega v Mariboru

 15. 10. 2007

Priloga A: Primer zapisnika komisije za agitacijo in propagando (agitpropa) pri MK
KPS Maribor, ki obravnava Večer in njegovo vsebino

- 2 -

Glavne teme lista v mesecu marcu so bile obdelava materiala po vezanih cenah in o novi trgovini. O tem je bilo skupne napisanih 21 člankov iz Maribora, mariborskega okrajja in drugih krajev bivšega mariborskega okrožja.

Druga važnejša tematika so bili združni demovi, o katerih je bilo napisanih 9 člankov. Zaradi tega je v tem mesecu stopil plan in komunalno gospodarstvo nekoliko v ozadje in je bilo iz zveznih in republiških podjetij napisanih 5 člankov, iz komunalnega gospodarstva pa 4 članki. Uredništvo je spremljalo izvedbo plana tudi s daljšimi članki o delu v produkciji.

S področja notranje politike/t.j. masovne organizacije, razne kampanje itd./je bilo objavljenih 24 člankov. Od tega za APZ organizacije (vključno 8. marec) 16 člankov, mladina in pionirji 5 člankov, Teden tehnike 2 članka in začetek tedna proti tuberkulozi 1 članek. S področja akcijske fronte je bilo napisanih 7 člankov o prostovoljnem delu.

O kmetijskih spomladanskih akcijah je bilo napisanih 7 člankov. Rubrika "Kmetijski svetovalec" tu ni vsota.

Razne druge akcije: Volitve v okrajne ljudske odbore 8 člankov popis prebivalstva: 2 članka + ena stran v Vestniku, ob ustanovitvi Slovenskega komiteja v Mariboru 3 članki.

S področja zunanje politike je bilo napisanih 29 raznih člankov. Od tega 19 aktualnih člankov, ki zadevajo predvsem inozemsko politiko, 6 člankov o Trstu, 4 članke o Koroški. Iz Slovenskega Primorja so bili priobčeni 4 članki.

Casopis se je spomnil z enim člankom obletnice smrti Karla Marksa in z enim člankom obletnice smrti M. Gorkega.

S področja kulture in prosvete je bilo napisanih 18 člankov in sicer: Gledališče: Mucin dom, Vsemu navkljub (kritika), pred premiero Krčmarice Mira-ndoline. S posebnim ozirom na gostovanje ljubljanske drame je bilo napisanih 5 člankov; kritika Trubadurja in Madame Butterfly. Književnost: 2 članka; Film: 4 članki; Ljudska prosveta: 4 članki.

Razen tega je bilo objavljenih nekaj podlistkov in feljto, 4 podlistki in 2 feljtona (Pismo in Berlina in Pismo iz Budimpešte). Fiskulturna rubrika se je izboljšala. Pisanje te rubrike je sedaj prevzela uredništvo (in ne več izključno sodelavci od zunaj). Sanovska rubrika je nespremenjena.

Število dopisov iz Maribora in iz okrajev je ostalo na približno isti višini, kot je bilo v februarju.

Uredniški kader in dopisništvo: S tečaja sta se vrnila dva tovariša, tako, da so bili v mesecu marcu v uredništvu 4 ljudje.

Iz uredništva so bili glede dopisništva dvakrat na terenu in sicer v dravogradskem okraju in v murskosoboškem okraju.

Za pomoč grškemu ljudstvu je bilo zbrano 627.787.- din in 46 komadov tekstilij, 4 pare čevljev, 7 parov nogavic, 2 kg mila in 5 kg hrane.

V tednu tehnike je Društvo inženjerjev in tehnikov podružnice Maribor, organiziralo razstavo v 28 mestnih izložbenih oknih raznih obratov in ustanov ter naslednja predavanja v okviru ljudske univerze in po šolah: "Od niti do tkanine" s skioptičnimi slikami, "Ruda in premog", "razvoj avtomobila in serijska proizvodnja", "Od lektrotehnike do elektro gospodarstva", "O elektrifikaciji podeželja", Urbanizem in regulacija Maribora, "O železnici, Arhitektura in urbanizem, Nova dognanja za pospešitev produkcije v kmetijstvu, Tehnika v sodobnem gospodarstvu, O združnih domovih.

V preteklem mesecu se je v naših kinematografih predvajalo sledeče filme: Grajski kino: To ljudstvo bo živel - jugoslov. film, Naše srce - sovjetski film, Veliki diktator - ameriški film in Ljermontov - sovjetski film. Esplanade kino: Francoski film: Kleti hotela Majestvi, Sovjetski film "Masredin v Buhari" in češki film "Nožje brez kril". V Kino Pobrežje se je predvajalo

Vir: Poročilo agitpropa pri MK KPS Maribor za marec 1948, 5. 4. 1948, str. 2. PAM,
fond MK KPS Maribor - mesto. AŠ 2.

Priloga B: Primer zapisnika Celice novinarjev pri MK KPS Maribor

Z A P I S N I K

sestanka časopisne grupe Prosvetne celice KP Maribor, ki je bil dne 15.6. 1948.

Opravičeno odsotni: Tov. Šnabl, Filipič, Sušteršič, Lovrenčič.

- Dnevni red: 1/. Tekoče naloge
2/. Kritičen pregled dela grupe
3/. Slučajnosti

Ad. 1/. Tov. Šrimpf, sekretar je poudaril ljudsko posojilo, ki ga je predpisala vlada Maribor naj bi dal 50 do 60 milijonov, kar pomeni, da bi prišlo na posameznika oca 1000.-din. Člani grupe naj prečitajo in preštudirajo vse članke in komentarje, ki se nanašajo na ljudsko posojilo, da bodo na terenu pravilno tolmačili pomen ljudskega posojila. Od 1. do 7. julija se bo izvajal vpis. Partijci naj bodo za vzgled drugim. V Mariboru je formirana mestna komisija, v sindikalnih podružnicah pa poverjeniki.

V počastitev V. kongresa KPJ si je naša grupa zadala gotove naloge. Po obratih bodo politično-znanstvena predavanja. Tov. Hudales bo napisal okvirno temo za ta predavanja. Predavali bodo naslednji tovariši. V Del. drž. železnice tov. Hudales, v Tovarni "Splošna" tov. Šrimpf Zagorski, teren Tezno tov. Šrimpf, v sindikatu soc. zdrav. ustanove tov. Pirker, za predavanje se je prijavila tudi tov. Prijatelj. Tov. Filipiča bo grupa zavezala, da sind. podružnice Vestnika za tehnično izvedbo ljudskega posojila, pri Vestniku.

Naša celica je sklenila, da bo ideološko dvignila raven članstva. Obvezala se je, da bo ponovno preštudiralo naslednje članke: O liku komuniste in Gradivo M. konference v komunistu št. 1. ter Kardeljev članek "Nacionalna vloga Komunistične partije iz publikacije Pot nove Jugoslavije in govor Mihe Marinka Ob 10. obletnici ustanovitve Komunistične partije Slovenije, ki je izšel 27. aprila 1947.

V dneh pred V. kongresom bomo imeli najmanj 4 študijske sestanke. V grupi bodo diskusijski sestanki, ki se bodo dopolnjevali še nato na celicinskih sestankih.

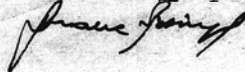
V Partizanskem tednu bo treba obiskati čim več prireditev, prav tako v Tednu matere in otroka. Za Vestnik bo treba o tej temi napisati članek ter bo tov. Hudales zato naprosil dve tovarišici iz Mlad. doma. Člani grupe naj obiščejo premiero Peterčeve drame "Laško in Krefli".

Ad. 2/. Ugotovilo se je, da partijnost naše grupe ni na tisti višini, kot bi morala biti. Posebno se to opaža pri popuščanju discipline. Zamujanja in izostajanja od sestankov člani ne opravičijo pred grupo, kar se ne sme več dogajati. Ker je v Partijo bilo sprejetih več novih članov, ki še imajo več ali manj malomeščanskih predsodkov, naj starejši partijci vzgojno vplivajo nanje.

Sklepe sestankov je treba dosledno izvajati. V našem tisku moramo zasledovati vse direktivne članke, da ne bomo zaostajali za tekočimi nalogami. Posvetiti moramo več pažnje kulturno-prosvetnemu življenju ter se moramo čim več udeleževati gledaliških predstav in kritik raznih odrskih predstav ter zasledovati dela naših naprednih ustvarjalcev, itd. Partijec mora sodelovati povsod.

Maribor, 15.6.1948.

Sekretar grupe:

Dolgo po tej nedelji, ko je bil prvič v mestu, ni mogel pozabiti na vsebino filma, ki je prikazoval borbo sovjetskih narodov. Povsed, kjer je bil, se je pokazal najboljega med vsemi, da tako postane vzoren borec nove Armade. Izpolnjeval je navodila prepovedanih in siloval za vzgled tovarštem. Zaradi svoje pridnosti je vsako nedeljo popolnoma dobil dovoljenje za v mesto. Točno je od-

KULTURA * KNJIŽEVNOST * GLEDALIŠČE * UMETNOST

Umetniško dober in sodoben repertoar

ZA BOLJŠE DELO

DRAMSKIH

SOSVEDOV

Kljub uveljavljanju novih oblik dela v amaterskih dramskih skupinah (komorne predstave, recitali) ostaja na delu drama (tiera) še edina oblika, ki bo pritegnila največje številce gledavcev. Da se neka novost popolnoma uveljavi, je potrebno določeno odobrenje, zato lahko to pričakujemo tudi pri uveljavljanju komernih pred-

Fri tem dela pričakujejo velike spremembe, predvsem v obliki dela, ki bo vse bolj strokovno usmerjeno. Organizirani namreč že tudi seminarje in predavanja.

Fri tem dela pričakujejo velike spremembe, predvsem v obliki dela, ki bo vse bolj strokovno usmerjeno. Organizirani namreč že tudi seminarje in predavanja.

Fri tem dela pričakujejo velike spremembe, predvsem v obliki dela, ki bo vse bolj strokovno usmerjeno. Organizirani namreč že tudi seminarje in predavanja.

Fri tem dela pričakujejo velike spremembe, predvsem v srednjih letih, posebno v otitilisti. Organizirani namerna so tudi seminarje in predavanja.

Fri tem dela pričakujejo velike spremembe, predvsem v srednjih letih, posebno v otitilisti. Organizirani namerna so tudi seminarje in predavanja.

Fri tem dela pričakujejo velike spremembe, predvsem v srednjih letih, posebno v otitilisti. Organizirani namerna so tudi seminarje in predavanja.

Fri tem dela pričakujejo velike spremembe, predvsem v srednjih letih, posebno v otitilisti. Organizirani namerna so tudi seminarje in predavanja.

v izvedbi. Revija bo imela delovni smisel in kritični razgovori o gledališču, predavanji in seminare. J. Zavadl se nevi bi bilo seveda, če bi se revije udeležilo kar največ režiserjev. Na revijo bo povabili tudi skupine iz zamejnih Slovenije in iz murskobojskega okraja.

Takšno so glavni delovni načrti okrajnega dramskega sveta. Na bližnji bodo se nevi bi bilo seveda, če bi se revije udeležilo kar največ režiserjev. Na revijo bo povabili tudi skupine iz zamejnih Slovenije in iz murskobojskega okraja.

lijili potrebu. Primamljuju dramske tekstove, običajno vraćanje na tuda, pomažnjakje strokovne literatüre. Zaradi tega bi ena imenalaog dramskega soaveta tudi popopinjavanje dramske knjižnice. Prosvetni servis bi moral izpopinjati tudi svoj kostumski odelok.

In naasjede: Maribor postavlja sebealeko mesto. Ali ne bi moglo postaviti tudi študentske igralnice skupine? VIII Vuk

VEDRO

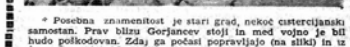
17. NAČI

Vsak proizvod, pa naj bo plod duhovnega ali materialnega impulza, potrebuje svoje potrošnike, tiste, ki nosijo in kupujejo čevlje, kot tudi tiste, ki oglašujejo razstavljene umetnine v njih morda kupujejo), poslušajo na koncertih Beethovna, Prokofjeva, Kelenema, kupujejo in prebirajo »Školjčkov, vztrajajo Konec predvajanja »Hrošče, ljubezni mojega ... kajti umetnost je le v tvornem stiku z občinstvom, na bogastvu in vrednosti pa pridobi z naraščajočim ostotkom soprobitelnosti (odjavljavski zainteresiranosti). Razna

Zanimivo je namreč primerjati usodo nekake kvalitativne umetniškega dogodka v okolju, ki je kultura le snujno zloš (ki ji svojih nedvomni umetniški vrednosti ta dogodek ne najde odzivov) in odprtosti razstave je slabo oblikani koncert na pol prazen v tiam, kjer jim je kultura vsa danja potreba (povpraševanje večje kot ponudba). Nauk, ki s

* Kostanjevica leži sredi Krke, na otoku. Miren, star kraj, kjer vedri Dolenjci pogosto prirejajo kulturne manifestacije. Obdaja ga mirna Krka, vabilna in prijazna. Kraj, ki ima vrsto pogojev za turistični razvoj.

INLOPIAČNOST

Ze silišim ugovore, kaj pa ima umetnost opraviti s propagando.

ti, ki bi naj onemogočile o
tehnokratsko zagledanost ali
kulturalni izoliranost.

podnebje svojega časa. Zato sem za taktiko in strategijo in propagando, zato ni nič hudega, če se pojavljajo tu in tam tudi snobov-

njegovem sožitju ali sporu z okoljem, ki ga je rodilo. Vendar krepko omogočajo stik s tem okoljem, so nekakšen barometer.

**VRTEC IN ODDELEK ZA LJUDSKE INSTRUMENTE
PRI GLASBENI ŠOLI MARIBOR-TABOR**

Pogoji za sprejem šole ne bi smeli biti strogi in ne bi smeli temeljiti na selekciji. Najti bi morali

pedagogi usmerjajo v oddelke, razrednih dobijo učenci izobraževalci, ki jim omogoči vstop na srednjo glasbeno šolo, kdor pa je noben obiskovalci, lahko nadaljuje študij v naslednjih štirih razredih.

manje tudi za godalne instru- xdrulitve ali pa ustanovitve las-
menje. nega glasbenega centra. y

**Priloga F: Prečiščeni zapis ustnega intervjuja z Dušanom Mevljo, opravljenega v
Mariboru 12. 10. 2007**

Slika F1: Dušan Mevlja

Vir: Večerov arhiv fotografij, avtor fotografije Sašo Bizjak.

Katerega leta ste pričeli in končali pisati za Večerove kulturne strani, ste bili zaposleni novinar ali zunanji sodelavec?

»Za Večer in mnoge njegove rubrike, tudi kulturno, sem pričel pisati vse od njegovega začetka izhajanja leta 1945, moje pisanje zanj pa se pravzaprav nikoli ni končalo, pišem še danes. Bil sem zunanji sodelavec, ker takrat Večer še ni premogel kompletnega kadra poklicnih novinarjev. Približno dve leti sem pisal volontersko, moji prispevki niso bili honorirani. Podpisoval sem jih s pravim imenom in priimkom, nekatere pa s psevdonimi. Najpogostejša psevdonima sta bila Maljev, za humoristične in satirične prispevke pa Kljun. Podpisoval sem se tudi s kraticama D. M. in –a.«

Kdo je bil v času, ko ste pisali, kulturni urednik?

»Mislim, da je bil med prvimi kulturnimi uredniki Jaro Dolar, profesor in publicist, kasneje bibliotekar tedanje mariborske študijske knjižnice. Pozneje je bilo mnogo drugih kulturnikov na tem odgovornem mestu: Franc Šrimpf, Branko Hofman, Branko Avsenak.«

Kdo so bili tisti, ki so pisali članke o kulturi poleg vas?

»Poleg mene so pisali še mariborski kulturniki Ivo Dolenc, ki je pozneje odšel v Kanado, Drago Vresnik, France Filipič, Branko Rudolf, Janez Švajncer in njegova žena Marija Švajncer, Branko Hofman in Slavko Fras, ki je kasneje postal urednik Naših razgledov. Z Večerom je veliko sodelovala tudi tedanja mariborska podružnica Društva slovenskih pisateljev in člani Društva likovnih umetnikov Maribor, med njimi Oskar Hudales. Ta se je

denimo trdil pisati kritike v tedanjem političnem duhu. Ne smem pozabiti omeniti tudi Miroslava Slana Mirosa in Kajetana Koviča. Mogoče sem koga pozabil omeniti.«

Kje ste se naučili novinarskih veščin?

»Novinarskih veščin sem se naučil v partizanih. Leta 1944 sem bil igralec v partizanskem gledališču v Črnomlju na osvobojenem ozemlju. Josip Vidmar (*kritik, prevajalec, esejist in politik, eden od ustanoviteljev OF, 1895–1992, opomba Nataše Rižnar*) in Filip Kumbatovič (*Filip Kumbatovič Kalan, pisatelj in teatrolog, 1910–1989, opomba Nataše Rižnar*), sta me določila za urednika stenčasa, ki je visel na stenah partizanskega gledališča. Na njem sem objavljajal svojo poezijo, članke in risal karikature igralcev partizanskega gledališča ter urejal prispevke drugih članov gledališča.«

Kako je potekalo novinarsko delo, sam proces dela v kulturnem uredništvu?

»Kot zunanji sodelavec nisem bil seznanjen s procesom dela v kulturnem uredništvu.«

Katerim področjem v kulturi ste namenjali več, katerim manj pozornosti, in zakaj?

»Več pozornosti sem namenil ocenam o izidu literarnih del, o gledaliških predstavah in slikarskih razstavah. Ker takrat v Mariboru še ni bilo šolanega oziroma strokovnega likovnega kritika, sem poročal o razstavah mariborskih likovnih umetnikov na laičen način. To so bila bolj poročila kot strokovne kritike.«

Na kak način ste bili kadrovani novinarji, ki ste pisali za kulturo? Kdo je lahko pisal za Večer članke s področja kulture in kdo je odločal o tem? V kolikšni meri je bila pri tem, kdo bo lahko objavljajal članke, pomembna novinarjeva »politična primernost«?

»Zunanji sodelavci smo bili povabljeni od uredništva posameznih rubrik. Odločala je predvsem kvaliteta prispevkov. Rahlo prednost pa so vendarle imeli tedanji udeleženci narodnoosvobodilnega boja.«

Kakšna je bila uredniška politika za kulturne strani Večera? V kolikšni meri je kulturni urednik narekoval vaše pisanje? Kakšna navodila, če sploh, ste dobili s strani urednika?

»Meni osebno kulturni urednik ni nikdar narekoval pisanja. Tudi navodil mi ni dajal. Včasih pa je objavil nasprotna mnenja drugega avtorja o isti temi. Pojavila se je polemika.«

V kolikšni meri je Večerova kultura v člankih obravnavala kulturno dogajanje v Mariboru nasproti štajerskemu in nato vseslovenskemu in slednjič tujemu ter zakaj?

»Bilo je nekaj primerjav s kulturo v Ljubljani, in v sosednjem Gradcu, pa tudi primerjav s hrvaškim kulturnim dogajanjem. Ob tem naj dodam, da sem nekaj časa redno pisal kulturna pisma iz Maribora za zagrebško revijo Telegram.«

Bi se strinjali, da je bilo na kulturnih straneh Večera zaželeno pisati v duhu tedanjih idejno-političnih razmer?

»Nekateri pisci so upoštevali tedanje idejno-politične razmere, kar je bilo v njihovem pisanju opazno. Bolj pogumni so se skušali tega otresti in pisati zgolj strokovno.«

Je bilo jasno, o čem se lahko piše za kulturne strani? Je bilo o čem neuradno prepovedano pisati? Ste kakšne teme namenoma izpuščali in zakaj?

»Kakšne direktivne prepovedi pisati o čem ni bilo. Te stvari so bile odvisne zgolj od urednikov samih, kajti nekateri so bili člani partije. Ti niso bili pripravljeni objavljati kritik oblasti. Tako je marsikaj letelo v koš za odpadke.«

Ste pri svojem delu na kakršen koli način čutili politične pritiske (lokalne) oblasti in kakšne? So bili vaši članki kdaj deležni političnih kritik (pozitivnih ali negativnih)?

»Za nekatere moje članke se je zanimala OZNA (*kratica za srbohrvaško Odelenje za zaščito naroda – oddelek za zaščito naroda. Gre za varnostno-obveščevalno službo SFRJ, ki je bila ustanovljena leta 1944, opomba Nataše Rižnar*). Denimo neka moja humoreska z nedolžnim naslovom Miš je izšla v slovenski izdaji celovške revije Kleine Zeitung. Zaradi zaključnega stavka Smrt fašizmu, svoboda mišim so mi očitali prvič, da sem jo poslal temu avstrijskemu časniku, ki je bil znan po svoji informbirojevski miselnosti, in drugič, da sem zlorabil parolo Smrt fašizmu, svoboda narodu. Resnica pa je bila taka, da humoreske sploh nisem poslal temu časniku, ampak je njegovo uredništvo enostavno ponatisnilo mojo humoresko iz Večerovega 14-dnevnik 14 dni, ki se je pozneje razvil v tednik 7 dni.«

Priloga G: Prečiščeni zapis ustnega intervjuja z Lojzetom Smaskom, opravljenega v Mariboru 20. 10. 2007

Slika G1: Lojze Smasek

Vir: Smaskov osebni arhiv.

Katerega leta ste pričeli in končali pisati za Večerove kulturne strani, ste bili zaposleni novinar ali zunanji sodelavec?

»Na Večeru sem se zaposlil leta 1956. Upokojil sem se leta 1997.«

Kdo je bil v času, ko ste pisali, kulturni urednik?

»Ko sem leta 1956 prišel na Večer, je bil kulturni urednik Branko Hofman, ki je bil takrat že kakšno leto na tej funkciji. Leta 1957 ali 1958 pa je urednik postal Branko Avsenak, ki je urejal kulturo še dolgo po letu 1965.«

Kdo so bili tisti, ki so pisali članke o kulturi poleg vas?

»V kulturni rubriki nas je bilo zaposlenih le nekaj. Pri Branku Hofmanu sva bila v kulturnem uredništvu Marija Švajncer in jaz, pri Branku Avsenaku pa prav tako Švajncerjeva in jaz. Kasneje je prišel še Vili Vuk. Zunanjih sodelavcev ni bilo veliko. Vlado Golob je denimo vrsto let pisal glasbene kritike.«

Kje ste se naučili novinarskih veščin?

»S pisanjem sem začel pri študentskem časopisu Tribuna. Na Večeru pa sem začel pisati čisto samostojno, brez mentorske pomoči.«

Katerim področjem v kulturi ste namenjali več, katerim manj pozornosti, in zakaj?

»V glavnem klasičnim zadevam: likovni in glasbeni umetnosti, teatru, knjigam. Mislim, da smo veliko pisali tudi o amaterskih kulturnih dejavnostih. Novosti so bile le redko zastopane.

Sicer pa sem v Beogradu študiral filmsko režijo. Nato so ukinili filmsko akademijo in jo spremenili v gledališko. Diplomsko je bilo potrebno delati na odru, režirati je bilo potrebno neko predstavo. Temu sem se uprl. No, življenje je tako nanese, da sem postal gledališki kritik. Kasneje sem pisal tudi filmske, televizijske in radijske ocene ter komentarje.«

Se je oziroma po čem se je razlikovalo pisanje za kulturne strani Večera od pisanja za druge rubrike tega časopisa? Lahko govorimo o specifični rubriki znotraj časopisa?

»V Večeru je bila kultura le 'nujno zlo'. Poglavitne reči so bile kongresi, partijske direktive, kar se je videlo, denimo, pri komentarjih. Slab komentar o delu skupščine je bil vreden več kot odličen komentar na kulturni strani. Kultura je bila v časopisu 'zaradi lepšega', nič več. Ni bila posebej cenjena.«

Kakšna je bila uredniška politika za kulturne strani Večera? V kolikšni meri je kulturni urednik narekoval vaše pisanje? Kakšna navodila, če sploh, ste dobili s strani urednika?

»Navodil je bilo malo. Veliko je bilo prepuščeno iniciativi vsakega posameznika. Imeli pa smo vsak dan sestanek, preden je odšel kulturni urednik na sejo uredniškega odbora. Urednik je rekel ta in ta dogodek je potrebno pokriti, in smo si razdelili delo. Dogodke, kar si jih sam želel pokriti ali na splošno teme, ki si jih želel obravnavati, si predlagal uredniku. Nato smo se zmenili, kdaj bi bila določena predlagana tema primerna za objavo. V glavnem, bilo je prisotno kooperativno delo.«

V kolikšni meri je Večerova kultura v člankih obravnavala kulturno dogajanje v Mariboru nasproti štajerskemu in nato vseslovenskemu in slednjič tujemu ter zakaj?

»Najprej je veljalo, da je poglavitni Maribor. Na začetku svojega dela na Večeru sem takratnemu kulturnemu uredniku Branku Hofmanu dejal, da imamo v Večeru poročila o delu skupščine, ministrstev in drugem iz Ljubljane, ko pa gre za teater, pa pišemo le o mariborskem in ptujskem. Rekel sem, da bi se mi zdelo pametno, da imamo v tem smislu pokrita tudi gledališča v Ljubljani, Celju, Trstu in Kranju. No, to smo dejansko tudi uresničili. Tako sem se veliko vozil po gledališčih. Vozil sem se tudi na predstave gledališč Teatra 57, Ad hoc itd., tako sem imel precej dela. Kasneje je tržaško gledališče prevzel nekdo drug.«

Na kak način ste bili kadrovani novinarji, ki ste pisali za kulturo? Kdo je lahko pisal za Večer članke s področja kulture in kdo je odločal o tem? V kolikšni meri je bila pri tem, kdo bo lahko objavljali članke, pomembna novinarjeva »politična primernost«?

»Pri meni je bilo tako, da me je neki Večerov novinar, pa ne iz kulturne rubrike, povabil na Večer in rekel, da 'se bo zmenil' s Hofmanom. Njegov argument zame je bil, da sem bil uspešen sodelavec pomembne revije Beseda. No, ta argument so kmalu umaknili, ker je bila Beseda na slabem glasu. Beseda je namreč bila prva slovenska revija, ki je pomenila odstop

od linije, ki so jo ubirale revije takrat. Urednikovala sta ji Janko Kos in Ciril Zlobec. Tako je bila zame 'vstopnica' na Večer to, da sem pisal za študentsko Tribuno. Kar se tiče 'politične primernosti' – vedno je bila prisotna težnja imeti vse v partiji. Denimo Vili Vuk ni bil nikoli v partiji, jaz sem popustil. Malo zatem, ko sem prišel na Večer, leta 1957, je k meni prišel pokojni glavni urednik Večera Milan Filipčič in rekel, da je čas, da stopim v partijo. Rekel sem mu, da se jaz nikoli z ničemer popolnoma ne strinjam, in da če mi kaj ne bo ugajalo, bom protestiral. Filipčič mi je zatrdil, da imam to možnost in pravico. No, potem sem vstopil v partijo. Po vojni sem bil sicer dve leti član SKOJ-a (*Zveze komunistične mladine Jugoslavije, ki je bila politična mladinska organizacija Komunistične partije Jugoslavije, opomba Nataše Rižnar*), a so me vrgli ven, ker sem šel na počitnice k stricu, ki je bil duhovnik. Komunistična linija mi torej ni bila tuja.

No, že kmalu sem se srečal s težavami. Napisal sem, denimo, neki članek o Mitji Ribičiču (*slovenski partizan, komunist in politik, opomba Nataše Rižnar*), ki pa ga niso objavili. Nabralo se mi je cel kup napisanih in neobjavljenih člankov. Neugodne zadeve, ki bi utegnile koga prizadeti, se niso objavljale. Prepovedi objavljanja so šle po tej liniji: če je kulturni urednik začutil (ker je poznal klimo), da kak članek ne bi šel 'skozi', je šel na pogovor h glavnemu uredniku. Če je ta dejal, da nečesa ne bomo objavili, tudi nismo. Problemi so se pojavili tudi po objavi. Denimo: nekoč sem napisal negativno oceno romana nekega generala. Ta je po objavi ocene v časopisu prišel v uredništvo in dejal, da je potrebno pisca te kritike kaznovati. No, v uredništvu so ga pomirili, češ, da se kaj takšnega več ne bo ponovilo. Čeprav meni nihče ni ničesar povedal, so mu rekli, da jaz to obljubljam. Dalo se je sicer mimo uradno zastavljenih političnih linij speljati zadeve, a ne vedno. Strašnega pritiska, kot nekateri to skušajo predstaviti, pa ni bilo. Bil pa je. Si se pač izmikal, kolikor se je dalo. No, jaz sem kasneje videl, da je težko vztrajati v partiji, zato sem okrog leta 1980 izstopil.«

Je bilo jasno, o čem se lahko piše za kulturne strani? Je bilo o čem neuradno prepovedano pisati? Ste kakšne teme namenoma izpuščali in zakaj?

»Pojavile so se situacije, ko je bilo rečeno, da je določeno temo potrebno pokriti. Prisotno je bilo pač mnenje, da je potrebno določene zadeve podpreti, ker so bile bistvo samoupravnega socializma. Denimo nekoč je imel Tito, mislim da v Splitu, govor o kulturi. To temo smo morali 'obdelati'. V prvi vrsti smo morali objaviti skoraj vse, kar je povedal na tistem govoru, nato zadevo komentirati. No, malce smo se upirali, a slednjič je nekdo le moral takšne zadeve pokriti, v čim bolj omiljeni obliki. Glavna žrtev takšnih tem je bil v glavnem Vili Vuk. Komentarja pa ni napisal apologetsko, ampak tako, da je bilo vidno, da v ozadju ni nekega navdušenja.«

Bi se torej strinjali, da je bilo na kulturnih straneh Večera zaželeno pisati v duhu tedanjih idejno-političnih razmer?

»Absolutno. Ampak bilo je možno določeno temo, potem ko si jo obdelal kot 'hvalnico', kasneje spodkopati na drugačen način. Malce si si lahko dal duška. Denimo pri gledaliških kritikah pa sem bil popolnoma svoboden, nisem imel nobenih problemov. Tudi pri podpiranju določenih umetnostnih smeri nisem imel težav. Denimo, Eugene Ionesco je v tistih časih uradno veljal za skrajno dekadenco, za nekaj, kar v socializmu ne more naleteti na odobravanje oziroma pri nas ne more biti uprizarjan. Sam se pisal nasprotno, hvalil sem ga. Zaradi tega se nihče ni oglasil. Pri nekaterih komentarjih, ki so sicer se tikali kulture, a so presegali to področje, pa se je včasih zgodilo, da je bilo rečeno 'tega pa ne moremo objaviti'.«

Kakšno vlogo je sicer imela kultura po vaših izkušnjah v družbi v času, ko ste pisali za Večer?

»Veljalo je, da je potrebno nekaj spremeniti na področju kulture, da jo je potrebno približati delavcu. Takšen je bil duh časa, katerega del smo bili tudi novinarji. Ne bi mogli reči, da je šlo za diktat, zdela se (mi) je celo dobra ideja. Sem pa zmeraj bil proti temu, da je potrebno kulturo 'prinesti' k delavcu. Menil sem, da je potrebno delavca pripeljati do kulturnih prireditev, v gledališče in tako naprej, v upanju, da bo nekoč postal obiskovalec tovrstnih kulturnih ustanov brez organizirane oblike. Da bo šel, ker ga zanima in ker mu je všeč. Vendar je vse skupaj ostalo več ali manj nerealizirano, zgolj pri idejah.«

Priloga H: Prečiščeni zapis ustnega intervjuja z Vilijem Vukom, opravljenega v Mariboru 15. 10. 2007

Slika H1: Vili Vuk

Vir: Večerov arhiv fotografij, avtor fotografije Andrej Petelinšek.

Katerega leta ste pričeli in končali pisati za Večerove kulturne strani, ste bili zaposleni novinar ali zunanji sodelavec?

»Leta 1961 sem se vpisal na Filozofski fakulteto v Ljubljani. Po koncu prvega študijskega leta, maja ali junija 1962 (star sem bil 20 let), sem v Večeru opazil oglas, da Večer sprejme na počitniško prakso študente, ki bi pisali za različne rubrike. Prijavil sem se. Kandidati smo morali pred komisijo, ki so jo sestavljali France Forstnerič, Gabrijel Jesenšek in Branko Senica. Komisija je preverjala, če smo informirani, torej če beremo časopise ali poslušamo radio. Na vsa vprašanja komisije sem pravilno odgovoril, ker sem bral Večer vsak dan. Mislim, da je komisija nato izbrala tri – Janeza Ujčiča, Frančka Jauka in mene. Po ustnem delu 'izpita' smo morali napisati še reportažo. S 1. julijem 1962 sem pričel delati kot honorarec, dali so me v kulturno rubriko, ker sem bil slavist. Delal sem tri mesece, do začetka študijskega leta. Kasneje sem še jeseni in pozimi pošiljal prispevke iz Ljubljane. Ponovno sem na Večeru v Mariboru delal poleti 1963, jeseni in pozimi pa spet pošiljal prispevke iz Ljubljane in tako naprej. Na Večeru so mi tudi ponudili štipendijo, ki sem jo sprejel. Redno sem se na Večeru zaposlil leta 1967. Upokojil sem se letos (leta 2007).«

Kdo je bil v času, ko ste pisali, kulturni urednik?

»Leta 1962, ko sem pričel delati na Večeru, je bil to Branko Avsenak, ki je nasledil Branka Hofmana.«

Kdo so bili tisti, ki so pisali članke o kulturi poleg vas?

»V kulturnem uredništvu sta bila med novinarji še Lojze Smasek in Marija Švajncer. Zunanjih sodelavcev pa je bilo ogromno, med njimi strokovnjaki na svojem področju, denimo umetnostni zgodovinar Sergej Vrišer.»

Kje ste se naučili novinarskih veščin?

»Prihajam iz Miklavža na Dravskem polju. Že kot dijak sem na podlagi plakatov, na katere sem naletel, pisal napovedi tamkajšnjih kulturnih dogodkov, in jih pošiljal Večeru in Radiu Maribor, in so jih objavili. Kasneje, ko sem začel delati na Večeru, je bil Branko Avsenak moj neuradni mentor, ki mi je delil nasvete. Kot slavist pa jezikovnih in stilističnih težav nisem imel.«

Kako je potekalo novinarsko delo, sam proces dela v kulturnem uredništvu?

»Iz Ljubljane sem pošiljal prispevke po navadni pošti. Tam, kjer sem stanoval, telefona nisem imel, sicer bi mogoče lahko narekoval kakšne tekste. Ko sem opravljal intervjuje, sem si sproti zapisoval odgovore, saj snemalnih naprav ni bilo. To je bilo stresno delo. Sicer pa je v kulturnem uredništvu na Večeru kot v ostalih uredništvih delo potekalo tako, da je novinar napisal prispevke na pisalni stroj. Liste s prispevki so nato dobili lektorji. Če je bilo v tekstu veliko napak, ga je strojepiska prepisala. Urednik je nato zbral naše tekste v mapo in odšel z njo k tehničnemu uredniku. (Kulturni) urednik je moral biti prisoten tudi v tiskarni.«

Katerim področjem v kulturi ste namenjali več, katerim manj pozornosti, in zakaj?

»Ukvarjal sem se z vsem, razen z gledališko kritiko. Leta 1967, ko sem se redno zaposlil, me je kulturni urednik vprašal, katero področje bi želel pokrivati. Izbral sem si film. Takrat smo imeli gledališko in radijskoigrsko, glasbeno in likovno kritiko že razvito, filmske pa še ne. Srečko Golob, ki je bil zunanji sodelavec, je veliko pisal o filmu, vendar na splošno. Tako sem leta 1967 začel s filmsko kritiko.«

Se je oziroma po čem se je razlikovalo pisanje za kulturne strani Večera od pisanja za druge rubrike tega časopisa? Lahko govorimo o specifični rubriki znotraj časopisa?

»Lahko govorimo o specifični rubriki. Kulturne rubrike niso popularne v medijskem sistemu, zlasti v tiskanih medijih. Večina tem je sorazmerno 'dolgočasnih', najsi gre za ocene vseh umetnosti ali splošne članke. Znotraj časopisa pa se je kulturna rubrika od drugih razlikovala po večji intelektualnosti. V tistem času smo se imeli za elito na Večeru. Nas so zanimale specifične reči, kultura je bila razvita na razmišljujočem nivoju, druge rubrike ne. Zapuščina, ki jo kak medij preda v spomin, se je ustvarjala v kulturnih rubrikah, ne samo na Večeru.«

Na kak način ste bili kadrovani novinarji, ki ste pisali za kulturo? V kolikšni meri je bila pri tem, kdo bo lahko objavljajl članke, pomembna novinarjeva »politična primernost«? Kdo je lahko pisal za Večer članke s področja kulture in kdo je odločal o tem?

»Sam nisem bil član komunistične partije. Bili so sicer poskusi partijskih sekretarjev, da bi se vpisal v partijo, ampak sem odklonil. Izkušnje, da bi bila pri mojem delu za Večer pomembna moja 'politična primernost', osebno nimam. Kot sem že omenil, sem na Večer prišel preko komisije, ki je ocenjevala moje znanje. Tudi redno zaposlili so me brez kakršnihkoli tovrstnih pogojev. Denimo Sergej Vrišer, ki je pisal za kulturne strani Večera, tudi ni bil član Zveze komunistov.

Sicer pa je kulturni urednik odločal o tem, kdo bo objavljajl članke na kulturnih straneh. Kot je običajna praksa, takrat, ko začneš delati v novinarstvu, čakaš, da ti urednik dodeli kakšno temo. Sčasoma spoznavaš okolje, opaziš probleme in sam predlagaš teme uredniku.«

Kakšna je bila uredniška politika za kulturne strani Večera? V kolikšni meri je kulturni urednik narekoval vaše pisanje? Kakšna navodila, če sploh, ste dobili s strani kulturnega urednika?

»Spomnim se, da je Branko Avsenak, ko je prihajal s sej uredniškega odbora, pravil, da so na seji govorili, češ, 'preveč je kulture', 'tega nihče ne bere' in podobno. Tako kot danes se je takrat urednik, tudi kulturni, moral potegovati za svojo stran. Jasno je sicer bilo, da kultura v časopisu mora biti, koliko prostora ji dati pa je bil zmeraj problem. Nekateri so rekli, češ, da je dovolj en kulturni članek na dan. Da smo imeli ob sobotah kulturno, bralno in filmsko stran (urednik vseh strani je bil isti), je bila posledica dobre in prodorne uredniške politike. Branko Avsenak je bil sposoben človek, ki se je znal potegniti za Večerovo kulturo. Kar se tiče navodil urednika glede pisanja – nobenih navodil nisem dobil, bil sem svoboden.«

V kolikšni meri je Večerova kultura v člankih obravnavala kulturno dogajanje v Mariboru nasproti štajerskemu in nato vseslovenskemu in slednjič tujemu ter zakaj?

»Uredniška politika Branka Avsenaka je bila, da smo se trudili zavreči prepričanje, da smo 'lokalci'. Zelo smo 'silili' iz Maribora, da ne bi bili poudarjeno 'mariborski'. Razširjali smo se tudi v Jugoslavijo.«

Bi se strinjali, da je bilo na kulturnih straneh Večera zaželeno pisati v duhu tedanjih idejno-političnih razmer?

»Po moji izkušnji temu ni bilo tako.«

Je bilo jasno, o čem se lahko piše za kulturne strani in kaj ne in na kakšen način? Je bilo o čem neuradno prepovedano pisati? Ste kakšne teme namenoma izpuščali ter zakaj?

»Meni osebno ni bilo prepovedano pisati o ničemer.«

Ste pri svojem delu na kakršen koli način čutili politične pritiske (lokalne) oblasti in kakšne? So bili vaši članki kdaj deležni političnih kritik (pozitivnih ali negativnih)?

»Ne. Res pa je, da tista tri leta, med 1962 in 1965, kot honorarec v neke bistvene teme nisem posegal, zato nisem bil izpostavljen.«

Kakšno vlogo je sicer imela kultura po vaših izkušnjah v družbi v času, ko ste pisali za Večer?

»Njena vloga je bila pomembna, obenem napihnjena. Takratni družbeno-politični sistem, socializem, ki je imel željo čim več dati delavcu, je hotel kulturo čim bolj približati delavcu. To so bile smešne situacije, ko so denimo v tovarniško halo pripeljali simfonični orkester in je igral delavcem. Tudi razstave so prihajale k delavcem, na njihova delovna mesta. Takrat smo novinarji to miselnost podpirali, ki pa je morda bila nekakšen diktat, ali pa je bila samo po sebi umevna. Takšen je bil pač duh časa. Delavci sicer tega niso sprejemali z navdušenjem. Njim se je to zdelo smešno. Dejstvo je, da vsakdo ne more konzumirati kulture, so le potrebna neka nagnjenja do nje.«